

ლიტერატურის მუზეუმი
Literature Museum

გენერალსაჟი

Originally published under the title BIR ÇERKES PRENSESİNİN HAREM HATIRLARI
by Leyla Açıba-Ançabadze
Copyright © TİMAŞ Basım Ticaret Sanayi AŞ, 2007 İstanbul Türkiye www.timas.com.tr

გარეკანისთვის გამოყენებულია
ჟან-ლევონ ჟერომის ნახატი *ჩერქეზი ქალი პირბადით*
ფორზაცზე გამოყენებულია
Plan d'Ensemble de le Ville de Constantinople, 1922

მთარგმნელი **სალომე ბერაია**

ქართული თარგმანი და გამოცემა © გიორგი ლეონიძის სახელობის
ქართული ლიტერატურის სახელწიფო მუზეუმი
თბილისი 2011

www.literaturemuseum.ge
ტელ.: +995 32 293-20-45
info@literaturemuseum.ge

გამომცემელი **ლაშა ბაქრაძე**
რედაქტორი **ია ლაღუა**
კომპიუტერული მომსახურება **დიმიტრი შალუტაშვილი**

**ლიტერატურის მუზეუმი მადლობას უხდის კომპანია *მაგთიკომს*
გამოცემის დაფინანსებისთვის**

ლიტერატურის მუზეუმი მადლობას უხდის

**საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის
სამინისტროს წიგნის თარგმანისა და რედაქტირების
დაფინანსებისათვის;**

**გიორგი ანჩაბაძეს, როინ ყავრელიშვილსა და ზაზა ფურცელაძეს
განეული კონსულტაციისა და დახმარებისთვის**

დაიბეჭდა სტამბაში *პეტიტი*

ISBN 978-99940-28-69-6

ჩვენ ქართულ საქმეს ვაკეთებთ

ლელია აჩბა-ანჩაბაძე

**აფხაზი თავადის ქალის
მოგონებები ჰარამსანაზე**

შემდგენელი ჰარუნ აჩბა

ლიტერატურის
Literature Museum მუზეუმი

თბილისი
2011

ეს წიგნი დიდი მონატრებით
ეძღვნება მამიდაჩემს, ქალბატონ ლეილას,
ქალბატონ ნაზიქედას, დედაჩემს,
მამაჩემსა და ჩემს უფროს ძმას, მუსტაფას.

წინასიტყვაობა

„ოჰ, ეს ბედისწერა! ვილაცას პატივისა და დიდებაში, ვილაცას შიმშილსა და სიღარიბეში აცხოვრებს, ვილაცას კიდევ განშორების ტკივილით სტანჯავს“, – იტყოდა ხოლმე თავისთვის ჩემი დიდი მამიდა ლეილა. მისი ბაგეები ამ სიტყვებს ლექსივით წარმოთქვამდა მაშინ, როცა სასახლის ცხოვრება უკვე წარსულს ჩაბარებოდა და მხოლოდ ტკბილ წარმოსახვას ჰგავდა.

ქალბატონ ლეილას, უფრო სწორად თავადის ქალ ლეილა აჩბა-ანჩა-ბაძეს, იმის გამო, რომ სასახლეში მსახურობდა და ოსმანთა დინასტიას ენათესავებოდა, სასახლესთან მუდმივი კავშირი ჰქონდა. თურქეთის იმპერიის ბოლო ფაღიშაჰის, სულთან ვაჰიდედდინ ხანის, პირველი მეუღლის, ქალბატონი ნაზიქედას სეფექალი იყო. 5 წელი, კონკრეტულად 1919-1924 წლებში, ქალბატონს ემსახურა. სულთნის დინასტიის გადასახლების დროს კი იძულებული გახდა სტამბული დაეტოვებინა. მამიდა გადასახლებულებს შორის არ ყოფილა, იგი ახლობლებთან ერთად ანატოლიის ყველაზე შორეულ ქალაქ სივასში დასახლდა. სივასის ღარიბულ, რთულ ცხოვრებას დიდ ხანს ვერ გაუძლო და ახალგაზრდა გარდაიცვალა. თუმცა, მშვიდად დახუჭავდა თვალებს იმის ფიქრით, რომ სიკვდილის წინ დაწერილი მემუარები, თუნდაც წლების შემდეგ, თავისი ოჯახის წევრთა ხელში მოხვდებოდა.

სასახლის ქალის მიერ მემუარების დაწერა იშვიათი შემთხვევაა. ლეილა საზის, საფიე უნფუარისა და პრინცესა აიშე ოსმანოღლუს გარდა, სასახლის ქალის მიერ დაწერილ არც ერთ მემუარს ჩვენამდე არ მოუღწევია. ზემოხსენებულთაგან პირველმა მხოლოდ ბავშვობა გაატარა სასახლეში, ამიტომაც სასახლის სრული წევრი არ გამხდარა. მეორე მასწავლებელი იყო. პატარა უფლისწულისთვის განათლების მისაცემად მიიყვანეს სასახლეში. უკანასკნელმა კი, როგორც ოსმალეთის პრინცესამ, მხოლოდ საკუთარი გრძნობების გამოხატვა შეძლო.

ერთ ხაზინადარს, სეფექალს ან მსახურს როგორ არ მოუვიდა აზრად ჩანაწერების გაკეთება? ამ კითხვაზე პასუხის ძებნას დიდი დრო შევალე, ბოლოს დავასკვენი, რომ ეს დუმილი სასახლეში მიღებული აღზრდიდან მომდინარეობდა. თითქოს სასახლის წესი იყო, რომ სასახლეში მომხდარი სასახლეშივე უნდა დარჩენილიყო. ერთხელ ჩემმა ნათესავმა, რომელიც მამიდას მსგავსად სასახლეში მცხოვრები ქალი იყო, მითხრა – სასახლე საიდუმლო სკივრია, მისი გახსნა შეუძლებელიაო.

ნამდვილად საიდუმლო სკივრია სასახლე. მისი იდუმალებისა და მისტიკურობის გამო მრავალი ამბავი ითხზებოდა. ყველაზე გავრცელებული ჭორი იყო ის, რომ თითქოს სულთანი სასახლის ყველა გოგო-

ნასთან იყოფდა სარეცელს. ისლამის წესები მკაფიოდ გადმოსცემს მსგავსი საკითხის შეუძლებლობას, ოსმალები კი სასახლეში ამ წესებს ზედმინევნით იცავდნენ.

ნაადრევი სიკვდილის გამო მამიდამ ჩანანერებში ნახსენები პიროვნებების ბიოგრაფია სრულად ვერ შეავსო. ამიტომ საჭირო ინფორმაცია სქოლიოში შევავსე. თუმცა, ამ ინფორმაციის მოპოვებას წლები დასჭირდა. რადგანაც პერიოდი, რომელსაც ეს წიგნი ასახავს, არც ერთ ისტორიულ წიგნში არ არის გამოკვლეული და გადმოცემული. რომ არა ჩემი ძვირფასი ოჯახი, ცნობების მოპოვება შეუძლებელი იქნებოდა. ქალბატონი ემინე ნაზიქედა დედაჩემის მამიდა გახლდათ. ესე იგი, დედაჩემი ოსმალეთის იმპერიის ბოლო დედოფლის, უფრო მეტიც, ბოლო სულთნის მეუღლის ძმისშვილი იყო. ეს ფაქტი კი ჩემთვის, რა თქმა უნდა, მეტად საამაყოა.

ცხოვრება უცნაური ამბების ჯაჭვია. როცა ქალბატონი ლეილა ქალბატონ ნაზიქედასთან მსახურობდა, რას წარმოიდგენდა, რომ წლების შემდეგ ეს ორი ოჯახი ერთმანეთს შეერწყმებოდა.

იმედი მაქვს, რომ ამ კუთხით ჩემ მიერ წლების განმავლობაში ჩატარებული მუშაობა თურქი და კავკასიელი ხალხის ისტორიაში მცირედ წვლილს მანაც შეიტანს და მხოლოდ მამიდაჩემისა თუ სასახლის ქალების სულის დაამებით არ შემოიფარგლება.

ჰარუნ არბა-ქულთუქთუერქან
e-mail: inshirah@gmx.de

პირველ რიგში, მადლობას ვუხდით იმ ადამიანებს, რომელთაც დახმარება, მხარდაჭერა და სიყვარული არ დაუშურებიათ: ჩემს უფროს დას, თავადის ქალ მიასე ილდირიმსა და დედაჩემს, თავადის ასულ ნურიეს. გარდა ამისა, განსაკუთრებული მადლობა მინდა გადავუხადო ჩემს მეორე დას, რემზიეს, ჩემს საყვარელ ბიძაშვილს, სელვინაზ ალქინარს, ბიძაჩემს, თავად ომერ მარმანიას. თავადის ქალს ედადილს, ლეილა აჩბას, ჩემს უფროს ძმას, აჰმეთ აჩბასა და რძალს, ფატმა აჩბას. დანარჩენი ნათესავების – თურქან ათემოღლუს, აითენ ქესქინის, ოზლემ აჩბას, თავად ჰასან ინალიფას, თავად ალი არედბას, თავადის ქალ ლულუფერის, თუვანა ემხვარს, განსვენებულ თავადის ქალ მულკიჯიჰან აჩბასა და პერვიზფელეჩ აჩბას ძალიან მადლიერი ვარ.

მონოდებული ინფორმაციისა და დახმარებისათვის დიდ მადლობას ვუხდით ძვირფას ომერ სონმეზს, ადვოკატ ჰულუსი უსთუნს, ქალბატონ ზანდერს, ლევენთ ქულუსა და, რა თქმა უნდა, განსვენებულ ზეჰრა ბოსტანოღლუს.

ჰარუნ აჩბა-ქულთუქთუერქან

„მე ვარ ოსმალეთის იმპერიასთან ერთად გაუბედურებული, ჩემს კეთილისმყოფელ ადამიანებთან განშორებული, მრავალი უსამართლობის მსხვერპლი, ფიზიკურად და სულიერად განადგურებული ადამიანი. მემუარების წერას უდავოდ რალაც მიზეზი გააჩნია, მაგრამ მისი ახსნა მეტად რთულია. სასახლემ, რომელშიც ცხოვრების უმეტესი ნაწილი გავატარე და მრავალი ისტორიული მოვლენის მომსწრე გავხდი, ყველაზე მნიშვნელოვანი – საიდუმლოს შენახვა მასწავლა. მხოლოდ ჩემი დედოფლისა და მისი უდიდებულესობა სულთნის უდიდესი პატივისცემით აღსავსემ, ამ გადასახლების წლებში ფურცლებზე გადავიტანე ნაწილი და განცდილი. მათ მიმართ დამამცირებელი, შეურაცხმყოფელი დამოკიდებულება მტანჯავს, მანადგურებს. ვფიქრობ, თუ მოგიტხრობთ, ბოლოს მოვუღებ უსაფუძვლო ბრალდებებს. ამიტომაც ვწერ ამ მემუარებს და პირველ რიგში ჩემს ოჯახს, შემდეგ ქვეყანას და ამ მიწაზე მცხოვრებ ადამიანებს ვუტოვებ. დაე, გახდნენ ჩემი ცხოვრების მოწმენი.“

მალალმა ღმერთმა ჩვენს ძვირფას ბატონსა და მის უდიდებულესობა ქალბატონს (თუკი ვარდაცვლილია) სამოთხეში დაუმკვიდროს ადგილი. სასახლის იმ წევრებს კი, რომლებიც ცოცხლები არიან, ბედნიერ მომავალს ვუსურვებ“.

ლეილა, თავად რეფიქის ასული, აჩბა

I ტაპი | ჩემი ოჯახისა და წარსულის შესახებ

*„...არასოდეს დამიკარგავს იმედი, არასოდეს
გამიტეხავს მიცემული ფიცი, გამუდმებით
თან ვატარებ ფიქრებს ჩემს პატონებზე...“*

ლეილა აჩბას წერილიდან

სოხუმი, 1855

ჩემი ოჯახი

დავიბადე ჩვენი წელთაღრიცხვით 1898 წლის 10 აგვისტოს.

მამაჩემი, ბატონი თავადი რეფიქ აჩბა, სულთან აბდულჰამიდ II ხანის მწიგნობარი იყო. მისი თანამდებობა კონსტიტუციური მონარქიის პერიოდში გაუქმდა, მას შემდეგ სახელმწიფო სამსახურში არ უმსახურია.

დედაჩემი, ქალბატონი მაჰმურეფი, ემხვარის გვარის თავადის ქალი იყო. გარდა ამისა, იგი იყო ნეტარსენებული სულთან აბდულაზიზ ხანის სეფექალი, საკმაოდ ლამაზი და პატივცემული ქალბატონი. ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის დროს დაავადმყოფდა და ჯერ კიდევ ახალგაზრდა გამოეთხოვა წუთისოფელს.

სახლი, რომელშიც დავიბადე, საკმაოდ დიდსა და ლამაზ პარკში აშენებული ორმოცოთახიანი საზაფხულო სასახლე იყო. ბაბუაჩემმა, ბატონმა ომერმა, იგი ქალაქ სტამბულში, ჰორჰორის უბანში ააგებინა. ეს არის ადგილი, სადაც ცხოვრების ყველაზე ლამაზი და მშვენიერი წლები გავატარე. სამწუხაროდ, 1922 წელს გაუგებარი მიზეზით გაჩენილმა ხანძარმა მთლიანად დაწვა და ფერფლად აქცია იგი.

ჩვენს სახლში გამუდმებით ხალხმრავლობა იყო. ოჯახის წევრების გარდა, მოსამსახურეები, ჩვენი მხევლები ჩვენთან ერთად ცხოვრობდნენ. ჩვენებური წარმოშობის ახალგაზრდა და ლამაზ გოგონებს კი განსაკუთრებულად ვეპყრობოდით – როგორც საკუთარ დებს და არა როგორც მსახურებს. ყველა მათგანი სასიამოვნო, კარგად აღზრდილი და თავაზიანი გახლდათ. ერთ-ერთი მათგანი ორი წლის ასაკში დაობლდა და უპატრონოდ დარჩა. რაც შეეხება დილბერს... იგი მამამ მე მომამაგრა. იმ დღიდან მოყოლებული დილბერი ჩემი სულიერი მეგობარი გახდა¹.

ოჯახში მეოთხე შვილი და მეორე გოგო ვარ. ჩემზე უფროსი ორი ძმა და ერთი და მყავს. ასაკის მიხედვით მათი თანმიმდევრული ჩა-

1 ქალბატონი დილბერი (1901–1972) – 1921 წელს ბატონ ნუმანზე იქორწინა და ორი შვილი ეყოლა. 1940 წელს ოჯახთან ერთად პარიზში გადავიდა საცხოვრებლად, სადაც 1972 წელს გარდაიცვალა.

აჩბას საგვარეულო გერბი
მხატვარი ლეო შერვაშიძე

მონათვალი ასეთია: ბატონი აჰმედი, ქალბატონი ნურბანუ და ბატონი ქემალედდინი.

ჩემი დაბადებიდან ერთი წლის შემდეგ ქვეყანას ჩემი პატარა და, ფერიდე, მოეწვინა.

ხუთი წლიდან მოყოლებული კერძო მასწავლებლებისგან ვიღებდი ცოდნას. ისინი ინგლისურად და ფრანგულად ლაპარაკს მასწავლიდნენ. ასევე, დავეუფლე პიანინოზე დაკვრასა და ზეთის საღებავებით ხატვას. გარდა ამისა, ბავშვობაში ცხენოსნობა მიტაცებდა. ზოგჯერ მამას მე და ჩემი და სოფიაში, მამულში მივყავდით და იქ საათობით ვჯირითობდით.

მამას მოგზაურობა ძალიან უყვარდა. ჯერ კიდევ ადრეულ ასაკში ევროპის ნახევარი შემოიარა. 1905 წელს ორი კვირით მთელი ოჯახი ვენაში წავედით. იქ ყოფნისას ბევრ გერმანელ დიდგვაროვანს შევხვდით და გავიცანით. დედაჩემის იქაური მეგობარი, გრაფინია ტრაუტმანსდორფი, ყველაზე მომხიბვლელი უცხოელი ქალია ჩემს ნაცნობებს შორის.

აჩბას გვარის თავადები

მამაჩემი აფხაზთა ყველაზე ძველი და წარჩინებული გვარის წარმომადგენელია. უფრო მეტიც, აფხაზეთის სამეფოს დამაარსებლის, აჩბას გვარის შტოს ეკუთვნოდა. პაპაჩემი (დიდი ბაბუა) თავადი აჰმედ აჩბა ერთ-ერთი პირველი აფხაზი მუჰაჯირია, რომელიც ვერ შეეგუა კავკასიაში რუსთა ძალადობასა და უსამართლობას და ოჯახთან ერ-

სულთანი აბდულმეჯიდი

თად 1842 წელს სტამბულში გადასახლდა. იმდროინდელ მმართველს, სულთან აბდულმეჯიდ ხანს, პაპაჩემისტვის სოფიას შემოგარენში მიწა მიუცია და იქ დაუბინავებია.

ბატონმა აჰმედმა მიღებულ მიწაზე მამული გააშენა და დარჩენილი ცხოვრება იმ მამულში გაატარა. იგი 1856 წელს გარდაიცვალა. ბაბუაჩემი ომერი 20 წლის ყოფილა, როცა მამა დაკარგა. დედამისს, თავადის ქალ ეშბას¹, შვილი ოჯახისთვის შესაფერისი განათლების მისაღებად სტამბულში გაუგზავნია.

ბაბუა სტამბულში ჩავიდა და სწავლას შეუდგა. მაგრამ ჯერ კიდევ სკოლის დამთავრებამდე, სანამ დიპლომს აიღებდა, დედამისი, ქალბატონი ეშბა გარდაიცვალა². ბაბუამ სტამბულში, ჰორჰორის უბანში სახლი იქირავა და თავისი დებიც სოფიადან იქ ჩამოიყვანა. დედაქალაქის ამ ძვირადღირებულ, მაგრამ ლამაზ ადგილად მიჩნეულ უბანში დაიწყეს ახალი ცხოვრება. საბოლოოდ ომერმა სკოლა წარმატებით დაასრულა და პროფესიულ საქმიანობას მიჰყო ხელი. უფლისწულმა აბდულაზიზმა³ ბატონი ომერი გრამატიკოსა და მართლწერის კარგად ცოდნის გამო მდივნად დანიშნა. აბდულაზიზს ბაბუაჩემი იმდენად უყვარდა, რომ მისი ქვისლობა მოინდომა. ამიტომაც ომერი უფლისწულის პირველი მეუღლის – ქალბატონ დურრინევის⁴ დაზე, ქალბატონ ქემალიფერზე დაინიშნა.

1 თავადის ქალები ძირითადად მხოლოდ ქალიშვილობის გვარებითაა მოხსენიებული, სახელები ნახსენები არაა.

2 თავადის ქალი ეშბა 1860 წელს გარდაიცვალა.

3 შემდგომში ფადიშაჰი.

4 შემდგომში ბაშ ქადინეფენდი.

ქემალიფერ ძიაფშ-იფა

სულთან აბდულმეჯიდის გარდაცვალების შემდეგ, 1861 წელს, ბატონი აბდულაზიზი ფადიშაჰი გახდა. მან ბაბუაჩემს სასახლის მთავარი მდივნობა შესთავაზა, მაგრამ ომერმა ამ თანამდებობაზე უარი განაცხადა, რადგან კარგად იცოდა, რომ სასახლის ინტრიგებით სავსე ცხოვრებას ვერ შეეგუებოდა. მოგვიანებით, 1884 წელს, აბდულაზიზის გარდაცვალებით დადარდიანებული თავადაც აღესრულა.

ბებიაჩემი – ქალბატონი ქემალიფერი და ბაშ ქადინეფენდი¹ დურრინევი

ბებიაჩემი (მამაჩემის დედა), ქალბატონი ქემალიფერი, 1838 წელს ბათუმში დაიბადა. მამამისი, თავადი მაჰმუდ ბეი ძიაფშ-იფა, კავკასიიდან გადასახლებული აფხაზი იყო. სოხუმიდან ბათუმში დასახლებულმა მაჰმუდმა ერთ დღეს სამივე ქალიშვილი სტამბულში წაიყვანა და სასახლეში დატოვა.

ბებიაჩემის უფროსი და, ქალბატონი მელექი, იგივე დურრინევი, მოგვიანებით აბდულაზიზის ჰარამხანაში ხვდება და მალე მისი ცოლიც ხდება. ეს ამბავი შემდეგნაირად მოხდა: სამი დიდან ორი და სუ-

¹ სულთნის პირველი ცოლი (გამ. შენ.)

სულთანი აბდულჰამიდ II

ლთან აბდულმეჯიდ ხანის პირველ ცოლს, ქალბატონ სერვეთსეზას¹, ემსახურებოდნენ. სულთნის ცოლი კულტურული და განათლებული ქალბატონი იყო. ევროპელი დედოფლების მსგავსად ცხოვრობდა. ცდილობდა, მასთან მომუშავე მხევლებისთვისაც სათანადო განათლება მიეცა, ამიტომაც შეასწავლა მათ უცხო ენა და პიანინოზე დაკვრა. ერთ მშვენიერ დღეს ბატონმა აბდულაზიზმა დურრინევი ბიცოლამისის სახლში წახა, მოეწონა და მისი თავი ითხოვა. მაგრამ სერვეთსეზა მკაცრად შეენინა აღმდეგა და ასეთი პასუხი გასცა:

– ჩემო ბატონო, ეს გოგონები საკუთარი შვილებივით, ევროპელი ქალბატონების მსგავსად აღვზარდე. ამის შემდეგ ერთ-ერთი მათგანი ხარჭად როგორ უნდა მოგცეთ?

რასაკვირველია, მსგავსმა პასუხმა უფლისწული მეტად დააღონა. მაგრამ გარკვეული დროის შემდეგ ბიცოლას წერილი მისწერა, რომ ამჯერად დურრინევის ცოლად შერთვა სურდა. ამ წინადადების საპასუხოდ სერვეთსეზამ დურრინევს თავისუფლება აჩუქა და უფლისწულს გააყოლა ცოლად. მათი ქორწილი 1856 წლის 20 მაისს, დოლმაბაჰჩეს სასახლეში, დიდი ზარ-ზეიმით შედგა.

ბებიამ ბაბუასთან ქორწინების შედეგად ხუთი შვილი გააჩინა. მათ შორის პირველი შვილი მამაჩემია, თავადი მეჰმედ რეფიქ აჩბა. სამი წლის ვიყავი, როცა ქალბატონი ქემალიფერი გარდაიცვალა. იგი იაჰია ეფენდის დერვიშის სავანეშია დაკრძალული.

1 სერვეთსეზა ბაშ ქადინეფენდი (1823 – 1878) – კავკასიაში განთქმული ჩერკასკის გვარის წარმომადგენელი, სულთან აბდულმეჯიდ ხანის პირველი ცოლი იყო.

ბიჭვინთა

დედაჩემის შესახებ

დედაჩემის ნამდვილი სახელია ემინე. იგი 1871 წელს აფხაზეთში, ქალაქ ბიჭვინთაში, დაიბადა. თავად ოსმან ემზვარისა და თავადის ქალ ჰესნა ჩაბალურხვას ქალიშვილია.

ბატონმა ოსმანმა 93 წლის ომის დროს¹ ოჯახი გემით ფოთის გავლით სტამბულში წაიყვანა. სტამბულში ერთადერთი ადგილი, სადაც მისვლა შეეძლო, ქალბატონ ჰესნას ბიძაშვილის, ბატონ დავუდის სასახლე იყო. ოსმანმა მთელი ოჯახი დავუდის სახლში დააბინავა. თვითონ კი აფხაზეთში დაბრუნდა და ომში დაიღუპა.

დაქვრივებული ქალბატონი ჰესნა, დავუდის ცოლის, მერიემის, ლაპარაკით ძალიან შენუხდა. ქალბატონი მერიემი სასახლის ცხოვრებაში კარგად ჩახედული ქალი იყო. ჰესნას აქეზებდა, რომ ქალიშვილები დაუყოვნებლივ სასახლისთვის მიეზარებინა. დილიდან საღამომდე ერთი და იმავე სურვილით შეპყრობილი მერიემი გაიძახოდა:

¹ იგულისხმება 1877-1878 წ.წ. რუსეთ-ოსმალეთის ომი, რომელსაც თურქები მუსლიმური კალენდრის მიხედვით 1293 წლით ათარიღებენ და შესაბამისად, 93 წლის ომს უწოდებენ (გამ. შენ.).

– გოგონები სასახლეში გაუშვი. სახლში თუ დასხდებიან, რა გამოვლენ? სასახლეში კი განათლებას მიიღებენ, ცხოვრებას აიწყობენ და მომავალში შენც დაგეხმარებიან.

მაგრამ ქალბატონი ჰესნა გაჯიუტებულია: ჩემს შვილებს სასახლეში არასოდეს გაუშვებ, მათი ადგილი ჩემ გვერდით არისო, – უთქვამს და არ დათანხმებულია.

მერიემმა ჰესნას დასარწმუნებლად ყველა ღონე იხმარა, ტკბილ სიტყვებად დაიღვარა, მაგრამ მაინც ვერ დაიყოლია. ერთ დღესაც დრო იხელთა, ჰესნა ქალიშვილებთან ერთად სასახლეში წაიყვანა და თავის ბიძაშვილს, ქალბატონ ნაზიქედას, წარუდგინა. ქალბატონი ნაზიქედა¹, სულთან აბდულჰამიდ II ხანის პირველი ცოლი, მეტად ზრდილობიანი, სათნო და გულკეთილი დედოფალი იყო. იგი სასახლეში სულთნის დედის, ფარესთუს, შემდეგ ყველაზე დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა.

ქალბატონს დედაჩემი და ჩემი დეიდები ნახვისთანავე მოსწონებია და ქალბატონ ჰესნასთვის უთქვამს: ესენი აქ დარჩნენ, ჩემი სეფექალები იქნებიანო.

ჰესნა კვლავ გაჯიუტებულია. თუმცა, ქალბატონის დაჟინებულ თხოვნას ვერ შეეწინააღმდეგა და შვილები ქალბატონ ნაზიქედას ჩააბარა.

ამის შემდეგ დედაჩემმა და დეიდაჩემმა ქალბატონ ნაზიქედასთან დაიწყეს მსახური. ერთხელ, ვახშობისას, სულთნის ქალიშვილს, სალიჰას, დედაჩემი უნახავს და ბიცოლასთვის უთხოვია, მისთვის დაეთმო. ნაზიქედამაც დედაჩემი სალიჰა სულთანს² გადასცა. დედამ სულთნის სასახლეში შვიდი წელი დაჰყო³. ამ შვიდი წლის განმავლობაში მან სალიჰა სულთნისგან ბევრი რამ ისწავლა. აღსანიშნავია, რომ ქალბატონ ნაზიქედას მსგავსად, სალიჰაც მსახურებს განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობდა. დედამაც ამით ისარგებლა და ფრანგულად ლაპარაკი ისწავლა⁴. უფრო მეტიც, 1889 წელს, როცა გერმანიის იმპერატორი ვილჰელმ II და მისი მეუღლე ავგუსტე ვიქტორია სტამბულს ეწვივნენ, დედამ სასახლეში სტუმრად მოსულ იმპერატორის მეუღლეს თარჯიმნობა გაუწია.

მამაჩემმა დედაჩემი სალიჰა სულთნის კარზე ნახა, მოეწონა და სულთანს მისი ხელი სთხოვა. ქორწილი 1887 წელს ისთინიეში, საზაფხულო აგარაკზე გადაიხადეს.

1 ნაზიქედა ბაშ ქადინეფენდი (1848–1895) – ეს ქალბატონი ემინე ნაზიქედაში არ უნდა აგვერიოს.

2 *სულთნის ოჯახის წევრ ქალებს – დედას, ცოლს, დასა და ქალიშვილს სულთანი ეწოდებოდა (გამ. შენ.).*

3 აქ ნახსენები სასახლე ფერიეს სასახლეა. იმ წლებში სულთნის ასული სალიჰა გათხოვილი არ იყო და დედამისთან, დურრინევთან, ერთად ცხოვრობდა. მხოლოდ გათხოვების შემდეგ გადაეცა პირადი სასახლე.

4 ქალბატონ მაჰმერეფს ფრანგული ენა პირადად სულთან სალიჰასგან უსწავლია.

გერმანიის იმპერატორი ვილჰელმ II და მეჰმედ V, კონსტანტინოპოლი, 1917

გერმანიის დედოფლის სტუმრობა ჰარემში

ჩემს მოვალეობად მიმაჩნია მოგითხროთ შეხვედრა, რომლის შესახებაც დედა ხშირად მიყვებოდა და რომელიც მე ძალიან მომწონდა.

გერმანიის იმპერატორმა ვილჰელმ II-მ და მისმა მეუღლემ ქალაქ იერუსალიმის შემოვლის შემდეგ სტამბულის ნახვის სურვილიც გამოთქვეს. იმ პერიოდში დედა მამაზე ახალი დაქორწინებული იყო. მიუხედავად ამისა, სასახლესთან კავშირი არ გაუწყვეტია. კვირაში სულ მცირე სამჯერ მაინც სტუმრობდა იქაურობას. იმხანად ჩემს დეიდებს შორის მხოლოდ ქალბატონი ფეივესტე მსახურობდა სასახლეში. მეორე დეიდა დაქორწინებული იყო.

მოკლედ, ბევრი რომ არ გავაგრძელო, დედამ როგორც კი შეიტყო, გერმანიის იმპერატორი სტამბულს ეწვია და იმპერატორის მეუღლეს ჰარამხანაში სტუმრობა სურსო, დაუყოვნებლივ სასახლეს მიაშურა და სამზადისს შეუდგა. საბოლოოდ იმპერატორის მეუღლემ სამი მოახლის თანხლებით ჯერ სულთნის დედა ფერესთუ, შემდგომ კი ქალბატონი ბიდარი გაიცნო. ქალბატონი დურრინევის შემდეგ ოსმალეთის იმპერიის დედოფლის სტატუსით უცხოელი სტუმრის წინაშე ქალბატონი ბიდარი წარდგა. მან თავადვე იკისრა

სტუმრებისათვის რჩეული ქალბატონების წარდგენა. ეს შეხვედრა, სულთან აბდულჰამიდ II-ის სურვილით, მახეინის პატარა ვილაში შედგა. ქალბატონები, რომლებიც დედოფალ ავგუსტე ვიქტორიასთვის უნდა წარედგინათ, რამდენიმე დღით ადრე შეირჩა. მოგვიანებით, 1889 წლის 31 სექტემბერს, კვირა დღეს, სალამოს 8 საათზე, სულთანმა ავგუსტე ვიქტორია და მისი მსახურები ჰარამხანაში მიიყვანა და ისინი, როგორც ზემოთ აღვნიშნე, პირველად სულთნის დედას – ფერესთუს შეხვდნენ. დედამ დაწვრილებით მიაბზო, თუ როგორ გამოიყურებოდა ვალიდესულთანი¹. მას ღია ცისფერი აბრეშუმის ჩასაცმელი ეცვა. თავზე ლალისთვლიანი გვირგვინი ეკეთა, მკერდს კი ორდენები უმშვენებდა.

დარბაზში შესულ ავგუსტე ვიქტორიას სულთნის დედა დიდ დივანზე მჯდარი დაუხვდა. სტუმარს ადგილიდანვე თავაზიანად მიესალმა. ვალიდესულთნის თვალ-მარგალიტების დანახვაზე ვიქტორიას მხველებს თვალეები გაუფართოვდათ. ალბათ, მსგავსი ძვირფასეულობის ნახვას არ ელოდნენ. მცირეხნიანი საუბრის შემდეგ დედოფალმა გვერდით ოთახში გადაინაცვლა, სადაც მას ქალბატონი ბიდარი ელოდებოდა. ბიდარს თეთრი აბრეშუმის გრძელი, კოჭებადმე სამოსი ეცვა, თავს ალმასისთვლიანი გვირგვინი და მკერდს ორდენები უმშვენებდა. უცხოელი დიდგვაროვნის წინაშე ნამდვილი დედოფლის მსგავსად ეჭირა თავი. მშვიდი და მტკიცე გამომეტყველება ჰქონდა. დედა ქალბატონი ბიდარის ამგვარ გამოსვლას დიდი ხნის განმავლობაში ხოტბით იხსენებდა.

ავგუსტე ვიქტორიამ ქალბატონ ბიდარს ჰარამხანის ცხოვრების შესახებ ჰკითხა.

– ღმერთმანი, რა უნდა ვთქვა? გემრიელი საჭმელებით გასუქებული უამრავი ქალი, რომელთაც პარიზის მოდაზე შეკერილი კაბები საერთოდ არ უხდებათ, – ბიდარის ამგვარმა პასუხმა დედოფალს სიცილი მოჰგვარა.

იმ დროს სულთან აბდულჰამიდ II-ის დებმაც გაიცნეს ავგუსტე ვიქტორია. მაგრამ, როგორც დედამ მიაბზო, მათ უადგილო კისკის დედოფლის გაკვირვება გამოუწვევია.

– პრინცესები გამუდმებით რატომ იცინიან? იქნებ ეს სტუმრის დახვედრის ერთგვარი წესია?! – ამ შეკითხვით გამოხატა თავისი გაოცება. თუმცა, ქალბატონების სიცილის მიზეზი სულთნის ერთერთი ცოლის, ქალბატონი ნაიმეს, უცნაური მოქმედებები იყო. იგი გამუდმებით თავისი ძვირფასი თვალ-მარგალიტების წარმოჩენას ცდილობდა. დედოფალს კი ეს საიდან უნდა სცოდნოდა?!

1 *სულთნის დედა (გამ. შენ.)*.

ილდიზის სასახლე და ჰამიდის მეჩეთი

დეიდაჩემი, ქალბატონი ფეივესტე – სულთანის მეორე ხარჭა

დეიდაჩემი მალალი, მწვანეთვალეზა, ღია ნაბლისფერთმიანი, ძალიან ლამაზი და მოხდენილი ქალი იყო. მისი ნამდვილი სახელი რაბიაა. ხუთ დას შორის ყველაზე უმცროსი გახლდათ.

1873 წელს ბიჭვინთაში დაიბადა. 1890 წელს სულთან აბდულჰამიდ II გაიცნო. 1893 წლის დასაწყისში ხანზე დაინიშნა და მისი უდიდებულესობის საყვარელი ცოლებიდან პირველი გახდა. მათი ქორწინებიდან ერთი წლის შემდეგ ქვეყანას მათი ვაჟიშვილი, აბდურრაჰიმი¹, მოეგვინა. იმის გამო, რომ ვაჟი აჩუქა, ფადიშაჰმა დეიდას ლამაზი შენობა გამოუყო და უთვალავი თვალ-მარგალიტი უწყალობა.

აბდურრაჰიმის დაბადების შემდეგ, 1897 წელს, დეიდა მეორედ დაფეხმძიმდა, მაგრამ ერთმა ქალბატონმა (არ მინდა მისი სახელი გავამხილო) დეიდაჩემი მოანამვლინა და, შესაბამისად, მუცელიც

1 უფლისწული აბდურრაჰიმი (1894–1952) – 1919 წელს ქავალელი თავადის ქალ ემინეზე იქორწინა და ერთი შვილი შეეძინათ. ცოლს 1923 წელს გაეყარა. გადასახლების წლებში პარიზში იმყოფებოდა. იქაურ ცხოვრებას ვერ გაუძლო და სიცოცხლე თვითმკვლელობით დაასრულა.

ფეივესტე (რაბია) ემხვარი

მოეშალა. ამ ინციდენტის შემდეგ რაბია დაავადმყოფდა და არც ერთხელ არ დაფეხმძიმებულა. აბდულჰამიდ II-ის სულთნობის პერიოდში დეიდა ილდიზის პარკში არსებულ საზაფხულო სასახლეში ცხოვრობდა. სულთნის ტახტიდან ჩამოგდების შემდეგ შიშლის სასახლეში გადაბარგდა და გადასახლებაზე იქ ცხოვრობდა. ერთხელ ყური მოვკარი, რომ საფრანგეთში გადასახლებულა და პარიზში დაბინავებულა. მაგრამ რა ბედი ენია, არ ვიცი, რადგან მინერ-მონერის საშუალება არ გვქონია. ამ სტრიქონებს დადარდინებული ვწერ¹.

ჩემი ბიძაშვილი, ქალბატონი ფატმა – სულთნის მესამე ხარჭა

ჩემი ძვირფასი ბიძაშვილი, ქალბატონი ფატმა, მამაჩემის ბიძის, ბატონი სამის ქალიშვილი იყო. იგი დეიდაჩემ ფეივესტეს შემდეგ მოხვდა სულთან აბდულჰამიდ II-ის ჰარამხანაში. ის 1876 წელს ჰორჰორში, ჩვენი ოჯახის ვილაში, დაიბადა. დედამისი, ქალბატონი ფატმა, თათარი თავადის, ისმაელ ბეი მამლეევის, ქალიშვილია.

1 ქალბატონი ფეივესტე 1944 წელს პარიზში გარდაიცვალა.

სტამბული, 1876

ქალბატონი ფატმა, როდესაც მე დავიბადე, უკვე ჰარამხანაში იმყოფებოდა. არ შემიძლია, ეს ამბავი არ გიამბოთ:

ჩემი უფროსი ბიძა, ბატონი სამი, ჯერ უფლისწულ იუსუფ იზზედინს, შემდეგ კი უფლისწულ სელიმს ემსახურებოდა.

ერთ დღეს ბატონი სელიმის დედამ, ბედრიფელექმა, სამის მეუღლე, ქალბატონი ფატმა სასახლეში დაპატიჟა. ბიცოლარქიმაც ვიზიტისას თან ორი ქალიშვილი გაიყოლა. სასახლეს მიუახლოვდნენ თუ არა, მანქანებიდან გადმოვიდნენ და გზა ფეხით განაგრძეს. ქალბატონის ბინისკენ გზად ის შენობაც გაიარეს, სადაც სულთანის ცხოვრობდა. სწორედ იმ დროს სულთანს მათთვის თვალი მოუკრავს. ქალბატონი ფატმა ერთ ხანს შეჩერებულა და ირგვლივ მყოფთათვის ფანჯრიდან მოცქირალი კაცის ვინაობა უკითხავს. თანმხლებმა მოახლებებმა ბატონის დანახვაზე თქვეს: ღმერთმანი, ჩუმად, ჩემო მშვენიერო, ის კაცი მისი ბრწყინვალეობა სულთანიაო და გზა განაგრძეს. ქალბატონი ფატმა სულთანს თავის დახრით თავაზიანად მიესალმა და გზა განაგრძო.

სულთან აბდულჰამიდ II-ს ახალგაზრდა გოგოს ეს საქციელი ძალიან მოეწონა. მაშინვე მთავარი ხაზინადარი თავისთან იხმო და დაავალა გოგონას ვინაობა კარგად გაეკითხა. საბოლოოდ გაირკვა, რომ ბატონი სელიმის სამსახურში მყოფი სამის ქალიშვილი იყო. რამდენიმე დღის შემდეგ სულთანმა ბატონი სამი თავისთან დაიბარა და ფატმას ხელი სთხოვა. ბიძარქემიც სიხარულით დასთანხმდა და ქალიშვილი სულთანს ჩააბარა. ქორწილი 1896 წლის 20 ივლისს, ილდიზის სასახლეში შედგა.

ქორწინებიდან ერთი წლის შემდეგ ფატმამ ჰათიჯე შვა, მაგრამ, რამდენადაც მახსოვს, ბავშვი რვა თვის ასაკში ავად გახდა და გარდაიცვალა. საბრალო ფატმას სახეს ქალიშვილის გარდაცვალების შემდეგ ღიმილი არ მიჰკარებია. ბავშვობაში, როცა სასახლეში დეიდას ვსტუმრობდით, ფატმასაც შევეუვლიდით და ვნახულობდით ხოლმე.

არასოდეს დამავინყდება ფატმას მუდამ მოწყენილი და ნაღვლიანი სახე. მიუხედავად იმისა, რომ ძალიან ლამაზი ქალი იყო, დარდისგან ფერი დაკარგა და ჩამოხმა. ადრეულ ასაკში გარდაიცვალა. მისი გარდაცვალების ზუსტი თარიღი 1924 წლის 5 ნოემბერია, ოსმალეთის დინასტიის საზღვარგარეთ წასვლიდან რვა თვის შემდეგ. ღმერთმა აცხოვროს მისი სული.

აღსანიშნავია, რომ ქალბატონი ფატმა „ჰამიდზე ეთფალის“¹ საავადმყოფოს საქმეებითაც იყო დაკავებული. ეს საავადმყოფო სულთანმა ჰამიდმა ჰათიჯეს სახელზე ააშენებინა. ფატმა კვირაში სულ მცირე ორჯერ მაინც აკითხავდა იქაურობას. საავადმყოფოს მდგომარეობას აკვირდებოდა და პირადად ხვდებოდა ავადმყოფებს. ისინიც ფატმას სახელზე ლოცულობდნენ და სულთანს მოკითხვებს უთვლიდნენ. მეც ჩემს ბიძაშვილთან ერთად რამდენჯერმე ვენვიე საავადმყოფოს. მართლაც, ისეთივე სუფთა და მოწესრიგებული შენობა იყო, როგორც აღწერდნენ. მოგვიანებით, სამწუხაროდ, დაბინძურდა. მისი ამჟამინდელი მდგომარეობის შესახებ არაფერი ვიცი.

ჩემი დის – ნურბანუს – უფლისწულთან ქორწინება

ჩემი დის, ქალბატონ ნურბანუს, ტახტის მემკვიდრესთან ქორწინება უიღბლო გამოდგა. არ შემიძლია არ გიამბოთ წლების წინ მომხდარი ეს მწარე და მტკივნეული ამბავი.

ჩემი და ძალიან ლამაზი და მოხდენილი ქალი იყო. თეთრი, თაფლისფერთვალეა, მაღალი ტანის, შავი გრძელი თმებითა და წვრილი წელით.

1 დღევანდელი შიშლის ბავშვთა საავადმყოფო.

უფლისწული ბურჰანედდინი

ილდიზის სასახლეში სტუმრობისას ჩვენი ნათესავების გარდა, სხვა ქალბატონებსაც შევუვლიდით ხოლმე. ერთხელაც, ამგვარი ვიზიტისას, ქალბატონი მეზიდი-მესთანის¹ სასახლეში სადილზე დაგვპატიუეს, სადაც ჩემი და ბატონ ბურჰანედდინს ძალიან მოეწონა და მამაჩემს მისი ხელი სთხოვა. თუმცა, მამა არ დათანხმდა, რადგან ეს კავშირი შეუძლებლად მიაჩნდა. იმ პერიოდში ბატონიშვილები ხშირად ქორწინდებოდნენ და ეს ფაქტი მამაჩემისთვის მიუღებელი იყო. მას შემდეგ, რაც გაირკვა, რომ ბატონიშვილი ჩემს დასაც აინტერესებდა, მამა მათ აღარ შეინააღმდეგებია. ქორწილი მალევე, 1907 წელს 15 ივლისს, სასახლე ილდიზში, მახინის ვილაში გაიმართა.

სასახლეში გადასვლის შემდეგ ჩემმა დამ სახელი შეიცვალა და ჰიდაიეთი დაირქვა. დაქორწინებიდან ერთი წლის შემდეგ დაფეხმძიმდა, მაგრამ, სამწუხაროდ, ავტოკატასტროფის შედეგად მუცელი მოეშალა. ამ შემთხვევის შემდეგ გარკვეული პერიოდი ბავშვი არ ჰყოლია. 1911 წელს ფაჰრედდინი შვა, რამაც ყველა გავახარა².

1909 წელს ბატონმა ბურჰანედდინმა მეორედ იქორწინა. საბრალო ჩემი და დანაღვლიანდა. ბურჰანედდინის მეორე მეუღლე, ჩე-

- 1 მეზიდი-მესთანის (1869–1909) – სულთან აბდულჰამიდ II ხანის მეუღლე და უფლისწულ ბურჰანედდინის დედა.
- 2 უფლისწული მეჰმედ ფაჰრედდინი (1911–1968) დავთარში ქალბატონი ნაზლიარის შვილად არის ნაჩვენები, მაგრამ არასწორია. ფაჰრედდინი ნიუ-იორკში გარდაიცვალა.

ნურბანუ აჩბას
თურქეთის
რესპუბლიკის
დროინდელი
პირადობის
მონუმბა

რქეზ ჰუსეინ ბეის ქალიშვილი – ქალბატონი ნაზლიარი¹, სასახლეში წარმოქმნილი ყველა უთანხმოების მიზეზი იყო. უფრო მეტიც, მისი „წყალობით“ ბატონი ბურჰანედდინი ყველასთვის მოულოდნელად ევროპაში გადავიდა. ჩემი დაც იძულებული გახდა, ბატონიშვილის მეუღლეებისთვის განკუთვნილი სახლი დაეტოვებინა. მიუხედავად ამისა, ბურჰანედდინი ჩემს დას არ გაეყარა. 1924 წელს, როცა ოს-მალთა წარჩინებული გვარი საზღვარგარეთ გადაიხვენა, ჩემი საბრალო დაც უცხო ქვეყანაში გადასახლდა². მცირეხანიანი მიწერ-მონერის შემდეგ მისგან არაფერი შემიტყვია. ეს ამბავი ისე მადარდებს, რომ ახლაც გული შუაზე მეპობა და თვალთაგან ცრემლები მდის.

- 1 ქალბატონი ალიე მელექ ნაზლიარი (1892–1976) – ბურჰანედდინის მეორე ცოლი და უფლისწულ ოსმანის დედა. 1919 წელს ბურჰანედდინს გაეყარა და მეჰმედ ჯავიდზე იქორწინა. 1926 წელს მეჰმედ ჯავიდი ანკარაში სიკვდილით დასაჯეს. ქალბატონი ნაზლიარი მას შემდეგ არ დაქორწინებულა. იგი ანკარაში გარდაიცვალა.
- 2 ქალბატონი ნურბანუ ჰიდაიეთი (1891–1946) – ბურჰანედდინი ქალბატონ ჰიდაიეთს როდის გაეყარა, ცნობილი არ არის. სავარაუდოდ, 1915–1919 წლებში უნდა მომხდარიყო, რადგან უფლისწულს ნაზლიართან განქორწინების დროს (1919) სხვა ცოლი არ ჰყავდა. უცნობია, თუ რატომ არის ქალბატონი ჰიდაიეთის ვაჟი, ფაჰრედდინი, ქალბატონი ნაზლიარის შვილად ნაჩვენები. მიუხედავად იმისა, რომ ნურბანუ ჰიდაიეთს ბურჰანედდინთან არ უქორწინია, მამიდა ლეილა წერს, რომ მის დას ბურჰანედდინი არ გაყარია. ალბათ, ქალბატონი ჰიდაიეთი ვაჟიშვილთან ყოფნის მიზნით, თავისი სურვილით წავიდა გადასახლებაში. ის თურქეთში კარგა ხანს არ დაბრუნებულა. ბულგარეთში მამამისთან, თავად რეფიე აჩბასთან, წავიდა. ბულგარეთის მოქალაქეობა მიიღო, სახელი შეიცვალა და თურქეთში დაბრუნდა. სივასში თავისი უფროსი ძმის, თავად აჰმედ აჩბას, გვერდით გარდაიცვალა.

სოსუმი, 1866

II ტავი | კონსტიტუციური მონარქიის პერიოდი

*„ვინც გაიგებს, სხვებსაც გადასცეს...
ვფიცავ, სასახლე მხოლოდ სომხებმა,
ებრაელებმა, ალბანელებმა და ხორვატებმა
აიღეს. ეს ყოველივე საკუთარი თვალით
ვიხილე...“*

თავადის ქალ ლეილა აჩბას წერილიდან

სოხუმი, 1877

ილდიზის სასახლის გაძარცვა

1908 წელს კონსტიტუცია დამტკიცდა. ამ მოვლენიდან ერთი წლის შემდეგ ჩვენი დიდი სულთანი აბდულჰამიდ II ტახტიდან ჩამოაგდეს და გადაასახლეს. ამ არასასიამოვნო მოვლენის თვითმხილველი თავად გავხდი.

31 მარტის, ჩვენი წელთაღრიცხვით 1909 წლის 13 აპრილის, ალი ქაბულის შემთხვევიდან ცოტა ხნის შემდეგ, დედამ სასახლეში წასვლის სურვილი გამოთქვა, მძიმე დღეებში დეიდაჩემის გვერდით ყოფნა სურდა. სწორედ ამიტომ დაჟინებით სთხოვდა მამას, მისთვის სასახლეში წასვლის უფლება მიეცა. „ჩემი და ცუდ დღეშია, აუცილებლად მის გვერდით უნდა ვიყო“, – ეუბნებოდა.

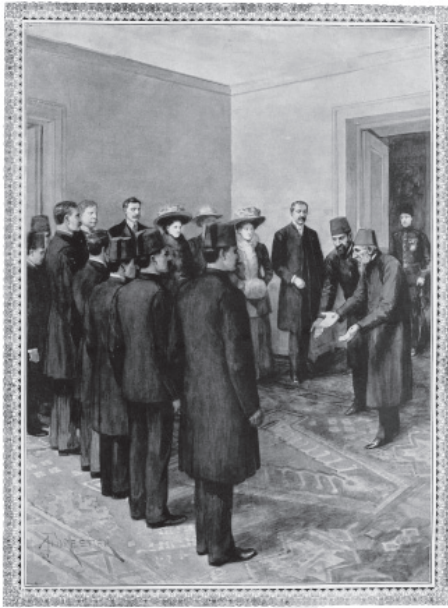
საბოლოოდ მამა დათანხმდა და გადაწყვიტა, დედა სასახლეში მამიდაჩემისა და ჩემი უფროსი დის თანხლებით გაეგზავნა. მეც არ დავაყოვნე და ხვეწნა დაეუნყე – მეც მიინდა წასვლა, გთხოვ, ნება მომეცი, მეც წავიდე-მეთქი.

სანამ დედ-მამას დავარწმუნებდი, რამდენი ხვეწნა-მუდარა და ტირილი დამჭირდა, ვერ გეტყვით. როგორც იქნა, დამთანხმდნენ. ყველანი ერთად ილდიზის სასახლეში უნდა წავსულიყავით...

18 აპრილს დილაადრიან გავედით სახლიდან. ერთ საათში სასახლეში ვიყავით. მამა ილდიზის დიდ ქიშკრამდე მიგვყვა, კარებთან გამოგვემშვიდობა და წავიდა.

სასახლეში შესვლა არ გავცქნელვებია. საბრალო დეიდაჩემის ბინაში შევედით. დედა და დეიდა ერთმანეთს ტირილით გადაეხვივნენ და დარდი განიქარვეს. იმ დროს მხოლოდ თერთმეტი წლის ვიყავი. დეიდას მოსამსახურეთაგან ერთ-ერთმა წამიყვანა, შარბათები შემომთავაზა და ტკბილ სიტყვებად იღვრებოდა. მამიდაჩემი საიდუ და ჩემი უფროსი და ნურბანუ დეიდაჩემთან შეხვედრის შემდეგ ჩემი ბიძაშვილის, ქალბატონ ფატმას, სამყოფლისკენ გაეშურნენ.

სასახლეში ყოფნის პირველმა დღემ საკმაოდ მშვიდად და უშფოთველად ჩაიარა. თუმცა, 19 აპრილს დილიდან სასახლეში სროლის ხმები და მამაკაცთა საცხოვრებლიდან შეძახილები გაისმა. ყველანი გამოუვალ მდგომარეობაში ვიყავით, შეშინებულები და თავზარ-

კონსტიტუციის
ახლიდან ძალაში შესვლა
სულთან აბდულჰამიდ II-ის
დროს, 1908

დაცემულები. სანყალი აბდურრაჰიმი დედამისის ოთახში ხშირად შედიოდა, მაგრამ ჩვენებს არაფერს ეუბნებოდა. ერთხელ მის დანახვაზე ატირებული დეიდა შეევედრა: ჩემო ლომო, ძალიან გთხოვ, მითხარი, ჩვენს ბატონს რა სჭირს, ან ეს სროლის ხმები რა არისო. მაგრამ აბდურრაჰიმს არაფერი უთქვამს. ჩვენთვის არც კი შემოუხედავს, სულთნის სასახლისაკენ გაეშურა.

ჰარამხანაში ქალები დღეების განმავლობაში საჭმლისა და წყლის გარეშე იყვნენ. ჩვენი დიდ გასაჭირში ჩავვარდით. გარე სამყაროსთან კავშირი მთლიანად გაგვიწყვიტეს. მაგრამ ყველაზე ცუდი ის იყო, რომ ამდენი ქალი საჭმლისა და წყლის გარეშე დარჩა.

მისი უდიდებულესობის, ჩვენი ბატონის თხოვნით, უსინდისო მკვლევლებმა მოწყალების სახით ერთი ტომარა პური გამოგზავნეს. გამხმარი და ძველი პურები მოხუცთათვის დასარიგებლად იყო განკუთვნილი. ამასთან, სულთნებისა და ქალბატონების რეზიდენციებშიც უნდა დაერიგებინათ. სასახლეში სულთნის ასულებიდან შადიე, აიშე და რეფია, უფლისწულებიდან აბდურრაჰიმი, ნურედდინი და 4 წლის აბიდი იყვნენ დარჩენილნი. დანარჩენებმა სასახლე დატოვეს. ქალბატონები კი სრული შემადგენლობით სასახლეში იმყოფებოდნენ.

18 აპრილიდან 27 აპრილამდე მეტად მტკივნეული და დარდიანი დღეები გადავიტანეთ. 27 აპრილს, საღამოს, ყველაფერი დასრულდა.

Die Revolution in der Türkei.

Kampf vor der Hagia Sophia in Konstantinopel. (siehe Seite 2)

რევოლუცია თურქეთში, 1909

დეიდას რამდენიმე დღის განმავლობაში გული მისდიოდა, დასუსტებული და ღონემიხილი კრუნჩხვებში ვარდებოდა. ექიმის გამოძახება ამ თავზარდამცემი რევოლუციის დროს, რა თქმა უნდა, შეუძლებელი იყო. ბოლოს დეიდა ცოტა ხნით გონს მოეგო და დედაჩემს სთხოვა: ჩვენი ბატონის სამყოფელში წამიყვანეთ, ჩემს ლომთანო. დედამ და მამიდან დეიდაჩემი ხელკავით წამიყვანეს სულთნის რეზიდენციაში. მე და ჩემი და კი ფატმასთან უნდა წავსულიყავით. დანაბარები შევასრულეთ, მაგრამ ფატმა სახლში არ დაგვხვდა. ჩემმა დამ ერთ-ერთ მსახურს ჰკითხა, ქალბატონი სად არისო. მან ტირილით უპასუხა: „ეჰ, მისი ბრწყინვალეობა სულთანთან წავიდა. რაც ჩემს ბატონს მოუვა, მეც იგივე უნდა გადამხდესო, ასე თქვა“.

სხვა გზა არ გვქონდა, დედას და დანარჩენებს უნდა დავლოდებოდით, მაგრამ ერთ ადგილზე მოცდა შეუძლებელი იყო. იარაღის ხმები, ზარბაზნების ხმაური, აჯანყებულთა შეძახილები ჰარამხანის კედლებში ატანდა და ჩვენამდეც აღწევდა. ამგვარ სიტუაციაში ადამიანი ვერ დაჯდებოდა და ვერც მშვიდად შეძლებდა ლოდინს.

TRAMS AS AMBULANCES. PLACING MEN KILLED IN THE FIGHTING ON A CAR.

სცენა კონსტანტინოპოლის ქუჩაში რევოლუციის დროს

რამდენიმე დღის უძილო და უჭმელი ვიყავი. თუმცა, ყველა იმავე მდომარეობაში იყო. საბრალო ჩემი დის ნამტირალევი თვალები ისა და აკანკალებული ხელების გახსენებაზე ცრემლად ვიღვრები. თქვენ დედაჩემი, მამიდა და დეიდაჩემი უნდა გენახათ. ისინი ყველაზე ცუდ დღეში იყვნენ. განსაკუთრებით კი დეიდაჩემი, რომელიც გამუდმებით გონებას კარგავდა.

ერთხელ ქალბატონი ბიდარი ვნახე, ჰაერის ჩასაყლაპად და გონზე მოსასვლელად ხუთი მსახურის დახმარებით ბაღში გამოეყვანათ. ქალბატონი საკუთარ თავს არ ჰგავდა. ცალი თვალი გახელილი, ცალი კი დახუჭული ჰქონდა. ფეხზე დადგომას ცდილობდა. მის ამგვარ ყოფას რომ ვიხსენებ, ჟრუანტელი მივლის.

მზეც ჩავიდა. ჩვენები ჯერ კიდევ არ ჩანდნენ. მე და ჩემი და ფატმას სახლში ვიცდიდით. უეცრად სამეფო ზარბაზნების გასროლის ხმა გავიგეთ. ადგილიდან წამოვხტი, თავიდან ვერ მივხვდი, რისი ხმა იყო. მსახურს დაუყვირე: ეს რა არის, ნუთუ სასახლეს ესხმიან თავს? „ჩემო პატარავ, ეს სამეფო ზარბაზნებია“, – მიპასუხა მსახურმა. მაშინვე მივხვდი, რაც ხდებოდა. ჩემს დას მოვხვდით და ორივემ ტირილი დავიწყეთ. სწორედ ამ დროს გარეთ ვილაცამ ყვირილი ატეხა. ფანჯრებთან მივირბინეთ. მოახლეები სასახლის ბაღში აქეთ-იქეთ დარბოდნენ. „ჩვენი ბატონი წაუყვანიათ, მეთამბოხეები სასახლეს ესხმიან თავსო“, – გაიძახდნენ. იმ წამს მღელვარებამ შეგვიპყრო. „ღმერთო, ჩვენი ხელმწიფე წავიდა“ – ეს იყო პირველი, რაც ჩემმა დამ თქვა.

ქალბატონი ფატმას განკარგულებაში მყოფი ქალები მისი სახლიდან გამოდიოდნენ და ქალბატონ ბედრიფელეკთან მიდიოდნენ. ჩვენც მათ შევეუერთდით და უფროსი ქალბატონის ბინაში მოვიყარეთ თავი.

ჰარამხანის ხალხი ბედრიფელეკის ბინაში იყო შეკრებილი. ფერდაკარგული ბედრიფელეკი მტკიცედ იდგა და ირგვლივ მყოფთ ეუბნებოდა: დამშვიდდით, ნუ გეშინიათ, ოფიცრები არაფერს დაგვიშავებენ. მთავარია, არასწორად არ მოიქცეთ.

სულთან აბდულჰამიდ II-ის სხვა ცოლებიც იქ იყვნენ. მხოლოდ მუშფიკა, ჩემი ბიძაშვილი, საზქარი, ნაჯიე და დეიდაჩემი არ იყვნენ. პირველი, ვინც თვალში მომხვდა, ქალბატონი ბეჰიჯე იყო. შვილი, ბატონი ნურედდინი, გულში ჩაეკრა, ტიროდა და გარშემო შეშინებულნი თვალებით იცქირებოდა. – ჩვენი ხელმწიფე სად არის, სად წავიდა, რამე იცით? – მსგავს შეკითხვებს უსვამდა იქვე მდგომ მსახურს. ამკარა იყო, რომ ნერვიული აშლილობა ჰქონდა.

ყველანი გამოუვალ მდგომარეობაში ვიყავით. უეცრად კარი გაიღო. აჯანყებულები შემოვიდნენ, შევშფოთდით. ზოგი აჩქარებით ნელზე მოხვეულ შალს თავზე იფარებდა, თმის გამოჩენა არ სურდათ. ზოგმა კი ვერაფერი იპოვა და თავშიშველი დარჩა. ჩემმა დამ თეთრი, მაქმანებანი შარფი შემოიხვია. მეც თავისკენ მიმნია და გამაფრთხილა, ჩუმად ვყოფილიყავი და არაფერი მეთქვა.

აჯანყებულთა მეთაურმა ხმამაღლა დაიყვირა:

– თუ იმას გააკეთებთ, რასაც გეტყვით, საფრთხე არ გემუქრებათ.

ქალბატონი ბედრიფელეკი ოდნავ წინ გადაგა და თქვა:

– ბატონო, აქაურობა ახლავე დატოვეთ, ეს სულთნის ჰარამხანაა. აქ თქვენი ფეხის დადგმაც კი დანაშაული და დიდი ცოდვაა.

კაცს ხასიათი გაუფუჭდა. მერე მკაცრი ტონით დაიყვირა: ხმა ჩაიწყვიტე, სიცოცხლე მოგბეზრებიაო. ამის თქმაზე მსახურთაგან რამდენიმეს გული წაუვიდა. საბრალო ბედრიფელეკმა, როგორც ჰარამხანის უფროსმა ქალბატონმა, გადაწყვიტა, თავი გაენირა და თამამად შეჰყვირა:

– ბატონო, არ გრცხვენიათ? თუ გსურთ დამარტყათ, დამარტყით, ჩემი სისხლი მიწას არც დაემჩნევა.

მეამბოხებმა იარაღი შეისწორეს და მზად იყვნენ, ბედრიფელეკი მოეკლათ, მაგრამ ამ დროს ქვედა სართულიდან ვილაცამ დაიყვირა: მოდიო, ნახეთ, სხვა შენობებში რამდენი ძვირფასეულობააო. ამბოხებულებმა ეს გაიგეს თუ არა, მაშინვე სირბილით დაეშვნენ და ჩვენც თავი დაგვანებეს. ღმერთმა ჩვენი ვედრება შეისმინა, ქალბატონი ბედრიფელეკიც დაიფარა შეიარაღებული მკვლელებისგან და ჩვენც გადაგვარჩინა.

იმ საღამოს ილდიზის სასახლეს დილამდე ძარცვავდნენ. ღირებულ ნივთებს თავი მოუყარეს და გაზიდეს. ყველაფერი რამდენიმე საათის განმავლობაში მოხდა. მაგრამ ნამდვილი უბედურება 28 აპრილს, ოთხშაბათ დღეს დაიწყო.

ჰარამხანის გაძარცვა

28 აპრილს, ოთხშაბათ დღეს, დილაადრიან დაინყეს სასახლიდან უფროსი ნევრების გაძევება. ქალებს კი შემონმების შემდეგ ათავისუფლებდნენ. ქალბატონებს თან ერთი ჩანთის ნალების ნებასაც არ აძლევდნენ. აჯანყებულებმა ყველანი მახინის პატარა ვილაში შეგვკრიბეს. იქ დედასა და მამიდას შევხვდით. შემზარავი შეხვედრა იყო. დედამ ტირილით გვამცნო, რომ სულთანის სალონიკში გაუმგზავრებიან და დეიდაც მას გაჰყოლია თან.

მოგვიანებით ოფიცრების ცოლები მოიყვანეს. ქალები ხუთ-ხუთად დაჯგუფებული შეჰყავდათ ოთახში. ამონმებდნენ, ჰქონდათ თუ არა ძვირფასეულობა ტანსაცმლის ქვეშ. მხოლოდ ამის შემდეგ აძლევდნენ გარეთ გასვლის უფლებას.

ის, რაც ილდიზის სასახლის შესასვლელთან ხდებოდა, შეიძლება ითქვას, განკითხვის დღეს მოგვაგონებდა. მოსამსახურეთა ოჯახები მათ წასაყვანად სასახლის კარებთან შეკრებილიყვნენ.

მე, დედა, მამიდა, ჩემი უფროსი და და ორი ახალგაზრდა გოგონა გასასინჯ ოთახში შეგვიყვანეს. შიგნით ოთხი საშუალო ასაკის ქალი დაგვხვდა. ყველაზე მოდურად ჩაცმულმა ქალმა დედას მკლავზე შეავლო ხელი და უხეშად უთხრა:

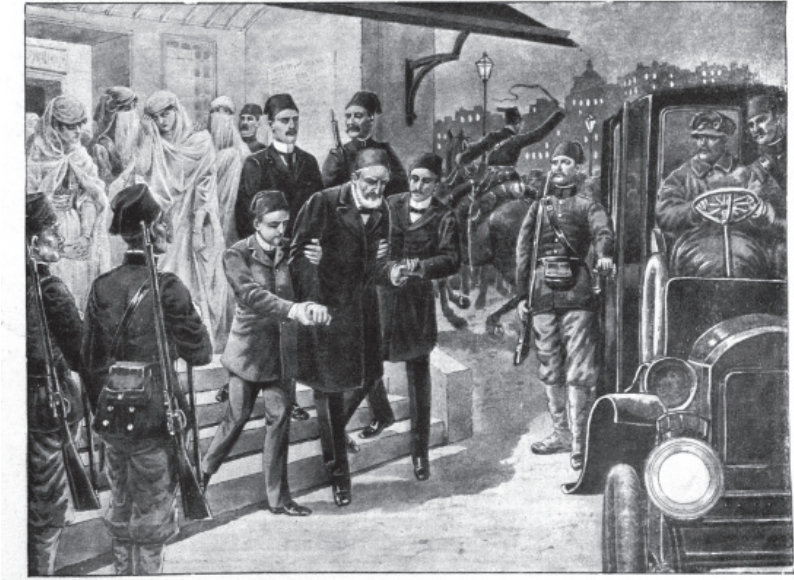
– გაიხადე ეს, თქვენც გაიხადეთ! მიდით, გვეჩქარება.

მეორე ქალმა კი საბრალო მამიდაჩემს თავიდან თავსაბურავი მოხადა. გაუაზრებლად ტანთ გავიძვრეთ. გახდილი ტანისამოსი საგულდაგულოდ შეამონმეს და ჩაცმის ნება დაგვრთეს. შემდეგ სასახლიდან გავედით, ამბოხებულთა შორის გავიარეთ და განთავისუფლებულ მოახლეებს უკან გავყვეით. ზუსტად სასახლის კართან ვიყავით, როცა არასასიამოვნო შეხედულების ახალგაზრდა კაცებმა ჩვენკენ იბრუნეს პირი. მამიდაჩემისა და დედაჩემის დაჟინებული თხოვნის მიუხედავად თავი არ დაგვანებეს. ბოლოს დედამ, მამიდამ და ჩემმა დამ ყურიდან ძვირფასი საყურეები მოიხსნეს და მკვლევებს მისცეს. ისინიც გაგვეცალნენ. ჩვენ კი სასახლის გარეთა კარამდე სირბილით მივედით. იქ მამას შევხვდით. საბრალო თურმე რამდენიმე დღის განმავლობაში სასახლესთან მოდიოდა, მაგრამ „ახალგაზრდა თურქები“ შიგნით შესვლის უფლებას არ აძლევდნენ და შენუხებული უკან ბრუნდებოდა.

მანქანაში ვსხდებოდით, როცა ყვირილის ხმა გავიგეთ. მამა ამბის გასაგებად წავიდა. ოცი წუთის შემდეგ დაბრუნდა და გვითხრა: უფროსი ქალბატონისთვის თავსაბურავი წაურთმევიათ, საბრალო ქალი თავშიშველი დარჩენილა და მოთქვამდა. ვილაც მისულა, მანქანაში ჩაუსვამს და წაუყვანიაო. ყველანი დავნალვლიანდით....

Die Ankunft des abgesetzten Sultans in Saloniki.

(1884-604 4.)

სულთან აბდულჰამიდ II-ის სალონიკში გადასახლება

ამ ამბიდან ოთხი დღის შემდეგ ქალბატონს თავისი ვაჟის, სელიმის, სასახლეში ვესტუმრეთ. ქალბატონი სევდიანი იჯდა და ჩიოდა. რა გვეთქვა, ან რითი გვენუგეშებინა, არ ვიცოდით. ტირილით გული ვიჯერეთ და იქაურობა დავტოვეთ.

შემდეგ ქალბატონი ბიდარი, ემსალინური და ბეჰიჯე მოვინახულეთ. სამწუხაროდ, ყველაზე ცუდ დღეში ბეჰიჯე იყო. თავის ვაჟიშვილთან, ნურედდინთან, ერთად სახლი უქირავებია, მაგრამ ფინანსურ კრიზისს განიცდიდნენ და არ იცოდნენ, თავი როგორ გაეტანათ. ბეჰიჯეს და – ქალბატონი თასვირეც იქ იყო. თასვირემ დედაჩემს შესჩივლა:

– ჩემო ქალბატონო, ასეთი მდგომარეობა თუ დიდხანს გაგრძელდა, ღმერთმა დაიფაროს და ჩემი ლამაზი და ხელიდან გამოგვეცლება.

ისინიც ვერაფრით ვანუგეშეთ და დამწუხრებულნი დავბრუნდით სახლში.

* * *

მკვლევებმა სულთანი სალონიკში გაგზავნეს. მოგვიანებით შევიტყვეთ, რომ იქ ერთი ებრაელის თუ ბერძნის სახლში გამოუმწყ-

ვდევიათ. დეიდა და მათი ვაჟიშვილი აბდურრაჰიმი სულთანს თან ახლდნენ. იქ ზუსტად ერთი წელი დაჰყვეს. ერთი წლის შემდეგ ფადიშაჰთან ერთად წასული სულთნის ასულები და ზოგიერთი მისი ცოლი უკან წამოვიდნენ. დეიდა და ჩემი ბიძაშვილი ფატმაც ამ ჯგუფთან ერთად სამშობლოში დაბრუნდა. მთელი ოჯახით სირქეჯიმის სადგურში დავხვდით და ყველანი ერთად ჩვენს სახლში დავბრუნდით. დეიდას და აბდურრაჰიმს საკუთარი სახლი არ გააჩნდათ და სანამ ბინას გამოუყოფდნენ, ჩვენთან ცხოვრობდნენ.

ფატმა მამასთან, ბატონ სემთან, წავიდა და სიცოცხლის ბოლომდე მშობლებთან დარჩა.

სალონიკიდან უკან დაბრუნებულებს შორის ქალბატონი საზკარიც, ქალბატონი ბეჰიჯეს ბიძაშვილიც ერია. ის უიღბლო და სევდიანი ადამიანი იყო. ქალიშვილის, რეფიას, გათხოვების შემდეგ მასთან ერთად დაინყო ცხოვრება, მაგრამ სიძეს ვერ შეეგუა და ცოტა ხნის შემდეგ ბეჰიჯესთან, მასლაკის სასახლეში, გადავიდა საცხოვრებლად. იქ ცოტა ხანს იცხოვრა, შემდეგ დეიდაჩემთან გადაბარგდა. იმ დროისთვის (1918 წელს) დეიდას შიშლში ლამაზი ბაღის შიგნით აშენებული სახლი ჰქონდა ნაყიდი. გადასახლებამდე ორივემ იქ იცხოვრა.

ქალბატონი საზკარი ძალიან მიყვარდა. ყოველთვის ტკბილად მესაუბრებოდა და დედობრივი გულისხმიერებით მეპყრობოდა. გადასახლების დროს ქალიშვილთნ ერთად საზღვარგარეთ წავიდა. შემდგომში რა მოხდა, არ ვიცი¹.

ქალბატონი ბეჰიჯე – ღირსეული აფხაზი თავადის ქალი

ქალბატონი ბეჰიჯე ყველაზე ლამაზი, არისტოკრატიული და ჯიუტი ქალბატონთაგანია, რომლებიც კი ცხოვრებაში მინახავს. თერთი, ლურჯთვალება, მაღალი, ღია ნაბლისფერი გრძელი თმებით – განსაკუთრებული სილამაზის ქალი იყო. დეიდაჩემი, ჩემი ბიძა-

1 ქალბატონი საზკარი 1873 წელს ადაფაზართან ახლოს მდებარე აფხაზურ სოფელ ქაილარში დაიბადა. მამამისი აფხაზი დიდგვაროვანი ბათა მანია იყო. სასახლეში მცირეწლოვანი მიიყვანეს. მოგვიანებით სულთან აბდულჰამიდ II-ის ცოლი გახდა. რეფიას გარდა შვილი არ ჰყოლია. 1924 წელს, გადასახლების დროს, ქალიშვილთან ერთად ქალაქ ბეირუთში წავიდა და იქ 1945 წელს აღესრულა.

ბეჰიჯე მანანი

შვილი ფატმა და ბეჰიჯე ერთი ქმრის ცოლები იყვნენ. ბეჰიჯე აფ-ნაზი არისტოკრატისა და თავისი სიქველით სახელგანთქმული ალბუს მანანის უფროსი ქალიშვილი იყო. ბეჰიჯეს დედა, ქალბატონი ნაზლი, ასევე დიდგვაროვანი ოჯახის – ქუჩბას – წარმომადგენელი გახლდათ.

ქალბატონი ბეჰიჯე 1882 წელს ბეინუვიდში¹ დაიბადა, 1889 წელს მამამ ილდიზის სასახლეში მიიყვანა და საპატარძლოდ სულთანს წარუდგინა². ფადიშაჰი ახალგაზრდა გოგოს სილამაზით მოხიბლულა და მაშინვე დაუნიშნავს. ქორწილი 1900 წლის 10 მაისს ილდიზის სასახლეში, ჰიუნქიარის რეზიდენციაში, შედგა. დედა ქორწილს პირადად ესწრებოდა, ამიტომაც საქორწინო ცერემონიის შესახებ დანვრილებით გვიამბო.

ბეჰიჯეს ქორწინებიდან ერთი წლის შემდეგ ტყუპი – ბურედდინი და ნურედდინი – ეყოლა, რის გამოც სულთნის ავტორიტეტიან ცოლებს შორის დაიკავა ადგილი.

- 1 სოფელ ბეინუვიდის ამჟამინდელი სახელწოდებაა ალთინდერე. დღეს ადაფაზარს ეკუთვნის.
- 2 ქალბატონი ბეჰიჯე პირველად სულთან აბდულჰამიდ II-ის ვაჟიშვილის – ბურჰანედდინისთვის შეირჩა საპატარძლოდ. მაგრამ სულთანი იმდენად მოიხიბლა მისი სილამაზით, რომ თავად დანიშნა იგი.

ალბუს მანი

იმ დროს, როცა სულთანი აბდულჰამიდ II ტახტიდან ჩამოაგდეს და სალონიკში გადასახლეს, ბეჰიჯე სტამბულში დარჩა. როგორც ადრე აღვნიშნე, ვაჟიშვილთან ერთად იქირავა სახლი და საკმაოდ რთულ პირობებში მოუწია ცხოვრება. რადგან ის, რაც ნურედდინს უწყალობეს, ძალიან მცირე იყო. ამის გამო საბრალო ბეჰიჯემ სულთანს წერილი მისწერა. წერილში ყოფილი სულთნისთვის განკუთვნილი მასლაკის სახლის მისთვის გადმოცემას ითხოვდა. სულთან რეშად ხანის თქმით, ბეჰიჯეს ენვერ და თალაათ ფაშებისათვის უნდა მიემართა. ბეჰიჯემაც მისწერა ზემოთ ხსენებულ პირებს, მაგრამ მათ ყურიც არ შეიბერტყეს. ბეჰიჯეს 1912 წლამდე წერილებისა და მიმართვების წერა არ შეუწყვეტია. 1912 წელს ყოფილი სულთანი სალონიკიდან სტამბულში დააბრუნეს და ბელიერბეის სასახლეში გამოამწყვდიეს. მიმართველი წრეები ბეჰიჯეს დაუსრულებელი თხოვნით ძალიან შეწუხდნენ. ამიტომაც მას უთხრეს, რომ სულთანი ავად იყო და რომ მან ბელიერბეის სასახლეში დაბრუნება ისურვა. ბეჰიჯე ამ ამბავმა ძალიან ააღელვა. თავის დასთან, თასვირესთან, ერთად მაშინვე ბელიერბეიში წავიდა. სასახლეში მისულს სულთანი სრულიად ჯანმრთელი დახვდა. მის დანახვაზე ბეჰიჯეს აღმოხდა: „ღმერთმანი, ჩემო ბატონო, ავად არ ხართ?“

ბეჰიჯე მიხვდა, რომ იგი ენვერ და თალაათ ფაშას ხრიკების მსხვერპლი გახდა და სასახლიდან გაღწევას ვერ შეძლებდა. მთელი სამი თვე სასახლეში გამოკეტილმა გაატარა. ერთ დილით აბდულჰამიდ-

ის ოთახში შევიდა და ქმარს შეევედრა: ჩემი ვაჟისაგან მოშორებით ყოფნა არ შემძლია, გთხოვთ, აქედან მისხენითო. მაგრამ მეუღლემ აუხსნა, რომ მის სიტყვას უკვე ძალა არ ჰქონდა და ვერაფერს მოიმოქმედებდა. მაშინ მე ვიცი, რაც უნდა გავაკეთოო, – თქვა გაფიცხებული ბეჭი და ნამოხტა. აბდულჰამიდის ოთახი დატოვა, ჯარი-სკაცებით სავსე დარბაზში შევიდა და დაიყვირა:

– აქედან დაუყოვნებლივ გამიშვებთ! თუ არადა, ჰარამხანაში საერთოდ არ დავბრუნდებიო.

სამხედროები გაოცდნენ და ვითარება ენვერ ფაშას ამცნეს. ენვერ ფაშას განკარგულებით ბეჭი ბეილერბეი დატოვა და მასლაკის სასახლეში დაბინავდა. იქ გადასახლებამდე მშვიდი ცხოვრებით იცხოვრა¹.

ქალბატონი ბიდარი

ბიდარი მალალი, გამხდარი, თაფლისფერთვალეა, ქერა, გრძელთმიანი, მომაჯადოვებელი სილამაზის პატრონი იყო. თავისი სილამაზით ყველას ხიბლავდა. ბიდარი სულთან აბდულჰამიდ II-ის ყველაზე საყვარელ ცოლად ითვლებოდა. იგი თავად ჰუსეინ ინალ-იფას ენათესავებოდა.

ჩემი ნიშნობის დღეს ხელზე მეამბორა, „კეთილი იყოს შენი მობრძანება, ჩემო გოგონა. ღმერთმა ქნას, ბედნიერი იყოო“, – მითხრა და სულთნის ნაჩუქარი ბრილიანტისთვლიანი ქინძისთავი დამაბნია.

ბიდარი უზომოდ ერთგული, ბედის უკუღმართობისგან დაჩაგრული და გაუბედურებული ადამიანი იყო. „ახალგაზრდა თურქების“ მიერ სიკვდილით უსამართლოდ დასჯილ ძმაზე, ჩერქეზ მეჰმედ ფაშაზე², გლოვობდა და დარდობდა.

1 ქალბატონი ბეჭივე გადასახლების შემდეგ, 1924 წელს, თავის ვაჟიშვილთან, ნურედდინთან, ერთად იტალიაში, ქალაქ ნეაპოლში დასახლდა. მას შემდეგ, რაც ნურედდინი პარიზში გადავიდა, ბეჭივე მარტო დარჩა. 1944 წელს, შვილის მოულოდნელად გარდაცვალების შემდეგ, გამოუვალ მდგომარეობაში ჩავარდნილი ბეჭივე იძულებული გახდა, პატარა ბინაში ეცხოვრა. 1969 წელს ოჯახმა იგი თურქეთში ჩამოიყვანა. ბეჭივე საყვარელ სტამბულს კვლავ ეწვია, მაგრამ სტამბულში ჩამოსვლიდან სულ რაღაც შვიდი თვის შემდეგ გარდაიცვალა.

2 ჩერქეზი მეჰმედ ფაშა (1856 – 1909) – ზემეტსახელად სქელწვერა, ბიდარის უფროსი ძმა იყო. სულ ორჯერ იქორწინა. პირველად აბდულმეჯიდ ხანის ქალიშვილზე, ნაილესზე; მისი გარდაცვალების შემდეგ კი სულთან აბდულაზიზ ხანის უმცროს ქალიშვილზე, ესმაზე დაქორწინდა. 1909 წლის 24 მაისს უდანაშაულო მეჰმედ ფაშა „ერთობისა და პროგრესის კავშირმა“ სიკვდილით დასაჯა.

მეჰმედ ფაშა

მე და დედა ბიდარს გარდაცვალებამდე ცოტა ხნით ადრე ვესტ-უმრეთ. მიუხედავად იმისა, რომ უმძიმეს მდგომარეობაში იყო, ჩვენს დასახვედრად ფეხზე წამოდგა. მისმა საქციელმა ჩემზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა. ჩვენი საუბარი დაახლოებით ერთ საათს გაგრძელდა. ბოლოს ქალბატონმა შემდეგი სიტყვებით დამლოცა:

– ბედი უსამართლოდ და შეუბრალებლად მომექცა. ვიმედოვნებ, რომ შენ ბედნიერი და ლამაზი ცხოვრება გექნება.

ეს აღმოჩნდა ის სიტყვა, რომელიც ქალბატონი ბიდარისგან უკანასკნელად მოვისმინე. ჩვენი სტუმრობიდან ერთი კვირის შემდეგ, 1918 წლის 13 იანვარს, ბიდარი გარდაიცვალა. იგი იაჰია დერვიშის სავანეში, უფლისწულ ქემალედდინის მავზოლეუმშია დაკრძალული. ღმერთმა გაანათლოს მისი სული.

სულთან აბდულჰამიდ II-ის გარდაცვალება

ოსმალეთის იმპერიის ერთ-ერთი უბედური სულთანი აბდულჰამიდ II ყველას კარგად ექცეოდა, არავისთვის არაფერი დაუშავებია, მიუხედავად ამისა, დიდ უსამართლობას გადაეყარა. რევოლუციის

სულთანი აბდულჰამიდ II

შედეგად იგი ტახტიდან ჩამოაგდეს. მისი გარდაცვალების უამს მეც ბეილერბეის სასახლეში ვიყავი. მინდა, ეს სამწუხარო ამბავი გიამბოთ:

1918 წლის 10 თებერვალი, კვირა დღე იყო. ჩემი უფროსი დეიდა, ნურჰაიათი, აღელვებული მოვიდა ჩვენთან. დედას უთხრა: ფეივესტემ დამირეკა, ჩვენი ბატონის მდგომარეობა გაუარესებულია. მე და შენ თავისთან გვიხმობს, ბეილერბეიში ერთად მოდიოთ, ამბობს.

დედამ ეს გაიგო თუ არა, საჩქაროდ მანტო ჩაიცვა და მეც მი-თხრა, მოვმზადებულიყავი. ყველანი ერთად დეიდა ფეივესტესთან წავედით.

დეიდას სახლს მივუახლოვდით. იგი კარგა ხნის წინ მომზადებ-ულიყო და ბაღში გველოდებოდა. მაშინვე მანქანიდან ჩამოვედით და დეიდას გადავხვით.

დეიდამ დედას უთხრა:

– ჩემო დაიკო, სწრაფად უნდა წავიდეთ. სელიმმა დარეკა, სუ-ლთონის მდგომარეობა სავალალოა. დაუყოვნებლივ ბეილერბეიში უნდა წავიდე.

კვლავ მანქანაში ჩავსხედით და სანაპიროზე ჩამოვედით. იქიდან კი წავით მოპირდაპირე მხარეს გადავედით, სადაც ბატონი აბდუ-რრაჰიმი დაგვხვდა. ძალიან მონყენილი იყო. ბევრი არაფერი გვით-

ქვამს, სხვა მანქანაში გადავსხედით. როგორც იქნა, 20 წუთის შემდეგ ბელიერბეიმდეც მივალნიეთ.

სასახლის ეზოში შესულები ჯარისკაცებმა მანქანიდან გადმოგვსვეს და აბდურრაჰიმს ჰკითხეს:

– ეს ქალები ვინ არიან?

– დედაჩემი და დეიდაჩემები არიანო, – უპასუხა.

უფროსმა ხმამაღლა თქვა:

– არ შეიძლება, თქვენ ყველანი შიგნით ვერ შეხვალთ.

შემდეგ კი ისევ აბდურრაჰიმს მიუბრუნდა:

– თქვენ დედათქვენთან ერთად შედით, დანარჩენები აქ დარჩებიან.

ჩვენც იძულებული გავხდით ბაღში მოგვეცადა. დეიდა და აბდურრაჰიმი სასახლეში შევიდნენ. დაახლოებით თხუთმეტი წუთიც არ იყო გასული, რომ შიგნიდან ყვირილისა და კივილის ხმა მოისმა. გაცოცხებით გადავხედეთ ერთმანეთს. ამასობაში ოფიცრები გამოცვივდნენ და დაიყვირეს: „ყოფილი სულთანი გარდაიცვალა.“

იმ წამს თითქოს სამყარო თავზე დაგვეგრა. შიგნით შესვლა მოვინდომეთ, მაგრამ ამჯერადაც სამხედროებმა დაგვაბრკოლეს. ვერ შეხვალთო, გვითხრეს.

სასონარკვეთილებმა არ ვიცოდით, რა გვეთქვა, ან რა გვეკეთებინა. ჩვენს ბედად ჯარისკაცების მეთაური იმ დროს ბაღში იყო. ჩვენთან მოვიდა და თავის ხალხს უთხრა:

– შეეშით, შევიდნენ, კაცი მოკვდა და ანი ყველას შეუძლია შესვლა.

ამ სიტყვების მეშვეობით სასახლეში უცებვე შევედით. ჰარამხანას მივუახლოვდით, ქალები ხმამაღლა მოთქვამდნენ, ადგილს ვერ პოულობდნენ. ვცდილობდით, სიმტკიცე არ დაგვეკარგა. დეიდას ძებნას შევუდექით და ვიპოვეთ კიდეც. საბრალო ფეივესტე კიბის თავში ჩამუხლულიყო, ნახევრად გონმიხდილი მიწაზე იჯდა. ირგვლივ მსახურებიც იყვნენ, მაგრამ ვის ჰქონდა ვინმეს დახმარების თავი?! დედა და დეიდა ნურჰაიათი ფეივესტეს მივარდნენ, დახმარებას ცდილობდნენ. მეც ვტიროდი და თვალებით სულთნის საწოლ ოთახს ვეძებდი.

რამდენიმე საათის შემდეგ ბელიერბეიში სულთნის სხვა ცოლები და შვილებიც მოვიდნენ. ყველანი გარდაცვლილი ბატონის ოთახში შევედით. ოთახის ერთ კუთხეში მტირალი ნაჯიე მივიდა და სულთანს გულზე დაემხო. საბრალო ძლივს მოაშორეს მიცვალებულს.

ოთახში სამი ჯარისკაცი შემოვიდა. სულთნის ბინა ყველას დაგვატოვებინეს, გარეთ გაგვიყვანეს და თან გვეუბნებოდნენ – ამდენს ნუ ტირით, ცოდვააო.

საბრალო მოხუცებული ბედრიფელეკი თავის თავს არ ეკუთვნოდა. ოთახში შეიყვანეს, იქ ერთ-ერთმა ექიმმა გასინჯა. სელიმი შიშობდა,

ავსტრიის იმპერატორი კარლ I და დედოფალი ზიტა კონსტანტინოპოლში

მამის დაკარგვის შემდეგ დედაც არ დაეკარგა. ძალიან შენუხებული სახე ჰქონდა.

ყველანი ვისხედით და გათენებას ველოდებოდით. ბოლოს ერთმა ოფიცერმა სულთნის ოთახში ორ-ორად შესვლის ნება მოგვცა. ჯერ ტახტის მემკვიდრეები, შემდეგ კი ქალბატონები და ქალიშვილები რიგრიგობით შევიდნენ. მე ჩემს ბიძაშვილთან, ფატმასთან, ერთად შევედი. ოთახში შესვლისთანავე ტირილი დავიწყეთ. თითქმის ნახევარი საათი სულთნის თავთან ვისხედით და ლოცვებს ვკითხულობდით. შემდეგ კი ტირილით დავტოვეთ იქაურობა.

მეორე დღეს სულთანი ბოლოჯერ ვნახეთ. ოფიცრებმა მიცვალებული სასახლიდან გამოასვენეს. გარეთ ჯარისკაცებმა პატივი მიაგეს. ქალები სასახლეში დავრჩით, მამაკაცები კი წავიდნენ. ჩვენი ბატონის ბეილერბეიდან გადასვენების შემდეგ გლოვა-ტირილმა ისევ იმატა. მოგვიანებით ხალხი ნელ-ნელა დაიშალა. ყველა სახლში დაბრუნდა. დეიდა ფეივესტე და აბდურრაჰიმი ჩვენთან წამოვიდნენ. ჩვენს სახლში რამდენიმე დღე დარჩნენ სტუმრად. ჩემი ბიძაშვილი ფატმა კი მამამისთან, ჩემს უფროს ბიძასთან, სამისთან, ვანიქოს საზაფხულო სახლში წავიდა.

სულთან აბდულჰამიდ II უკანასკნელად ამგვარ არასასიამოვნო ვითარებაში ვიხილე.

Das Kaiserpaar in Konstantinopel.

Kaiser Karl, der Sultan, Kaiserin Zita und Kriegsminister Enver Pascha schreiten die Ehrenkompagnie ab.
Photo Brüder Schumann.

ავსტრიის იმპერატორ კარლის სტუმრობა კონსტანტინოპოლში

ავსტრიის დედოფლის სტუმრობა ჰარამხანაში

სასახლეში გავრცელდა ამბავი, რომ გერმანიის იმპერატორის ვიზიტის შემდეგ სტამბულში ავსტრიის იმპერატორიც აპირებდა ჩამოსვლას. იმ დროს ტახტზე რეზად ხანი იჯდა. ეს სტუმრობა ფადიმაჰის (აბდულჰამიდ II) გარდაცვალებამდე ერთი თვით ადრე მოხდა.

1918 წლის 25 მაისს იმპერატორი კარლი და მისი მეუღლე ზიტა¹ სტამბულში ჩამოვიდნენ. მათ სულთანნი და ენვერ ფაშა დოღმაბაჰჩეს სასახლეში გაუმასპინდლდნენ, რამდენიმე საათის შემდეგ ილდიზის სასახლეში გადაინაცვლეს.

დედოფალმა ჰარამხანის მონახულების სურვილი გამოთქვა. სულთნის ბრძანებით 30 მაისისათვის ჰარამხანაში სამზადისი და-

¹ დედოფალი ზიტა (1892–1989) – ავსტრიის ბოლო დედოფალი.

ინყო. დედა, დეიდა ფეივესტე, ჩემი უფროსი და უმცროსი დები და მე იმ დღეს სასახლეში სტუმრად ვიყავით მიწვეული.

30 მაისს დილაადრიანად დავინწყეთ მზადება და სასახლეში წავედით. ზიტას სანახავად სასახლეში უფლისწულის ცოლები და დაქორწინებული ასულებიც მოსულიყვნენ. ქალბატონ ნაზიქედას, ჩემს მომავალ პატრონს, პირველად იქ შევხვდი. იმ დროს ქალბატონის ტიტულს ატარებდა, როგორც ტახტის მემკვიდრის ცოლი.

შეხვედრა ილდიზის ჰარამხანის ერთ-ერთ რეზიდენციაში, ე. წ. „საგანგებო ოთახში“ შედგა. სულთან რეშადს ზიტასთვის წარსადგენად ერთი რომელიმე ცოლი არ შეურჩევია. მან დედოფალს თავისი ყველა მეუღლე წარუდგინა. ზიტას განსაკუთრებით ქამურესი და მიჰრენგიზი მოეწონა, ხოლო ფრანგულად მოსაუბრე ქალბატონმა ნაზფერვერმა მისი გაოცებაც კი გამოიწვია.

– თქვენი უდიდებულესობა თუ ფრანგულად საუბრობდა, არ ვიცოდით, – თქვა მან.

შემდეგ ზიტამ დეიდა ფეივესტეს ჰკითხა:

– ღრმად პატივცემული დედოფალი სად არის, გერმანიის დედოფალ ვიქტორიას ბიძარის სახელით რომ გაცნო?

დეიდამ უპასუხა, მისი უდიდებულესობა, სამწუხაროდ, რამდენიმე თვის წინ გარდაიცვალაო.

ზიტა ამ ამბავმა ძალიან დაამწუხრა.

ახალგაზრდა და სილამაზით გამორჩეულმა ქალბატონმა დიღფირიბმა ზიტას მოწონება დაიმსახურა.

შემდეგ დედოფალს ყავა მიართვეს. ზოგიერთმა ახალგაზრდა მხევალმა თურქული და ჩერქეზული ცეკვები შეასრულა. ბოლოს განშორების დროც მოვიდა. მთავარმა ხაზინადარმა, ნერმინდილმა, ზიტას მთელი ჰარამხანის სახელით ძალიან ლამაზად მოქარგული თავსაბურავი აჩუქა. ზიტამ საჩუქარი მოწინებით აიღო. დედოფალი საზეიმო ცერემონიით გააცილეს.

ამგვარად ვიხილე პირველად ჩემს ცხოვრებაში უცხოელი დედოფალი. რომ არ დამავინწყდეს, აქვე გეტყვით, რომ დედოფლის თანმხლებმა მსახურმა, გრაფინია ესტერჰაზიმ მითხრა:

– თქვენნაირ ლამაზ კავკასიელ პრინცესას ჩემს სასახლეში სიამოვნებით მივიღებდი სტუმრად. ერთ მშვენიერ დღეს ვენაში თუ ჩამოხვალთ, ჩემს სახლში გელოდებითო.

გახარებულმა სიტყვა მივეცი, რომ თუ იქითკენ მოვხვდებოდი, აუცილებლად ვესტუმრებოდი. სამწუხაროდ, ვერ წავედი...

ფეივესტე ემხვარი

დეიდას შემოთავაზება

ჩემი საქმროს¹ გარდაცვალებიდან რამდენიმე თვის შემდეგ დეიდა ფეივესტე ლალელის სახლში გვესტუმრა და ისეთი რამ შემოთავაზა, რაც ჩემს ცხოვრებას მთლიანად ცვლიდა.

– ჩემო გოგონა, შენი დანყევლილი ბედის შემყურეს ღამეები არ მძინავს. შენზე ფიქრმა თავი ამატკივა. მაგრამ მჯერა, რომ გამოსავალს ვიპოვი.

დეიდას ეს სიტყვები არა მარტო ჩემს გონებას, სულსაც ჩასწვდა. მაშინვე ტირილი დავიწყე. იმ წუთამდე მეგონა, რომ ტკივილსა და დარდს ჩემში ვმაღავდი. ვერ ვამჩნევდი, თუ სხვებსაც ვტანჯავდი. ძვირფასი დეიდის ამ სიტყვებმა თვალები ამიხილა და სინამდვილის დანახვა შევძელი.

ყელში ბურთი მომანვა. მაპატიეთ, თქვენი დამწუხრება არ მინდოდა-მეთქი, დიდი გაჭირვებით მოვახერხე თქმა.

1 თავადი ჰუსეინ ინალ-იფა (1888–1918) სტამბულში დაიბადა. პირველი მეუღლის, ქალბატონი ვუსლათის, გარდაცვალებიდან (1914) ორი წლის შემდეგ ლეილა აჩბაზე დაინიშნა. ჰუსეინი დროის უმეტეს ნაწილს საზღვარგარეთ ატარებდა. ამიტომაც მათი ქორწინება 1918 წლის 23 ივნისამდე გადაიდო. მაგრამ ბატონი ჰუსეინი 1918 წლის 3 ივნისს ეტლის ქვეშ მოჰყვა და გარდაიცვალა.

– მომისმინე, შვილო, შენ ჩემი ნაწილი ხარ. შენი დარდი ჩემი და ოჯახის დანარჩენი წევრების დარდია, – ეს მითხრა, ღრმად ამოისუნთქა და განაგრძო:

– ამას წინათ ჩვენი ახალი სულთნის ჰარამხანას ვესტუმრე. თან სულთნის პირველ ცოლს ვიცნობ, ჩემი ერთ-ერთი ძველი მეგობარია. შენზე ველაპარაკე და ავუხსენი, რა მდგომარეობაშიც ხარ. უფრო მეტიც, ვთხოვე, სასახლეში მიეღე. ქალბატონი მაშინვე დამთანხმდა.

გაკვირვებული დავრჩი. სასახლეში მსახურება ჩემთვის ახდენილ სიზმარს ჰგავდა. მაგრამ ვერ წავიდოდი, სახლს ვერ მივატოვებდი. გარდა ამისა, ჩემს სულიერ მეგზურს, დილბერს და მზარეულს, კეზბან ბაჯის, რა ენეოდათ? ამაზე დავფიქრდი და დეიდას ვუთხარი:

– დეიდა, თქვენს წინადადებას მივიღებდი, მაგრამ თუ წავალ, სახლსა და მოსამსახურეებს რა ელით?

დეიდამ მიპასუხა:

– რას ამბობ, ხომ იცი ჩვენი მდგომარეობა. სახლსაც მივხედავთ და მსახურებსაც, საკმარისია, შენ თანხმობა განაცხადო და ქალბატონთან არ შემარცხვინო.

დავფიქრდი, შემდეგ დილბერსა და კეზბან ბაჯის დაველაპარაკე. როგორ გაუხარდათ, ვერ აღვინერთ. მითხრეს, რომ აუცილებლად უნდა დავთანხმებულიყავი და რომ მსგავსი შანსი მეორედ არ მომეცემოდა.

მეც მივიღე დეიდას წინადადება...

პეტრე ვერეშჩაგინი. სოხუმი

*„მხევალი გოგონები ქალბატონს თმის
დასაუარცხნად გარს შემოხვეოდნენ,
მის ირგვლივ ფარვანასავით ტრიალებდნენ.
ერთი ვარცხნიდა, მეორე უწნავდა, მესამე კი
მბზინავ ნაბლისფერ თმებს უკრავდა.
იმდენად დიდებული სანახაობა იყო,
რომ მსგავსი ცხოვრებაში არაფერი
მინახავს...“*

*თავადის ქალ ლეილა აჩბას დედისადმი
მინერილი წერილიდან*

აფხაზები.

საქართველოს ეროვნული მუზეუმი, დიმიტრი ერმაკოვის ფოტოარქივი

სასახლეში მისვლა

1919 წლის 5 იანვარს სასახლის არაჩვეულებრივ ორადგილიან კარეტაში ჩავჯექი და პირველი ნაბიჯი გადავდგი სასახლის ცხოვრებისაკენ.

ის დღე ჩემი ახალი ცხოვრების დასაწყისი იყო. ის დღეა რომ მახსენდება, თვალთაგან ცრემლები მდის და ვტირი. ჩემი სულიერი მეგზურის – დილბერის გამოსამშვიდობებელი სიტყვები ახლაც ჩამესმის ყურში: „ჩემო ლამაზო დაო, შორსაც რომ იყო, ჩვენი გულები ყოველთვის ერთად იქნება, ეს კარგად დაიმახსოვრე!“

– შორს ხომ არ მივდივარ, მუდამ თქვენთან ახლოს ვიქნები, – ვუპასუხე.

დილბერის სიტყვებს ამგვარი პასუხი დაუფიქრებლად გავეცი. მაგრამ იმ დროს არც ბედნიერი ვიყავი და არც ის ვიცოდი, რომ თავზარდამცემი ბოლო მელოდა.

ჩემს გასაცლილებლად დედა, დეიდა, ჩემი დები და ბიცოლა მოვიდნენ. ყველას სათითაოდ გადავეხვიე, გამოვემშვიდობე და ეტლში ჩავჯექი. იქ კი საკმაოდ ლამაზსა და გამხდარ ქალბატონს შევხვდი.

– კეთილი იყოს თქვენი მობრძანება, მე ჩვენი ქალბატონის მსახური ნეზაქედა ვარ. ქალბატონის სახლში თქვენი მიყვანა მაქვს დავალებულიო, – მითხრა ქალმა.

ცოტა მომეშვა, რადგან მარტო მე ზავრობას ჩვეული არ ვიყავი.

ლალელიდან ილღიზამდე, თუ სწორად მახსოვს, ერთ საათში ჩავედით. სასახლის დიდ ჭიშკარში გავლისას შევამჩნიე, რომ სულთნის მსახურები სალამს გვაძლევდნენ, მაშინვე ქალბატონ ნეზაქედას ვკითხე, რატომ მესალმებიან-მეთქი.

– იმიტომ, რომ ეს ეტლი ქალბატონისაა, – მიპასუხა მან.

ილღიზის სასახლის ჰარამხანაში რომ შევედი, იქაურობამ დიდი ხნის წინ ნანახი გამახსენა. კონსტიტუციის შემოღებამდე მე და დედა იქ ხშირად მივდიოდით, დეიდას ვსტუმრობდით. ის ბედნიერი და ლამაზი დღეები წარსულში დარჩენილი ლამაზი მოგონებების ნაწილი იყო. სარკმლიდან ვიციქრებოდი, ღრმა და ტკბილ ფიქრებში ჩაფლულმა ეტლის გაჩერება ვერც კი შევამჩნიე. ნეზაქედას ხმამ მომიყვანა გონზე.

დილბერი

ეტლიდან გადმოვედით. ზანგი უფროსი საჭურისი შემოგვეგება. მასთან ერთად უფროსი ქალბატონის სახლში შევედით. ქვედა სართულზე ქალბატონის მესამე მოსამსახურეს შევხვდით. მან ზედა სართულზე, იმ სალონში ამიყვანა, სადაც ქალბატონი იმყოფებოდა. დარბაზში შევედი. ქალბატონი დიდსა და ძალიან ლამაზ ტახტზე მდებარე იჯდა. ქალბატონს პირისპირ შევხვდი. მიწამდე დავიხარე, მსურდა მივსალმებოდი. „ღმერთმანი, არ გინდა“ – ნაზი ხმით შემეწინააღმდეგა. შემდეგ კი მარათი სკამზე მიმითითა. მეც დავეჯექი.

შაჰესერმა ტახტს ჩაუარა და ფეხზე დადგა. ქალბატონმა გამიღიმა, კეთილი იყოს შენი მობრძანებაო, მითხრა და თან დასძინა: – აქამდე მოსვლით გაისარჯეთ, მადლობას გიხდით, რომ ჩემი ნება აასრულეთ. ღმერთმა ქნას, ბედნიერი მოახლე იყოთ. შემდეგ შაჰესერს უთხრა, მეგობარს თავისი ოთახი უჩვენეო და ისევ მე მომიბრუნდა: – ცოტა მოისვენეთ, შემდეგ კვლავ შევხვდებით. მეც თავაზიანად მადლობა გადავუხადე და წავედი.

შაჰესერთან ერთად ქალბატონის დარბაზიდან გავედით, იმავე სართულზე გრძელი კორიდორი გავიარეთ და მეორე კორიდორის ბოლო ოთახში შევედით.

შაჰესერმა მითხრა, ეს შენი ოთახიაო. ოთახი ძალიან ლამაზად იყო მოწყობილი. ჩემი ყველა სურვილის მიხედვით გაელამაზებიათ. დიდი სანოლის გვერდით სანერი მაგიდა იდგა, თითქოს წერისადმი ჩემს სიყვარულს ეხმიანებოდა. პატარა, მაგრამ სასიამოვნო ოთახი

ემინე ნაზიქედა

სასახლეში ყოფნის წლებში თბილი და მყუდრო ბუდის მაგივრობას მიწევდა.

ჩემი საცხოვრებელი ადგილის ნახვის შემდეგ საქმე სასახლის ხალხის გაცნობაზე მიდგა.

– თქვენი ნებართვით ერთ მსახურს მოგამაგრებენ. მისი სახელია ფერზანი. სასახლის ეტიკეტს გაგაცნობთ. თუ რამე პრობლემა შეგექმნებათ, მას მიმართავთ, – მითხრა შაჰესერმა.

ამ დროს ფერზანიც შემოვიდა. მისი ოთახი ჩემი ოთახის გვერდით იყო. მუდამ მოლიმარი, საშუალო ასაკის ქალი გახლდათ. მასთან ერთად ძალიან კარგ დროს ვატარებდი.

ამგვარად მოვეწყვე სასახლეში... ბოლო ოსმალთა ქალბატონის მეხუთე სეფექალად. მას შემდეგ მრავალი ისტორიული მოვლენის მონმე გავხდი. იმპერიის ნგრევა კი საკუთარი თვალთ ვიხილე.

ბაშ ქადინეფენდი ემინე ნაზიქედას შესახებ

მისი უდიდებულესობა ქალბატონი მაღალი, ღია თაფლისფერთვალეა, გრძელი ღია ნაბლისფერი თმებით, თეთრი და ხორცსავსე, ძალიან ლამაზი ქალი იყო.

წებელდელი აფხაზი
საქართველოს ეროვნული მუზეუმი,
დიმიტრი ერმაკოვის ფოტოარქივი

სასახლის ყველა ქალის მსგავსად, ჩემი ქალბატონიც კავკასიელი აფხაზი დიდგვაროვანი გახლდათ. წებელდელი თავადის, ჰასან ალი ბეი მარშანიასა და ადლერელი თავადის ასულ ფატმა არედბას უფროსი ქალიშვილი იყო.

1877-1878 წლის რუსეთ-თურქეთის ომამდე ერთი წლით ადრე, ანუ 1876 წელს, ჰასან ალი ბეიმ სამი ქალიშვილიდან ორი, თავიანთ ძიძებთან ერთად, სტამბულში წაიყვანა და თავის დას, ქალბატონ სუზიდის, ჩააბარა. სუზიდელი სულთან ჯემილესთან მსახურობდა.

სულთან ჯემილეს სასახლეში შესვლის შემდეგ ჩემმა ქალბატონმა ნამდვილი სახელი შეიცვალა და ნაზიქედა დაირქვა.

პირველ წლებში ნაზიქედა მამიდამისის, სუზიდელის, მოსამსახურედ მუშაობდა, შემდგომში კი ჯემილემ თავის უმცროს ქალიშვილს, ფატმას, მიამაგრა და ნაზიქედა მისი სეფექალი გახდა.

ჩემი ქალბატონი ზუსტად 5 წელი ემსახურა პატარა სულთან ფატმას. ზაფხულის ერთ დღეს სასახლის ბაღში სეირნობისას უფლისწულმა ვაჰიდედდინმა ნახა და მოეწონა. როცა ვაჰიდედდინმა ჯემილეს ნაზიქედას ხელი სთხოვა, შენტვის მოსაცემი გოგო არ მყავსო, – უპასუხა მან და ძმის სურვილს წინ აღუდგა.

ქალბატონმა ნაზიქედამ ამ ამბის შესახებ არაფერი იცოდა. თავისი უშფოთველი და მშვიდი ცხოვრება პატარა ქალბატონ ფატმას მიუძღვნა. მასთან თამაშობდა, საუბრობდა და ძალიან კარგ დროსაც ატარებდნენ ერთად.

ნაზიქედაზე შეყვარებული ბატონი ვაჰიდედდინი კი მისი ცოლად შერთვის სურვილით იწვოდა. ერთი წლის განმავლობაში თავის დასთან მიდიოდა, ეხვეწებოდა, მაგრამ ვერაფრით შეძლო დის დაყოლიება.

საბოლოოდ, 1885 წლის გაზაფხულზე, ჯემილემ გადაწყვიტა, ნაზიქედა ვაჰიდედდინისთვის მიეცა ერთი პირობით: „ნაზიქედას გარდა სხვა ქალს არ შეირთავ, ის იქნება შენი ერთადერთი კანონიერი მეუღლე. მას ისე არ მოექცევი, როგორც ხარჭას“, – ეს უთხრა და სიტყვაც მიაცემინა. ვაჰიდედდინმა ფიცი დადო და დის ნამოყენებულ პირობას დასთანხმდა.

მათი ნიშნობა და ქორწილი 1885 წლის 18 ივნისს სულთან აბდულჰამიდ II-ის ორგანიზებით და ქალბატონ ჯემილეს სურვილით ფერიეს ერთ-ერთ სასახლეში ბრწყინვალე ცერემონიით შედგა¹.

ქორწინების პირველი წლები ფერიეში გაატარეს და ბავშვებიც ამ სანაპირო სასახლეში გააჩინეს.

მის უდიდებულესობა ქალბატონს პირველი შვილი 1888 წელს ეყოლა, მაგრამ გოგონამ მხოლოდ ორი კვირა იცოცხლა და გარდაიცვალა². 1892 წელს ულვიე, ორი წლის შემდეგ კი საბიჰა გაუჩნდა.

მესამე გოგოზე ორსულობის შემდეგ ნაზიქედა ავად გახდა. რამდენიმე კვირის განმავლობაში გონს არ მოსულა. ამ ავადმყოფობის შემდეგ მან ბავშვის გაჩენა ვერ შეძლო.

ჩემმა ქალბატონმა კარგად იცოდა სულთნის ნარჩინებული გვარის ზნე. ამიტომაც მზად იყო, რომ ერთ დღესაც მეუღლე მასთან მივიდოდა და კიდევ ერთხელ ქორწინების ნებას სთხოვდა. მას ხომ უფლისწულისთვის ტახტის მემკვიდრე არ გაუჩენია. ოსმალეთის დინასტიის ტრადიციის მიხედვით კი უფლისწულს სულ მცირე ერთი ვაჟი მაინც უნდა ჰყოლოდა.

სიმართლე რომ ვთქვათ, ვაჰიდედდინმა ქორწინებიდან მცირე ხნის შემდეგ სასახლის ლამაზმანთან – ნევგულთან, გააბა რომანი. ეს ამბავი ჩემი ქალბატონის ყურამდეც მივიდა. მან ქმრის ყველა სასიყვარულო თავგადასავლის შესახებ იცოდა, თუმცა, დუმილს არჩევდა.

1 ოფიციალურ წყაროებში ქორწინების თარიღად 1885 წლის 8 ივნისია აღნიშნული. მამიდაჩემის, ქალბატონი ლეილას, მიერ დასახელებული თარიღი პატარძლის მეუღლის სახლში გადაყვანის თარიღია
2 ზემოთ ნახსენები ბავშვი ფერიეა. სულთან ვაჰიდედდინ ხანს კიდევ ერთი გოგო, მუნირე, ჰყოლია, რომელიც, ასევე, ჩვილი გარდაცვლილა.

მეჰმედ VI ვაჰიდედდინი

ფიცის გატეხა

მას შემდეგ ოცი წელი გავიდა, მდგომარეობა არ შეცვლილა. ვაჰიდედდინს კიდევ ერთხელ შეუყვარდა. მამამისის ერთ-ერთი ცოლის, ქალბატონი შაესთეს სახლში 17 წლის ლამაზ გოგოს, ინშირაჰის¹, დააბრუნა თავალი.

ამ გოგონაზე დაქორწინების სურვილით შეპყრობილმა ვაჰიდედდინმა შაესთეს გაუმხილა, რომ ინშირაჰის ცოლად შერთვა სურდა.

– კი მაგრამ, ჩემო ლომო, როგორ? თქვენ ხომ კანონიერი მეუღლე გყავთ, სანამ ის ნებას არ დაგრთავთ, ვერ იქორწინებთ, – მიუგო ქალბატონმა.

ამჯერად ვაჰიდედდინმა ნაზიქედასთან მიირობინა და თანხმობა სთხოვა. ქალბატონმა თავი დახარა და დასთანხმდა. იმ მომენტში უფლისწულმა ვაჰიდედდინმა წლების წინ ხვენწა-მუდარით მოყვანილი

1 ქალბატონი ინშირაჰი (1887–1930) – ჩერქეზი არისტოკრატი, ვოჯიბეს ოჯახიდან იყო. აზიზ ვოჯიბეს ქალიშვილი 1887 წელს იზმითთან ახლოს მდებარე სოფელ მაშუქიეში დაიბადა. სასახლეში ნათესავეებმა მიიყვანეს, სადაც 1905 წელს ბატონ ვაჰიდედდინზე იქორწინა და იმავე წელს გაეყარა. ინშირაჰის უფროსი ძმა, ზეჟი, ვაჰიდედდინ ხანის სიკვდილამდე მის გვერდით იმყოფებოდა. ქალბატონი ინშირაჰი კი 1924 წელს კაიროში გადასახლდა. 1930 წელს მდინარე ნილოსში თავი დაიხრჩო. ცხედარი სტამბულში გადმოასვენეს და ემირ სულთანის სასაფლაოზე დაკრძალეს.

ნაზიქედა დაამცირა და სულთან ჯემილესთვის მიცემული პირობა დაარღვია.

ჩემი ქალბატონი ტკივილს სხვისგან შეუძინევლად გულში იკლავდა. ეს ყოფილა ჩემი ბედისწერაო, – ამასლა იტყოდა ხოლმე.

ინშირაჰმა ვაჰიდედდინთან ქორწინების შემდეგ ქმარზე ზღვა-რგადასული ეჭვიანობა დაიწყო. ის ბატონი ვაჰიდედდინის ირგვლივ მყოფ ყველა მსახურზე ეჭვიანობდა, გამუდმებით საყვედურობდა და ის საბრალოები მოთმინებიდან გამოჰყავდა.

ვაჰიდედდინი ამ ქალის ეჭვიანობამ დაღალა და სხვა ცოლის ძებნა დაიწყო. მით უმეტეს, რომ ინშირაჰისგან შვილი არ ჰყოლია.

იმ პერიოდში ვაჰიდედდინი ფერიედან დიდი ხნის გადასული იყო. ჩენგელქოის სასახლეში ცხოვრობდა. ის სასახლე ჩემს ქალბატონსაც ძალიან უყვარდა. ამბობდა, რომ ჯირითის სიყვარულს მხოლოდ იმ სასახლის დიდ პარკში იკლავდა. ფერიეში ცხოვრების დროს მსგავსი შესაძლებლობა არ ჰქონია. აღსანიშნავია, რომ ფერიეში ყველა სასახლე დაინვა.

ჩემი ქალბატონი ჩენგელქოიში დილით ადრე დგებოდა, არც ისაუზმებდა, ისე მოახტებოდა თეთრ ცხენს, იექფარეს და საღამომდე სეირნობდა. ამ საქციელით ავსტრიის დედოფალს მახსენებდა. ისიც ჯირითით იყო გატაცებული, უფრო სწორად, შეყვარებული იყო ჯირითზე.

ქალბატონ ინშირაჰს სურდა, სასახლეში მომხდარი ყველა მოვლენის შესახებ ჰქონოდა ინფორმაცია. ამ მიზნით მოსამსახურეს, გევჰერიმულქს, დაავალა, ვაჰიდედდინის ყოველი ნაბიჯი მისთვის ეცნობებინა.

ერთ დღეს გევჰერიმულქი მეტად სერიოზული ახალი ამბით ქალბატონის ოთახში შევიდა და უთხრა:

– ქალბატონო, ქალბატონო, რომ იცოდეთ, რა ვნახე!

– რა ნახე, მითხარი, – ინტერესით ჩაეკითხა ქალბატონი ინშირაჰი. გაგონილმა ის ძალიან გაანერვიულა, რადგან უგუნური მსახურის ნაამბობი სასიამოვნო სულაც არ იყო.

– ქალბატონო, მისი უდიდებულესობა ბატონი ერთ-ერთ ახალბედასთან ერთად ვნახე, გადახვეული სეირნობდნენ, ნამდვილად გღალატობენ, – ამცნო მსახურმა.

ინშირაჰმა ეს ამბავი მოისმინა თუ არა, მაშინვე უფლისწულის სამყოფლისკენ გავარდა. ვაჰიდედდინი რომ სასახლის ლამაზ გოგოსთან, ფერირუსთან, ერთად ნახა, ყვირილი ატეხა. ფერირუს თმებში სწვდა და მიწაზე ათრია. სანყალი გოგო კიბიდან დაგორდა. თავად ინშირაჰმა კი ნერვიული შეტევის ნიადაგზე გონება დაკარგა.

გონს მოსული ინშირაჰი კვლავ განერვიულებული იყო. მაშინვე ჩემოდნების ჩალაგება ბრძანა და სასახლიდან მივდივარო, – განა-

ცხადა. ამის გამგონე მსახურები ვაჰიდედდინთან მივიდნენ და შექმნილი ვითარება აცნობეს. მან კი მშვიდად მიუგო: გაუშვით, ნავიდეუს, მაინც ვერ შეაჩერებთო.

და ასეც მოხდა. იმავე საღამოს ინშირაჰმა ჩენგელქოი დატოვა და უკან არ დაბრუნებულა. ორი დღის შემდეგ ვაჰიდედდინი ინშირაჰს გაეყარა. ეს ამბავი მეორე კონსტიტუციის დამტკიცების წელს¹ მოხდა.

სულთნის სხვა ცოლები

ქალბატონი ინშირაჰის ნასვლის შემდეგ ვაჰიდედდინი გარკვეული პერიოდი სასახლის არც ერთ გოგონაზე არ დანიშნულა.

ინშირაჰის შემდეგ ვაჰიდედდინს თავისი უფროსი დის, სენიჰას, სასახლეში ერთი ქალი – ჯანფერვერი მოეწონა. მაგრამ ის უეცრად ავად გახდა და გარდაიცვალა. მისმა გარდაცვალებამ ვაჰიდედდინი ძალიან დაალონა.

ამ ახალგაზრდა და ლამაზი გოგოს გარდაცვალების შემდეგ ვაჰიდედდინის სასიყვარულო თავგადასავლები შეწყდა. პირველ ცოლს დაუბრუნდა და დროს მასთან ერთად ატარებდა. იმ პერიოდში შეესთემ დოღმაბაჰჩეს სასახლიდან სამი მსახური წამოიყვანა. ამ სამ გოგონას შორის ლამაზი აფხაზი გოგო, მუვედდეთიც, იყო. ვაჰიდედდინმა მუვედდეთი შეესთესთან ნახა. ინშირაჰთან დაშვებული შეცდომები რომ არ გაემეორებინა, ჯერ გოგოს ხასიათი შეისწავლა და მხოლოდ ამის შემდეგ დანიშნა. მათი ქორნილი პატარა ცერემონიით 1911 წელს შედგა. სიტყვით არ შემიძლია გადმოგცეთ ის ტანჯვა და ტკივილი, რომელიც ჩემს ქალბატონს ამ ქორნიებამ მიაყენა.

ქალბატონი მუვედდეთი მორიდებული და გულკეთილი ადამიანი იყო. ის იყო ქალი, რომელიც არასოდეს ერეოდა სხვის საქმეში, ცდილობდა, ადამიანებისთვის არ ეწყენინებინა და ყოველთვის მეტისმეტად კარგად იქცეოდა. ამიტომაც ქალბატონი ნაზიქედა და მუვედდეთი კარგად შეენწყვნენ ერთმანეთს და მეგობრობდნენ კიდევ.

მუვედდეთის ჩენგელქოიში მისვლა ფეხბედნიერი აღმოჩნდა. წლების მანძილზე ნანატრი ტახტის მემკვიდრე მოველინა ქვეყანას. რასაკვირველია, ვაჟის გაჩენის შემდეგ მუვედდეთის ავტორიტეტი კიდევ უფრო გაიზარდა.

1 კონსტიტუცია ახლიდან 1908 წელს შემოიღეს (გამ. შენ.).

მუვედდეთ ჩიკბა

1918 წელს უფროსი ძმის, სულთან მეჰმედ რეშად ხანის, გარდაცვალების შემდეგ ვაჰიდედდინმა სულთნის შერყეული ტახტი დაიკავა. იგი იყო ოსმალეთის იმპერიის 36-ე მმართველი. ვაჰიდედდინმა თავის პირველ ცოლს, ნაზიქედას, პირველი ქალბატონის, მუვედდეთს კი მეორე ქალბატონის ტიტული უბოძა.

ქალბატონი მუვედდეთი მაღალი, თეთრი, ლურჯთვალება, ღია ნაბლისფერთმიანი ქალი იყო. ის აფხაზი ჩიკბა დავუთისა და აიშეს ქალიშვილი გახლდათ. 1893 წელს დერბენტში დაიბადა. როგორც კი შეუსრულდა ცხრა წელი, მამიდამისის, ქალბატონი ჰაბიბეს მითითებით, დოღმაბაჰჩეს სასახლეში მიიღეს. იმავე გზით მოხვდა სასახლეში ქალბატონი ნეევარე – ქალბატონი მუვედდეთის ბიძაშვილი. წლების შემდეგ იგი ვაჰიდედდინის მესამე მეუღლე გახდა. ეს ამბავი შემდეგნაირად მოხდა – მას შემდეგ, რაც მუვედდეთი ტახტის მემკვიდრის მეუღლე გახდა, თავისი ბიძაშვილი დოღმაბაჰჩეს სასახლიდან ჩენგელქოიში წამოიყვანა და სეფექალად დაისვა. ახალგაზრდა ნეევარე რომ ერთ დღეს ვაჰიდედდინის ყურადღებას მიიპყრობდა, აშკარა იყო, რადგან ენით აღუწერელი სილამაზის პატრონი გახლდათ. ეს მუვედდეთმა კარგად იცოდა, ამიტომაც ნეევარე დოღმაბაჰჩეში დააბრუნა. თუმცა, ნეევარეს ჩამოშორების მცდელობა წარუმატებელი აღმოჩნდა. აფხაზ ლამაზმანს კარგა ხნის წინათ დაუტყვევებია ვაჰიდედდინის გული. სულთანს მისი ცოლად შერთვა სურდა.

ნევევარე ჩიკობა

როცა მუვედდეთმა ეს ამბავი შეიტყო, შეიშალა. მაშინვე ვაჰიდედდინთან მიირბინა, ფეხებში ჩაუვარდა და უთხრა:

– ჩემო ბატონო, ნევევარეს ნუ შეირთავთ. ისიც თუ თქვენი ცოლი გახდება, ძველებურად პატივს ვერ ვცემ, ძველებურად ვერ მეყვარებაო.

მიუხედავად საბრალო მუვედდეთის ხვეწნა-მუდარისა, სულთნის ტახტზე ასვლამდე თოთხმეტი დღით ადრე ვაჰიდედდინმა ნევევარე დოღმაბაჰჩეში ცოლად შეირთო.

ძალიან კარგად მახსოვს გულკეთილი, მაგრამ ქედმაღალი ნევევარე – მაღალი, თეთრი კანის, მწვანეთვალეობა, შავი გრძელი თმებით, განსაკუთრებულად ლამაზი ქალი იყო. 1901 წელს დერბენტში დაიბადა, ილდიზის სასახლის ერთ-ერთ სახლში ცხოვრობდა. იგი მუსტაფა ჩიკობასა და ქაფ-იფას¹ ჰაფიზეს ქალიშვილი გახლდათ.

1 შესაძლოა, აქ გულისხმობდეს ქაფბას გვარს (გამ. შენ.).

აბდულქადირ მარშანია

خان ساجك مرزوقان عبدالقادر اندی - حضرتی

ქალბატონი ნაზიქედას ოჯახი, ქვეშევრდომები და ახლობლები

ბატონი ვაჰიდედდინის ცოლობის პირველ წლებში ქალბატონ ნაზიქედას გარემოცვას ცოტა, მაგრამ სანდო ადამიანები შეადგენდნენ. მთავარი სეფექალი მისი ბიძაშვილი რუმეისა იყო; ოსტატი – მასთან ერთად აფხაზეთიდან ჩამოსული ძიძა ბეჰიჯე; მსახური კი – ქალბატონი შემსინური, რომელიც ნაზიქედას სასახლის წესებს აცნობდა. ამ სამი გამოცდილი ქალბატონის გარდა, მას სხვა დამხმარე არ ჰყავდა. მოგვიანებით რამდენიმე გოგო დაიმატა, მაგრამ ისინიც მხოლოდ ნათესავეებს შორის შეიქრია. რადგან ნათესავეებს შევეხე, ქალბატონის ოჯახის შესახებაც მინდა დავწერო.

ჩემს ქალბატონს ორი უფროსი ძმა და ორი უმცროსი და ჰყავდა. მამამისი, თავადი ჰასან ალი ბეი მარშანია, 1877-1878 წლების ომში დაიღუპა. დედამისის გარდაცვალების შესახებ ზუსტ ინფორმაციას არ ფლობდა.

მისი უფროსი ძმა აბდულქადირი, ასაკოვანი, მაგრამ საკმაოდ სიმპათიური, მაღალი, ღია ყავისფერთვალება, ნაბლისფერთმიანი

ასუბიჯან მარშანია და მისლიმელეკი

ბატონი იყო. მისი უფროსი ქალიშვილები, ნაზიქედას ძმისწულები, სასახლეში მამიდასთან მსახურობდნენ. ქალბატონის მეორე ძმის შესახებ არაფერი ვიცო.

აბდულქადირის უფროსი ქალიშვილი, ასუბიჯანი¹, ქალბატონი ნაზიქედას ერთ-ერთი სეფექალი იყო. ამ საკმაოდ ლამაზმა ქალმა მოგვიანებით იქორწინა და სასახლე დატოვა ქალბატონის მეორე ძმისშვილს, ქეზბანს, სასახლეში შაჰინდე დაარქვეს. სამწუხაროდ, შაჰინდეს არ გაუმართლა. მისი ბედი რომ მახსენდება, თვალეები ცრემლებით მეცსება.

ბატონ აბდულქადირს სამი ვაჟიშვილი ჰყავდა. უფროსი ვაჟი ისმაილი, უმცროსი ვაჟები – ალი და რეშიდი. ისმაილი ისე დაიღუპა, რომ დაქორწინება ვერ მოასწრო. ალიმ მანთა ოჯახის გოგოზე – ნურიეზე, რეშიდმა კი გეჩბას გვარის ლამაზ თავადის ასულ ზუბეიდეზე იქორწინა.

ქალბატონის დები, ნაჯიე და დარიალი, ნაზიქედაზე რამდენიმე წლით უმცროსები იყვნენ. ქალბატონმა ნაჯიემ ქალაქ სივასის შეძლებულ ოჯახისშვილზე იქორწინა. ქალბატონმა დარიალმა კი ნაზიქედას ვაჟიდედდინთან ქორწინების შემდეგ ქალბატონი ჯემილეს სასახლე დატოვა და დოღმაბაჰჩეში გადავიდა. იქ უფლისწული მეჰმედ სელიმი გაიცნო და მოგვიანებით მასზე იქორწინა. დარიალს სელიმისგან ერთი ქალიშვილი ეყოლა. მას ემინე ნემიქა დაარქვეს.

1 შათიჯე ასუბიჯან მარშანია (1891–1955) – თავადის ქალი

ბავშვის გაჩენის შემდეგ დარიალს დიდხანს არ უცოცხლია. მისი სუსტი და მგრძობიარე ორგანიზმი ვერც ერთ დაავადებას ვერ უმკლავდებოდა. ბოლოს საბრალო ქალბატონი ქლექით დაავადდა და საკმაოდ ახალგაზრდა გარდაიცვალა.

სელიმმა დარიალის გარდაცვალების შემდეგ სამჯერ იქორწინა. მეორე ცოლი, ქალბატონი ეფლაქარი, ჩვენი ოჯახის ახლობელი – ბატონი გაზი მუჰამედის ქალიშვილი იყო. მას პირადად ვიცნობდი. მაგრამ, სამწუხაროდ, ამ ქალბატონის ხვედრიც მწარე აღმოჩნდა. იგი გადასახლებაში მოჰყვა.

საბრალო ნემიქა ძიძებსა და ბებიებს შორის გაიზარდა. ძალიან ლამაზი გოგო იყო. როცა გათხოვების ჟამი დადგა, მამამისმა იგი იბრაჰიმ ედემ ფაშას ვაჟზე, ალი ქენანზე, დააქორწინა.

* * *

პატივცემული ქალბატონის მამაცი ძმისშვილის – ბატონი ისმაილის შესახებაც მინდა ვუამბო ძვირფას მკითხველს.

ეს კაცი ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლაში დაიღუპა.

ბატონი ისმაილი, სამწუხაროდ, არ მინახავს, მაგრამ მის საცოლეს, ქალბატონ ჰანდეგულს, ვიცნობდი. იგი სულთან საბიჰას სასახლეში ცხოვრობდა. მას ყველა „გელის ჰანიმ“-ად¹ მოიხსენიებდა. ამ სტრიქონების წერისას ქალბატონი ჰანდეგულის სახე თვალწინ წარმომიდგა. ძალიან ლამაზი გოგო იყო. თუმცა, რამდენადაც ლამაზი იყო, იმდენად საშინელი ბედი ჰქონდა.

ერთ დღეს ისმაილმა ნაზიქედასა და ჰანდეგულს მისწერა და აცნობა, რომ გადანყვეტილი ჰქონდა დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში მონაწილეობის მიღება და ანკარაში აპირებდა გამგზავრებას. საბრალო გოგომ შენინაალმდეგება სცადა, მაგრამ უშედეგოდ. ვერაფერი რომ ვერ გააწყობ, პატარა ბალიში შეკერა და ისმაილს სამახსოვროდ თან გაატანა. ისმაილმა ბალიში გამოართვა და ფრონტზე წავიდა. იგი ამ ბალიშს მუდამ თან ატარებდა. ერთ-ერთი შეტევის დროს მტერმა ის ბრძოლის ველზე განგმირა.

ქალბატონმა ჰანდეგულმა ისმაილის გარდაცვალების შემდეგ სასახლე დატოვა და ცოტა ხნის შემდეგ თვითონაც გარდაიცვალა².

* * *

ისმაილის უმცროსი ძმის, ბატონი ალის მეუღლეს, ქალბატონ ნურიესაც კარგად ვიცნობდი. იგი სულთან აბდულჰამიდ II-ის ცო-

1 ქალბატონი რძალი (გამ. შენ.).

2 ალიე ჰანდეგული (1895 – 1922) აფხაზი შვამბას ოჯახიდან იყო.

ლების, ბეჰიჯესა და საზქარის, ბიძაშვილი იყო. ჩემს ქალბატონს ნურიე ძალიან უყვარდა და ენდობოდა. 1919 წლამდე მონყობილ წვეულებებზე ქალბატონი ნურიე ყოველთვის მისი ბრწყინვალეების გვერდით იმყოფებოდა. მის ქალიშვილ ნადირეს ქალბატონის ბრწყინვალე კაბის კუდი ეჭირა ხელში და უკან მიყვებოდა.

ქალბატონის უფროსი ძმა, ბატონი აბდულქადირი, სივასში ცხოვრობდა. მას სივასთან ახლოს დიდი მამული ჰქონდა. მხოლოდ იმ ადგილებში შეეძლო ჯირითის სურვილის დაკმაყოფილება. მარშანიების ოჯახი აბდულქადირის მამულში ცხოვრობდა. სამწუხაროდ, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის დაწყების შემდეგ სტამბულთან კავშირი მთლიანად გაწყდა. ბატონი აბდულქადირი დის უნახაობამ დაამწუხრა. ავადმყოფობისაგან 1928 წელს გარდაიცვალა.

* * *

როცა ქალბატონზე ვსაუბრობ, აფხაზეთიდან მასთან ერთად ჩამოსული ქალბატონი ბაბუჯეს დავინწყება უპატივცემულობა იქნება ჩემი მხრიდან. ეს კარგად აღზრდილი და ღირსეული ქალბატონი სიცოცხლის ბოლომდე ჩემს ქალბატონს მხარში ედგა. მას მხოლოდ სურათებიდან ვიცნობ, რადგან 1910 წელს გარდაიცვალა. ჩემი ქალბატონი თავის ძიძას „ჩემი ძვირფასი დედაო“ – ასე მოიხსენებდა ხოლმე.

თუ სწორად მახსოვს, აფხაზეთიდან ჩემს ქალბატონთან ერთად ჩამოსულებს შორის კიდევ ერთი ადამიანი იყო. ეს ბევრჯერ მაქვს გაგონილი ცხონებული ქალბატონი შემსინურისგან. ეს ახალგაზრდა გოგო, სახელად სეთენი,¹ ნაზიქედას დედის ძმისწული ყოფილა. იგი ენით აღუწერელი სილამაზის პატრონი იყო. ქალბატონ ჯემილეს ამ გოგონასთვისაც ნაზიქედა დაურქმევია და დოლმაბაჰჩეს სასახლეში გაუგზავნია. სასახლის მსახურებს სეთენი ბატონი იზზედდინის სასახლეში დაუბინავებიათ. როცა გოგონა გაიზარდა, იზზედდინმა იგი ცოლად შეირთო.

ბატონი იზზედდინის სასახლეს ხშირად ვსტუმრობდით, რადგან უფლისწული და მამა დეიდაშვილები იყვნენ. ამიტომაც მის ყველა ცოლს ვიცნობდი. ჩვენებს განსაკუთრებით ქალბატონი ჯავიდან, ნაზიქედა და თაზენდე უყვარდათ. მხოლოდ ქალბატონ ლემანს ვერ შეეგუა ვერავინ. ამის მიზეზი დღესაც ვერ გამიგია.

1 გოგონას ნამდვილი სახელი ამინე იყო. სასახლეში ჩერქეზი მსახურები სეთენს ეძახდნენ, მოგვიანებით კი სულთნის დამ, ჯემილემ, მას ნაზიქედა დაარქვა. უფლისწულ იზზედდინთან ქორწინების შემდეგ ოფიციალურად ამინე ნაზიქედას ნაცვლად ემინე ნაზიქედად დარეგისტრირდა. უფროს მამიდაშვილში რომ არ არეოდათ, ქალბატონ ნაზიქად მოიხსენებდნენ.

რუმეისა არეღბა

ქალბატონ სეთენს ერთ-ერთი შეხვედრის დროს ვთხოვე, ჩემთვის ცხოვრებისეული შეხედულებები გაეზიარებინა. მან ქალბატონი შემსინურის ნაამბობი გაამართლა. სეთენი მართლაც რომ ძალიან ლამაზი და კარგი ხასიათის ადამიანი იყო. როდესაც ოსმალთა დინასტიის წარმომადგენლები გადაასახლეს, სეთენი სტამბულში დარჩა. გარკვეული პერიოდი თავის მეგობართან ცხოვრობდა. შემდეგ სივასში აბდულქადირთან წავიდა და იქ მოენყო.

ჩემი ქალბატონის სეფექალები იერარქიის მიხედვით შემდეგნაირად ვიყავით განლაგებულნი: მთავარი სეფექალი რუმეისა, მეორე სეფექალი შაჰინდე, მესამე ბაილა, მეოთხე შაჰესერი და მეხუთე მე გახლდით.

ჩვენი უსტა¹ ქალბატონი შემსინური იყო. ეს დალოცვილი ქალი სულთან აბდულაზიზის ეპოქას მოესწრო. გამოცდილი, გულკეთილი ადამიანი გახლდათ. ყველას დედობას გვიწევდა. ჩვენები აზრს მას ეკითხებოდნენ, ცხოვრებისეულ რჩევა-დარიგებებს მისგან იღებდნენ. საკმაოდ დიდხანს იცოცხლა. ოსმალეთის იმპერიის დაცემის წლებში, უფრო ზუსტად კი 1923 წლის 22 ივლისს, გარდაიცვალა.

გადავიდეთ სასახლის ოსტატებზე: მთავარი ოსტატი, როგორც აღვნიშნე, ქალბატონი შემსინური იყო. მეორე ოსტატი – ქალბატონი მელექნური, მესამე – ქალბატონი ფეირევი, მეოთხე –

1 ოსტატი (გამ. შენ.).

მეჰმედ VI ვაჰიდედდინი

ქალბატონი დილფირიბი, საოცრად ეჭვიანი, ამპარტავანი და უხასიათო ქალი¹.

ახლა მსახურებს გაგაცნობთ რიგის მიხედვით: უფროსი მოსამსახურე ქალი ნეზაქედა; მეორე მსახური, ქალბატონი ნალეზენი² მცირეწლოვანი მიიყვანეს სასახლეში. გაუჩერებლივ ტიროდა და ოხრავდა, ამიტომაც დაარქვეს ეს სახელი. მესამე მსახური – ქალბატონი ჰათირნევაზი, მეოთხე – ქალბატონი დილნაზი³. იგი თავის სახელს კარგად იხდენდა, ვინაიდან გაპრანჭული და კეკლუცად საუბარი იცოდა. ამ მსახურების გარდა, კიდევ სამი მოსამსახურე გოგონა იყო. ისინი ქალბატონის ოთახს აწესრიგებდნენ, თმებს ვარცხნიდნენ და ჩაცმაში ეხმარებოდნენ. ესენი იყვნენ 17-20 წლის ახალგაზრდა მომხიბლავი და კარგი ხასიათის გოგონები: ჰუსნუავერი, დილრუბა და მაჯიდე. ამ ქალების გარდა, ქალბატონს ორი მომუსაიფე ჰყავდა. ისინი გარე სამყაროსთან კომუნიკაციის ერთადერთ წყაროს წარმოადგენდნენ.

- 1 პილარი მარიე ნაზმიე „დილფირიბი“, ბარონესა (1891–1927) რუსული წარჩინებული გვარის წარმომადგენელი იყო. 1912 წელს ისლამი მიიღო და მუსლიმი გახდა. მოგვიანებით ოჯახმა სასახლეში მიიყვანა და იქ ქალბატონი ნაზიქედას სამსახურში ჩადგა. ოსმალეთის დინასტიის საზღვარგარეთ გადასახლების შემდეგ ბუდაპეშტში წავიდა და ხანძარში დაიღუპა.
- 2 მტირალა (გამ. შენ.).
- 3 კეკლუცად მოსაუბრე (გამ. შენ.).

ემინე ნაზიქედა

ქალბატონი ნაზიქედას დამახასიათებელი თვისებები

მისი უდიდებულესობა ქალბატონი დილით ძალიან ადრე დგებოდა, თავისი საძინებლის მომიჯნავე ოთახში მცხოვრებ რუმეისას მოიხმობდა და მასთან ერთად საუზმობდა. შემდეგ პატარა ქალიშვილის, საბიჰას, სანახავად გაეშურებოდა. საბიჰა გათხოვებამდე დედასთან ცხოვრობდა. მისი ოთახები სასახლის ქვედა სართულზე იყო განლაგებული.

სეფექალების ოთახები, რანგის მიხედვით, ერთმანეთის გვერდით იყო ჩამწყობებული. ვინაიდან მე ბოლო სეფექალი გახლდით, ჩემი საცხოვრებელი გრძელი კორიდორის ბოლოში სამ პატარა ოთახს მოიცავდა.

ჩემი მსახური ფერზანი ყოველ დილით ტკბილი ხმით მალვიძებდა – მისი აღმატებულება ქალბატონი ამდგარა. თქვენი საუზმეც მზადაა, მიირთვითო.

მეც მაშინვე ვდგებოდი, მსახურის დახმარებით ვიცვამდი. შემდეგ ვსაუზმობდი და ქალბატონის ოთახისკენ მივეშურებოდი, სადაც ჩემს მოვალეობას ვასრულებდი. მოკლედ ჩემი მოვალეობის შესახებაც ვიამბობთ.

სულთნის ასულები –
ულვიე და საბიჰა

სეფექალების მოვალეობა ძირითადად ქალბატონის გვერდით ყოფნას, მასთან საუბარს, ქალბატონის მნიშვნელოვანი ამბებითა და ჭორებით ინფორმირებას, წვეულებებსა და ხალხის თავშეყრის ადგილებში მასთან ერთად ყოფნას გულისხმობდა.

ქალბატონი ნაზიქედას ერთ-ერთი თავისებურება ფრინველებისა და ცხოველებისადმი გადაჭარბებული სიყვარული იყო. განსაკუთრებით თუთიყუშები უყვარდა. დიდ გალიებში სვამდა, აჭმევდა, საათობით უცქერდა და ღრმა ფიქრებში იძირებოდა. თუთიყუშების გარდა, ერთი მაიმუნიც ჰყავდა, სახელად ბედიდი. პატარა, საყვარელი, მაგრამ ძალიან ცელქი ბედიდის მოსვენება არ იყო. კარადების თავზე ძვრებოდა, დიდი ლარნაკებიდან ყვავილებს ძირს ყრიდა. ჩვენ კვალდაკვალ დავდევდით, რაც მას სიამოვნებას ანიჭებდა. ქალბატონის დანახვაზე მისკენ გაიქცეოდა, მის მხარზე მოკალათდებოდა და არც კი გაინძრეოდა.

ქალბატონის ამ ცხოველისადმი მიჯაჭვულობა ვერ აეხსნა შემსინურს. აჰ, ეს ცხოველი რა შესაყვარებელიაო, – იტყოდა ხოლმე.

მოხუცი მოსამსახურეებიც შემსინურის აზრს იზიარებდნენ. – ღვთის გულისათვის, ქალბატონო, ჩვენები ძალიან ნუხდებიან, ძალიან გთხოვთ, სასეირნო ადგილას ნაიყვანეთ და იქ დატოვეთო, – ეუბნებოდნენ.

ქალბატონი მომჩივნებს ღიმილით პასუხობდა: „ჩემო კარგო, ამ პატარა ცხოველმა რა უნდა გავნოთ, ცოლდაა გარეთ, მოიწყენს, მოვენატრები. არასოდეს დავტოვებ მარტო“.

ერთ დღესაც ბედიდმა მოხუცი და გადაღლილი თვალები დახუჭა და აღარ გაუხელია. წარმავალი ქვეყანა დატოვა და წავიდა. 1923 წლის მარტის პირველი კვირა იდგა. ქალბატონი ძალიან დანალვლიანდა. ბევრი იტირა და დიდხანს იგლოვა.

ქალბატონ ნაზიქედას ცხოველების მსგავსად ფრინველებიც უყვარდა. ილდიზის სასახლის ეზოში ყვავილების ბაღსაც ნაზიქედა პატრონობდა. მერასიმის საზაფხულო სახლის გარშემო ჩვენებს ტიტებს არგვევინებდა და თან ახსენებდა, რომ ტიტა თურქული ყვავილი იყო.

– ესეც ჩემი ტიტების ეპოქაო¹, – იტყოდა.

სამშობლოსა და ერის სიყვარული ნაზიქედას ერთ-ერთი აღსანიშნავი თვისება გახლდათ. პირველი მსოფლიო ომის და მას შემდეგ დაწყებული განმათავისუფლებელი ბრძოლის დროს სულთნის შემდეგ ნაზიქედა იყო ის ადამიანი, რომელიც სამშობლოზე ყველაზე მეტად დარდობდა.

არასოდეს დამავინწყდება, ბერძნებმა იზმირი რომ დაიპყრეს, ქალბატონმა გონება დაკარგა და დაავადმყოფდა. საბრალო როგორი დანალვლიანებული იყო. რა თქმა უნდა, ჩვენებიც წუხდნენ, ტიროდნენ, მაგრამ სულ სხვა იყო ქალბატონის ტკივილი. თითქოს სამშობლოსადმი მისი სიყვარული ჩვენსას აღემატებოდა. შესაძლოა ასეც იყო, რადგან დედოფლის გადამეტებული მწუხარება აბსოლუტურად ნორმალური მოვლენაა.

ქალბატონს თავისი სარწმუნოება, ისლამი, მთელი გულით უყვარდა. გამუდმებით ალაჰს ახსენებდა. ხშირად ლოცულობდა, მარხვას იცავდა, ყურანს კითხულობდა, ჰათიმის ცერემონიალს² ასრულებდა. ქვეშევრდომებს ალაჰის სიყვარულს უნერგავდა და მუდამ ახსენებდა, თუ რაოდენ კარგი სარწმუნოება იყო ისლამი. რამდენადაც დიდი პიროვნება იყო, იმდენად დიდი იყო მისი რეპუტაციაც. სასახლეში სტუმრად მოსული დესპანები, უცხოელი პრინცესები, ქალბატონის უპირატესობას აღიარებდნენ.

დედოფალს ინგლისის საოკუპაციო ძალების მეთაურმა, გენერალმა ჰარინგტონმა³ კი მისწერა წერილი, მისი ნდობის მოპოვება სურდა.

1 ივლისხმება 1718–1730 წლები, რომლებიც ოსმალეთის იმპერიაში ცნობილია, როგორც განცხრომის, უदारდელობისა და დროსტარების ყამი, ამიტომაც ამ პერიოდს ეწოდა „ტიტების ეპოქა“ (გამ. შენ.).

2 ყურანის თავიდან ბოლომდე კითხვა (გამ. შენ.).

3 გენერალი ჩარლს ჰარინგტონი (1872–1940)

მოსეირნე ქალები სტამბულში

ერთ-ერთი ამგვარი წერილი ქალბატონმა მე წამაკითხა.

– ვერ გამიგია, ეს კაცი რატომ მწერს. პირფერობა ინგლისელ-ებისთვის ადვილი საქმეა. მათი მოხერხებულობა უახლოეს წარსულში ვიხილეთ. მზაკვრობისა და ღალატის მეტს არაფერს ჩადიან. დაწვით ეს წერილი, დაწვით! – მითხრა და მეც წერილი ბუხარში დაეწვი.

სასახლის ჩაცმულობა

ოსმალთა სასახლეში მცხოვრები ქალები მე-19 საუკუნის პირველ ნახევრამდე თურქული ყაიდის ტანსაცმელს ატარებდნენ. მეორე ნახევრიდან კი უფრო დასავლურ, ანუ ევროპულ, ტანსაცმელს ანიჭებდნენ უპირატესობას. სასახლეში თავდაპირველად სულთნის დედები, სულთნის ცოლები და ფადიშაჰის ხარჭები ატარებდნენ ამ სტილის ტანსაცმელს. მოგვიანებით, სულთან მურადის ეპოქის შემდეგ, მსახურებმაც მიიღეს. სასახლის წვეულებებზე მყოფი ქალბატონების უმრავლესობას ფრანგულ სტილზე შეკერილი კაბები ეცვათ. კონსტიტუციის შემოღების შემდეგ თურქული ჩასაცმელი მთლიანად იქნა ამოღებული ხმარებიდან. ჩემი სასახლეში შესვლის დროს, მახსოვს, რომ მხოლოდ ზოგიერთ

ასაკოვან მსახურს ეცვა თურქული ტანსაცმელი. ისიც მხოლოდ იმიტომ, რომ ტრადიციებს ვერ ღალატობდნენ.

სასახლეში განსაკუთრებით ფრანგულ მოდას მისდევდნენ. ევროპელი დედოფლების ტანისამოსი ჩვენი ქალბატონების თავსაბურავებთან და ყოველდღიურ ტანისამოსთან შედარებით, უბრალო ნაჭრის ნაგლეჯს ჰგავდა.

იმ პერიოდის ცნობილი მკერავები ძირითადად ბერძნები იყვნენ. სასახლის ქალბატონების რჩეული მადამ ქალივრუსი იყო. თუმცა, ყველაფრის მიუხედავად, ჩემი ფავორიტი მადამ ფეგარა გახლდათ. ძველ სტამბოლს მხოლოდ სამი სახელგანთქმული მკერავი ჰყავდა. ესენი იყვნენ: ქალივრუსი, ფეგარა და გალიბე.

დედოფლის ძვირფასეულობა

როგორც ზემოთ აღვნიშნე, ოსმალთა ქალბატონები ევროპულ ყაიდაზე იცვამდნენ. ახლა ძვირფასეულობა იკითხვით. ღმერთო! ქალებს იმ დროს მკლავებსა და ხელებზე რომ ძვირფასეულობა ეკეთათ, მსგავსი არც სხვაგან მინახავს და არც გამიგონია. რუსი მეფეების ხაზინებშიც კი არ მოიძებნებოდა ფადიშაჰის ცოლების სამკაულების მსგავსი ღირებული ძვირფასეულობა.

ქალბატონ ნაზიქედას სამი ძალიან ლამაზი გვირგვინი ჰქონდა. პირველი გვირგვინი სულთანმა ქორწინების დროს აჩუქა. მეორე გვირგვინი პირველი ბავშვის გაჩენის დროს ქალბატონმა ჯემილემ უსახსოვრა. მესამე გვირგვინი კი ბატონმა ვაჰიდედდინმა ტახტზე ასვლის დროს აჩუქა.

ქალბატონი პირველ გვირგვინს სადღესასწაულო ცერემონიებზე იკეთებდა, მესამე გვირგვინს კი პარასკეობით, მეჩეთში სულთანის ნასვლის ცერემონიალის დროს იყენებდა, მეორე გვირგვინი საერთოდ არ გაუკეთებია, რადგან თავის გოგოს, ფენირეს, აგონებდა.

არაერთ უცხოელ პრინცესას მოუსურვებია ქალბატონისთვის ძვირფასი საჩუქრის გაკეთება. მაგრამ ნაზიქედას არც ერთი არ მიუღია. ერთხელ რუსეთის რევოლუციას გადარჩენილმა რუსმა პრინცესამ ქალბატონს ბრილიანტისთვლიანი ბეჭედი მიართვა. გონებიდან არ ამომდის რუსი პრინცესას მიერ წარმოთქმული სიტყვები:

– თქვენო უდიდებულესობავ, მთელი ცხოვრება თქვენი მაღლიერი დავრჩები იმისთვის, რომ ჩემი ხალხი სიკვდილს გადაარჩინეთ და თქვენს ქვეყანაში შეგვიფარეთ.

პასკალ სებაჰი.
თურქი ქალი პირბადით, 1880

ქალბატონმა ეს ძვირფასი საჩუქარი არ მიიღო. ზრდილობიანად თქვა უარი.

იმხანად სტამბულში ბლომად იყვნენ რუსეთის რევოლუციას გამოქცეული რუსი ასულები. ამ პრინციესებისა და გრაფინიების უმრავლესობა სასახლეში დაპატიჟეს და ქალბატონსაც შეხვდნენ. სასახლეში სტუმრად მოსულებს შორის ერთი ქვრივი ქალი ეკატერინა ბურდუკოვა ერია. იგი იყო რუსი ოფიცრის ცოლი, მეუღლე წლების წინ დაღუპვოდა. შემდეგ ამ ქალმა ქალბატონის ყურადღება მიიპყრო. მაშინვე ნაზიქედას სამსახურში შევიდა. მოგვიანებით კი სულთან საბიჰას სეფექალი გახდა.

სასახლის განსაკუთრებული წეს-ჩვეულება

ამბობენ, სასახლე ცალკე სამყაროა, მაგრამ ჩემთვის კარგად ნაცნობი სასახლის ცხოვრება ვროპული სასახლეებისგან დიდად არ განსხვავდება, მხოლოდ რამდენიმე წესშია განსხვავება. ოსმალეთის იმპერიის სასახლის ერთ-ერთი უმთავრესი მახასიათებელი წესი სასახლის გოგონებისათვის ნამდვილი სახელების შეცვლაა. ზოგჯერ ახლად შერქმეული სახელები გოგონების პიროვნებას შეესაბამებოდა, ზოგჯერ კი უაზრო და გაუგებარ სახელებს არქმევდნენ. მაგალითად, გაგონილი მქონდა, რომ სულთან აბდულჰამიდ

II-ის ბოლო ხარჭას, ჯალიბოსის, ნამდვილი სახელი ჰაირიე იყო. სასახლეში მოსულ ერთ ბატონს უნახავს, მისი მიმზიდველი სხეული მოსწონებია და „ჯალიბეს“ ნაცვლად რაღაც სისულელე – ჯალიბოსი დაურქმევია. საბრალო გოგოს ეს სახელი შერჩა. და ეს მხოლოდ ერთი მაგალითია უამრავ მსგავს შემთხვევას შორის. სასახლეში ბევრი იყო ისეთი გოგო, რომელთაც ნორმალური სახელიც კი არ გააჩნდათ. ბოლო პერიოდში სასახლეში მყოფი ქალბატონები თავიანთი საკუთარი სახელების შენარჩუნებას ცდილობდნენ. ჩემი ქალბატონის ქვეშევრდომთა უმრავლესობას ნამდვილი სახელით მიმართავდნენ. უფრო მეტიც, მსახურთა ერთმა ნაწილმა წლების შემდეგ სასახლეში შერქმეულ სახელებზე უარი თქვა და საკუთარი სახელები დაიბრუნა. ამასთან დაკავშირებით არასდროს დამავინყდება ამბავი, რომელიც სულთან აბდულჰამიდ ხანის დროს სასახლის ერთ ლამაზსა და პატივცემულ ქალბატონს შეემთხვა. ერთ დღეს ამ ქალმა მოითხოვა – დღეიდან ჩემი ნამდვილი სახელით მომმართეთო. როდესაც სახელი ჰკითხეს, უპასუხა – ვაი, რომ არ ვიცი, დამავინყდაო. სამწუხაროა, მაგრამ ამგვარად ავინყდებოდათ სასახლეში ადრეულ ასაკში მოხვედრილ გოგონებს თავიანთი წარსული და სახელებიც კი.

არასდროს დამავინყდება ეს საბრალო ფირისთადე, უზარმაზარ სამყაროში თავს დაკარგულად რომ გრძნობდა. ვინ იცის, იქნებ ერთ დღეს ნამდვილი სახელი გაიხსენა კიდევც.

სასახლის ქალები

ოსმალეთის იმპერიის სასახლის ქალების უმრავლესობა კავკასიელი იყო, განსაკუთრებით ჩერქეზები, აფხაზები ან ქართველები. რადგან ეს თემა ნამოვჭერი, ერთ მნიშვნელოვან საკითხსაც მინდა შევეხო.

თუ სასახლეში მოსული გოგო ჩერქეზი იყო, უეჭველად ღარიბი მინათმფლობლის შვილი იქნებოდა, რადგან ჩერქეზებს არისტოკრატია და მსგავსი კლასობრივი დიფერენციაცია არ ჰქონდათ, სამწუხაროდ, არც სახელმწიფო გააჩნდათ. მაგრამ თუ გოგო აფხაზი იყო, ის უთუოდ დიდგვაროვანი ოჯახიდან იქნებოდა. რადგან აფხაზეთში ისევე იყვნენ არისტოკრატები, როგორც ევროპაში დუკას, თავადის და სხვა ტიტულების მატარებელი დიდგვაროვანი ოჯახები არსებობდნენ. ხოლო თუ გოგო ქართველი იყო, აუცილებლად ვაჭრის, საშუალო ფენის, ოჯახს მიეკუთნებოდა.

ოსმალეთის ქალები სწვა-და-სხვა კუთხიდან.

- 1) ქალი მკეორიდან (სსო.შხოლოზი), 2) ქუთისი ქალი, 3) პოსხაილი ქალი (სღაქვიანს), 4) ქალი პუზღურადან,
- 5) ქალი ქაბადან, 6) ქალი ტრაპიზონიდან, 7) ქალი სეუტარიდან, 8) ქალი დირაქვიდან, 9) ქალი დიხსიკიდან,
- 10) ქალი შქქადან, 11) ხალი პრინცის კუნძულებიდან.

ოსმალეთის ქალები სხვადასხვა კუთხიდან. ჟურნალი კვალი, № 28, 1897

აქედან გამომდინარე, სასახლეში უფრო მეტად აფხაზ დიდგვაროვან ქალბატონებს შეხვდებოდით. სულთან აბდულმეჯიდ ხანის პერიოდში ჩერქეზი ქალები სჭარბობდნენ. ცხოვებული სულთან

აბდულაზიზ ხანის შემდგომ პერიოდში კი აფხაზ ქალებს ანიჭებდნენ უპირატესობას. გარეგნულ სილამაზესთან ერთად წარმომავლობასაც ითვალისწინებდნენ. სიმართლე რომ გითხრათ, ეს ტენდენცია 1864 წლიდან შეინიშნებოდა, რადგან გადასახლება სწორედ ამ დროიდან იწყება.

ცნობილია, რომ სულთან აბდულჰამიდ II-ის მმართველობის ბოლო ხანებში და მეჭმედ რეჰად ხანის სულთნობის პერიოდში ჰარამხანაში აყვანილი გოგონები კავკასიელი ასულები არ იყვნენ. სასახლეში ალბანელი ან ბოსნიელი ქალები ხვდებოდნენ. სამწუხაროდ, ძველი სისტემის შეცვლამ ჰარამხანაში წესრიგის რღვევა გამოიწვია. ამაში რომ ბრალი გაერთიანება „ერთობასა და პროგრესს“ მიუძღვის, ისტორიის შავ ფურცლებზეც წერია.

განსვენებულ სულთან მეჭმედ რეჰად ხანს ერთი მეგარდერობე ჰყავდა, სახელად საბითი. ეს პიროვნება პირადად მყავს ნანახი. ერთი შეხედვით გულკეთილ ადამიანს ჰგავდა, მაგრამ მოღალატე და ძალიან ცუდი პიროვნება იყო. მისი და ჰარამხანაში ალბანელი, ბოსნიელი და ბულგარელი გოგონების ჩამოყვანას შუამდგომლობდა. სულთნის ბოლო მეუღლე, ქალბატონი ნევზადი, ამ ქალის მითითებით მიიღეს სასახლეში.

სასახლეში მოხვედრილ გოგონებს ნამდვილ სახელებს უცვლიდნენ და სპარსული ძირის მქონე სახელებს არქმევდნენ. გოგონათა ასაკი ოთხიდან ათ წლამდე მერყეობდა. ათ წელს გადაცილებული გოგო სასახლეში თითქმის არ მიუღიათ. თუმცა, შესაძლოა, გამონაკლისიც ყოფილიყო. გოგონებს ხუთ-ხუთად ან შვიდ-შვიდად აჯგუფებდნენ. მათ ერთ მსახურს მიამაგრებდნენ. მსახური პირველი სამი წლის განმავლობაში სასახლის წესებსა და ნორმებს ასწავლიდა. შემდეგ მუსიკისა და ხელნერის სწავლას იწყებდნენ. მსურველებს ევროპულ სტილზე ხატვას, პიანინოზე დაკვრასა და უცხო ენებსაც ასწავლიდნენ. მსგავსი ფორმით სწავლება, სულ მცირე, ხუთი წელი გრძელდებოდა.

ოცი წლის ასაკში კულტურულ, განათლებულ ქალბატონებად ყალიბდებოდნენ. ამის შემდეგ, თუ სასახლიდან წასვლას არ ისურვებდნენ, სამსახურეობრივი მოვალეობის შესრულებას იწყებდნენ. თავიანთი ნიჭისა და საქმის ცოდნის მიხედვით რაიმე მოვალეობას აკისრებდნენ და ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ასრულებდნენ თავიანთ საქმიანობას.

თუ მოხუცებულობის ჟამს რომელიმე ისურვებდა თავის მოვალეობაზე უარს თქმას, თოფქაფის სასახლეში შეეძლო წასვლა. იქ ერთ წელიწადს იცხოვრებდნენ, შემდეგ კი დოღმაბაჰჩეს სასახლეში დაბინავდებოდნენ.

სამსახურეობრივი მოვალეობის პერიოდში ქალები ყოველი თვის დასაწყისში თავიანთ ხელფასს ატლასის ქისაში გახვეული ოქრო-

ების სახით იღებდნენ. ოთახებში ოქროს შენახვა მიზანშეწონილად არ ითვლებოდა. თანაც, სასახლეში ფულის დასახარჯი ადგილიც არ იყო. ამიტომაც ოქროთი სავსე ქისებს ერთ მსახურს აბარებდნენ, რომელიც ყველა ქისას ერთ დაცულ ოთახში, ყუთში, ინახავდა.

თუკი რომელიმე მსახური სასახლიდან წასვლას ისურვებდა, დაგროვილ ხელფასსა და მიღებულ საჩუქრებს აძლევდნენ და პატარა ზეიმით აცილებდნენ.

ასეთი გახლდათ სასახლის მსახურის უშფოთველი და ლამაზი ცხოვრება. სამწუხაროდ, ამ მშვენიერი ცხოვრების დამახინჯების მსურველი ბევრი იყო. განსაკუთრებით ევროპამ იქონია ცუდი გავლენა ჰარამხანაზე. სასახლეში სტუმრად ჩამოსულმა მეფეებმა, პრინცესებმა, უცხოელმა ელჩებმა ჰარამხანის ცხოვრება საკუთარი თვალით იხილეს. რა სამწუხაროა, რომ მიუხედავად ამისა, მათი მხრიდან ქილიკი არ მთავრდებოდა.

ბაშ ქადინეფენდი ქამურესის გარდაცვალება

ცხონებული სულთან მეჰმედ რეშად ხანის დიდგვაროვანი მეუღლე, ბაშ ქადინეფენდი ქამურესი, მეუღლის გარდაცვალების შემდეგ ქურუჩემში, მისთვის გამოყოფილ ზღვისპირა სასახლეში ცხოვრობდა.

ერთ დღეს შევიტყვეთ, რომ ქალბატონი შეუძლოდ იყო. ჩემმა ქალბატონმა წასვლის სურვილი გამოთქვა. – აუცილებლად უნდა წავიდე, პატივსაცემი ქალბატონია და ჩემთვის ბევრი სიკეთე გაუკეთებია, – მითხრა.

მაშინვე გავემზადეთ. წვლებით მივედით ქურუჩემში. ღმერთო, რა თბილად შეგვხვდნენ იქაური გულკეთილი მოხუცი მსახურები.

ქალბატონი ქამურესის ოთახამდე ერთ-ერთმა სეფექალმა მიგვაცილა, რომელმაც ქალბატონ ნაზიქედას უთხრა: როცა ქალბატონმა თქვენი სტუმრობის შესახებ შეიტყო, ლოგინიდან ადგა და ტანთ ჩაიცვა, არ ისურვა, მნოლიარე დაგხვედროდათო.

დარბაზში შევედით. იქ ქალბატონი ქამურესი დაგვხვდა. ავადმყოფობისაგან დასუსტებულიყო, გაფერმკრთალებულიყო, ლამაზ თვალებს ელვარება დაჰკარგოდა. მაგრამ უწინდებურად ნაზი და ტკბილი ხმა ჰქონდა. ცოტაოდენი საუბრის შემდეგ ქალბატონი ქამურესი მომიბრუნდა და მკითხა: თქვენ ქალბატონი ფეივესტეს დისშვილი, ლეილა, არ ბრძანდებით?

მეჰმედ რეშად ხანი

მე დავეთანხმე. ძალიან გამიხარდა, რომ ქალბატონმა მიცნო. ბავშვობაში კი მყავდა ნანახი, მაგრამ წლების შემდეგ რომ გამიხსენა, მართლაც გასაკვირი იყო. ეს იმას ამტკიცებდა, რომ მეხსიერება ჯერ კიდევ საღი ჰქონდა.

– მოხარული ვარ. დეიდათქვენი ძალიან კარგი ქალია, ჩემგან თუ მოკითხვას გადასცემთ, ძალიან გამიხარდებაო, – მითხრა. შემდეგ ქამურესი ისევ ჩემს ქალბატონს მიუბრუნდა. ცოტა კიდევ ისაუბრეს. წამოსვლის წინ ქალბატონ ქამურესს ჯანმრთელობა და კარგად ყოფნა ვუსურვეთ.

ჩვენი სტუმრობიდან ათი დღის შემდეგ მისი გარდაცვალების ამბავი შევიტყვეთ¹. ღმერთმა აცხონოს მისი სული.

სულთნის ასულ საბიჰას მთხოვნელები

ქალბატონი საბიჰა ოსმალეთის დინასტიის საგვარეულოში ერთ-ერთი ყველაზე ლამაზი ქალი იყო. ვის არ სურდა ჩვენი სულთნის სილამაზით განთქმული ასულის ცოლად შერთვა. მთხოვნელი მართლაც

1 ბაშ ქადინეფენდი ქამურესის (1855 – 1921) გარდაცვალების თარიღია 1921 წლის 30 აპრილი.

საბიჭვა სულთანი

ბევრი ჰყავდა. ირანის შაჰმა, აჰმედ ქაჩარმა, ოფიციალურად ითხოვა მისი ხელი. რომელ სუნიტ სულთანს მიუთხოვებია ქალიშვილი შიიტ მმართველზეო, თქვა ფადიშაჰმა და წინ აღუდგა მათ ქორწინებას.

ამ ამბის შემდეგ ქალბატონ ნაზიქედას დეიდაჩემი ფეივესტე და ქალბატონი საზქარი ეწვივნენ. ამ შეხვედრას ჩემი ქალბატონის სურვილით მეც ვესწრებოდი.

ქალბატონმა საზქარმა ქალბატონ ნაზიქედას მიმართა: თქვენი ქალიშვილი გასათხოვარია, მთხოვნელიც ბევრი ჰყავს. ვიცით, რომ სასიძო ჯერ არ შეგირჩევიათ. ზრდილ, თავაზიანსა და საეჭვო რეპუტაციის არმქონე¹ სიძეს ეძებთ. ჩვენც ამიტომ გავბედეთ აქ მოსვლა.

მათი სტუმრობის მიზანს მაშინვე მივხვდით.

– თქვენს სიტყვებში რალაც იმალება, თუ გყავთ კანდიდატი, გვითხარით, ჩვენც გვეცოდინება, – თქვა ქალბატონმა ნაზიქედამ.

საზქარმა უპასუხა – კანდიდატი გვყავს, სიმართლე გითხრათ, ჩვენი ვიზიტის შესახებ არ იცის, მაგრამ რომ გაიგებს, უსათუოდ გაუხარდება.

1 აქ სულთანი ხმარობს ტერმინ „ბულაშიქს“. საეჭვო რეპუტაციაში კი სულთანი გულისხმობდა „ერთობისა და პროგრესის პარტიის“ წევრებსა და მხარდამჭერებს.

ათათურქი და რაუფ ორბაი

ქალბატონმა ინტერესით იკითხა: ვინ არის ეს ადამიანი?
– ჩემი ოჯახიდანაა, „ჰამიდის“ გმირი ბატონი რაუფი, – უპასუხა საზქარმა¹.

გაოცებულმა და ამავდროულად გახარებულმა ქალბატონმა თქვა:
– მისი გმირობის ამბავი გამიგია. თქვენი წინადადება ნამდვილად მიმზიდველია. სერიოზული დაფიქრებაა საჭირო.

დეიდაჩემმა ატლასის პატარა ჩანთიდან ფოტო ამოიღო და ქალბატონს გაუწოდა. – ეს ბატონი რაუფის ერთ-ერთი ახალი გადაღებული სურათია, – უთხრა და დასძინა: რამდენადაც სიმპათიურია, იმდენად ზრდილობიანი, კარგად აღზრდილი და თავაზიანი ადამიანია. სულთნისთვის თავსაც კი გასწირავს.

ქალბატონმა მეტად გაიხარა. დეიდაჩემი და ქალბატონი საზქარი გააცილა. შემდეგ მე მომიბრუნდა და მითხრა:

– მოდი, ჩემო ლეილა, ჩემს ქალიშვილს ბატონი რაუფის სურათი უნდა ვაჩვენოთ.

¹ აქ ნაგულისხმევი ნათესაობა ქალბატონი საზქარის დედის მხრიდანაა შესაძლებელი, რადგან ქალბატონი საზქარის მამა თავადი ბათა მანანი იყო. რადგან ბატონი რაუფი (ორბაი) მინათმფლობელთა ოჯახს, აშხარელებს ეკუთვნოდა. ქალბატონი საზქარის მიერ გამოყენებული გამოთქმა სასახლეში მყოფი ქალებისათვის საკუთარი წარმომავლობის ხალხის პატივისცემის გამომხატველი იყო. ერთი სიტყვით, ნამდვილ ნათესაობას ადგილი არ ჰქონდა.

შექსუვარი

მაშინვე საბიჭას ოთახში შევედით. თავის უფროს სეფექალთან, მადამ ბურდუკოვასთან ერთად პიანინოზე უკრავდა. ორივე ფეხზე წამოდგა და ქალბატონს მიესალმა.

– მოდი, ჩემო კარგო, შენთან სალაპარაკო მაქვს, – უთხრა ქალბატონმა და დივანზე მიუთითა. როდესაც ერთად დასხდნენ, მე და მადამ ბურდუკოვა ოთახიდან გასვლას ვაპირებდით, მაგრამ ქალბატონმა ხელით მანიშნა, არ გავსულიყავით.

– სანამ სულთანს დაველაპარაკებოდე, შენთვის რაღაც მაქვს სათქმელი, – უთხრა შვილს ქალბატონმა, გაიღიმა და ლაპარაკი განაგრძო, მეტად სერიოზულ და მნიშვნელოვან თემაზე მინდა გესაუბრო. ყველა ახალგაზრდა სულთნის ქალიშვილის ბოლო ეგ არის.

ქალბატონი საბიჭა თითქოს მიხვდა საუბრის თემას, სახეზე ოდნავ განითლდა.

– დღეს ცხონებული სულთან აბდულჰამიდ ხანის მეუღლეები – ფიევესტე და საზქარი – იყვნენ სასახლეში. ჩემი აზრით, საკმაოდ მიმზიდველი წინადადება შემოგვთავაზეს, – თქვა ქალბატონმა და ქალიშვილს სურათი გაუნოდა.

სულთნის ასულმა სურათი ხელში აიღო. ეს ვინღა არისო, განითლებულმა ჩაიბუტბუტა.

– ეს „ჰამიდის“ გმირი ბატონი რაუფია. ჯერ არ იცის, რომ სასიძოდ არის შერჩეული, მაგრამ როცა გაიგებს, აშკარად გაუხარდება. რა თქმა უნდა, ამ ფოტოს სულთანსაც ვაჩვენებ, მაგრამ ჯერ შენი აზრი მინდოდა გამეგო, – უთხრა ქალბატონმა.

უფლისწული ოპერ ფარუქი

დამორცხვებულმა საბიჭამ იკითხა, მისი წარმომავლობის შესახებ თუ იცით რამეო. ქალბატონმა ღიმილით მიუგო:

– ბატონი რაუფი აფხაზია, ქალბატონ საზქარისა და ბეჰიჯეს ახლო ნათესავი. აფხაზებზე რა აზრისაც ვარ, კარგად მოგეხსენება.

მშვენიერი საბიჭა ღრმა ფიქრებში ჩაიძირა. სულთანს იმავე საღამოს აჩვენეს სასიძოს სურათი. სულთანმა რაუფის კანდიდატურა მოინონა. ბატონ რაუფს ამის შესახებ ვინ ეტყოდა? სასურველი იყო, ვინმე ახლობელს შეეცყობინებინა. ქალბატონმა ნაზიქედამ უფროსი ქალიშვილი, ულვიე, მოიხმო და ყველაფერი უამბო. ქალბატონი ულვიეს რჩევით, ბატონ რაუფთან ულვიეს ქმრის, ისმაილ ჰაქქის, გაგზავნა გადაწყდა.

მართლაც, ისმაილ ჰაქქი ამ დავალების შესასრულებლად ბატონ რაუფთან გაგზავნეს. მოუთმენლად ველოდით მათი შეხვედრის შედეგებს. პასუხი სასიძოსგან იმ საღამოსვე მოვიდა – ბატონმა რაუფმა ზრდილობიანად თქვა უარი. ძალიან ვწუხვარ, მაგრამ უარი უნდა ვთქვაო, უთქვამს.

დავწვლიანდით, მაგრამ მწუხარება დიდხანს არ გაგრძელებულა, რადგან კართან საბიჭას მთხოვნელების რიგი იდგა.

* * *

ბატონი რაუფის შემდეგ სულთანმა სასიძოებს შორის ლონდონის საელჩოს მთავარი მდივანი, ბატონი მეჰმედ ალი, შეარჩია. სურა-

თი მაშინვე აჩვენეს სულთნის ასულს. საბიჭამ მეჭმედ აღის ფოტოს ყურადღებით დახედა და ბოლოს მასთან ქორწინებაზე თანხმობა განაცხადა.

მისმა უდიდებულესობა სულთანმა ახალი ამბავი პირველ სიძეს ისმაილ ჰაქქის აცნობა. უბრძანა, მეჭმედ აღისთვის წერილი მიენერა და სულთნის გადაწყვეტილება ეცნობებინა.

ისმაილ ჰაქქიმ ჩვენი ბატონის ბრძანება შეასრულა და წერილი გააგზავნა. მას შემდეგ კვირები, თვეები გავიდა, მაგრამ საელჩოს მთავარი მდივნისგან არაფერი ისმოდა. სასახლეში მითქმა-მოთქმა დაიწყო. ქალბატონი შემსინური გაცხარებული ამბობდა:

– ეს რა თავხედური საქციელია, ჩვენმა ძღვევამოსილმა სულთანმა ბრძანება გასცა, ბატონმა მეჭმედმა კი პასუხიც არ მოიწერა. ღმერთო, კიდევ რა უნდა მოხდესო.

მოგვიანებით სიმართლე გაირკვა. საბრალო კაცი ავად ყოფილა, პასუხის მოწერის რცხვენოდა. მაგრამ ჩვენ ეს საიდან უნდა გვცოდნოდა?! ამგვარად, მეორე კანდიდატურაც გამოირიცხა.

ერთ დღეს ქალბატონ ნაზიქედას ტახტის მემკვიდრის, ბატონ აბდულმეჯიდის მეუღლე, ბამ ქადინეფენდი შეჭსუვარი ესტუმრა.

– ქალბატონო, თქვენთან მეტად სერიოზულ თემაზე სასაუბროდ მოვედი. ჩემს ვაჟს, ფარუქს, თქვენი ქალიშვილის, საბიჭას, ცოლად შერთვა სურს. სასახლეში მოსვლას და სულთნისთვის საბიჭას ხელის თხოვნას აპირებს. მაგრამ თუ უარს მიიღებს, იფიცება, ვერ გადავიტანო, – თქვა შეჭსუვარმა.

ყველანი გავოგნდით. ქალბატონს თვალები გაუფართოვდა.

– ღმერთო, რას ამბობთ?! ბიძაშვილების ქორწინება სად გაგონილა. მით უმეტეს, ოსმალეთის იმპერიაში. შეუძლებელია! სულთანს არასოდეს დათანხმდება, – თქვა ქალბატონმა.

– ჩემი შვილი თავს მოიკლავს. რა მოხდება, ჯერ სულთნის ასულ საბიჭას აზრი რომ გავიგოთ?! – თქვა ატირებულმა შეჭსუვარმა.

– ძალიან გთხოვთ, ნუ ტირით, მე სულთანს დაველაპარაკები და შეგატყობინებთ, – უთხრა ქალბატონმა ნაზიქედამ.

თვალცრემლიანი შეჭსუვარი ოთახიდან გავიდა. რამდენიმე დღის შემდეგ ტახტის მემკვიდრე აბდულმეჯიდმა ვაჟიშვილისათვის სულთნის ასულის ხელი ითხოვა. სულთანი თავდაპირველად უარზე იყო, მაგრამ აბდულმეჯიდის დაჟინებული თხოვნის შემდეგ გადაწყდა, რომ საბოლოო გადაწყვეტილება თავად საბიჭას მიეღო.

საოცარია, რომ ლამაზმა საბიჭამ დაუფიქრებლად განაცხადა თანხმობა. ამის გამო სასახლეში მითქმა-მოთქმა ატყდა. მოხუცი მსახურები ერთხმად ამბობდნენ:

– არა, არა, მათ შორის ნამდვილად რომანი უნდა იყოს გაჩაღებული, წინააღმდეგ შემთხვევაში მსგავსი ქორწინება დაუფერებელიაო.

სულთნის ასული საბიჰა

არსებობდა ერთი სინამდვილე – სულთნის ასულ საბიჰასა და მისი მამიდაშვილის, სამის, სიყვარული, რომელიც ყველასათვის უცნობი იყო. ეს ქორწინება კი მართლაც წარმოუდგენელი იყო.

სულთნის ასულ საბიჰას გახმაურებული სიყვარული

ქალბატონი საბიჰას სასიყვარულო ამბავი მრავალი ადამიანის საჭოროაო თემად იქცა. მცდარი და სულელური ჭოროებით ლამაზი ქალბატონი შეურაცხვეს.

ჭორებს შორის ყველაზე გავრცელებული საბიჰასა და მუსტაფა ქემალ ფაშას სიყვარული იყო. ეს ჭორი მთლიანად ხალხის ფანტაზიის ნაყოფია. სინამდვილეში მუსტაფა ქემალმა საბიჰას ხელი ითხოვა, მაგრამ არც სულთანმა და არც მისმა ქალიშვილმა ეს წინადადება არ მიიღეს.

ვისზე იყო შეყვარებული სულთნის ასული?

ბატონი სამი სულთნის დის, მედიჰას, ერთადერთი ვაჟიშვილი იყო. ამაყი, საკმაოდ სიმპათიური და კარგი ადამიანი იყო. თუმცა, დიდი მექალთანე გახლდათ. ამბობდნენ, ახალგაზრდობაში უამრავ ქალთან ჰქონდა სასიყვარულო თავგადასავალიო.

შუაში საბიჰა სულთანი, მარცხნივ
ქალიშვილი ნესლიშაჰი და
მისი მეუღლე –
პრინცი მუჰამედ აბდელ მონემ

პირველად ბანდირმალელ ჩერქეზ ქალბატონზე, დევლეთჰანზე¹ იქორწინა. დევლეთჰანი ბალთალიმანის სასახლეში მსახურობდა. მოგვიანებით სამი დევლეთჰანის დით, დილბესთეთი² დაინტერესდა. თუმცა, მასზე არ უქორწინია. მოგვიანებით კიდევ ერთ სასახლის გოგოს, დილნიგარს³, გადაეკიდა. ჩერქეზი ქალების გარდა, არამუსლიმებთანაც აბამდა რომანს. სასახლის ხალხმა ბატონი სამის გარყვნილების შესახებ ყველაფერი იცოდა, ამიტომაც სულთნის ასულ საბიჰას გულმოდგინედ მალავდნენ. თუმცა, ერთ დღეს სამიმ საბიჰა ილდიზის სასახლის პარკში ნახა და შეუყვარდა. დედას ბიძაშვილისადმი სიყვარულის ამბავი გაუმხილა.

– არავითარ შემთხვევაში, დაქორწინებული ხარ და შვილები გყავს. გოგო, რომელიც გიყვარს, სულთნის ასულია. საბრალო სასახლის მოახლე ხომ არ არის, ოსმალეთის იმპერიის პრინცესაა! ეს ქორწინება დაუშვებელია! – უთხრა ქალბატონმა მედიჰამ და შვილის სურვილს მთელი ძალით აღუდგანინ.

სამი დანალვლიანდა, მაგრამ საბიჰას სიყვარულზე უარი არ უთქვამს. ერთ დღეს ატირებული ქალბატონი დევლეთჰანი ჩემთან მოვიდა და მითხრა:

- 1 ფეივესთე დევლეთჰანი (1886 – 1964) – ბატონი სამის ყველა შვილის დედა, გარდა ბატონი საიბისა და მაჰმუდისა.
- 2 დილბესთე (1888 – 19??) ბატონ სამისთან არ დაქორწინებულა, მაგრამ მისგან შვილი ეყოლა, ბატონი საიბი.
- 3 ნაფია დილნიგარმა (1900 – 1940) ბატონ სამისთან 1922 წელს იქორწინა და მას ბოლო ვაჟიშვილი, ბატონი მაჰმუდი, გაუჩინა. ქალბატონი დილნიგარი მეუღლესთან ერთად გადაასახლეს და 1940 წელს საფრანგეთიდან ინგლისში გემით მოგზაურობის დროს გარდაიცვალა. ცხედარი ზღვაში გადააგდეს.

– თქვენ ის ქალბატონი ხართ, რომელსაც ვენდობი, რომელიც საკუთარ დასავით მიყვარს. ჩემი ცხოვრების მამაკაცი, ბატონი სამი, ილდიზის სასახლის პატარა პრინცესას, სულთან საბიჰას გადაეკიდა. მე ქალბატონს ვერ ვეუბნები, იქნებ თქვენ უთხრათ, ამ სიყვარულს წინ აღუდგეს.

დავიბენი. არ ვიცოდი, როგორ მოვქცეულიყავი. კარგად დავფიქრდი და ვკითხე, სულთნის ასულმა ამის შესახებ თუ იცის-მეთქი.

ქალბატონმა დევლეთჰანმა ჩემს უაზრო შეკითხვაზე ტირილით მიპასუხა: ჩემო ლეილა, რა თქმა უნდა, იცის. სულთნის ასულსაც უყვარს ჩემი ქმარიო.

საბრალო ქალი როგორ შემეცოდა, ვერ წარმოიდგენთ. მიუხედავად იმისა, რომ მას შემდეგ დიდი დრო გავიდა, ამ ამბის გახსენებაზე ახლაც ცრემლად ვიღვრები.

– თქვენ ნუ იდარდებთ, ქალბატონს მე დაველაპარაკები. თქვენც შეგატყობინებთ-მეთქი, ვუთხარი. ამით ცოტათი მაინც შევძელი ქალბატონი დევლეთჰანის დამშვიდება.

შემდეგ მის უდიდებულესობა ქალბატონს შევხვდი. ქალბატონმა მითხრა:

– ჩემო გოგონა, ეს ამბავი კარგა ხანია ვიცი. კარგია, რომ თქვენც გაიგეთ. უკვე აღარ ვიცი, რითი შევუშალო ამ სიყვარულს ხელი.

გავოცდი. ის, რაც არავის შეუმჩნევია, ქალბატონს სცოდნია. ცდილობდა, სასახლის ჭორიკანა ქალებისგან მალულად მოეგვარებინა ეს ამბავი.

ადრე სულთნის ასული საბიჰა მამიდამისის, მედიჰას, სასახლეს ხშირად სტუმრობდა, მაგრამ მას შემდეგ, რაც მისი და სამის სიყვარულის ამბავი გამოაშკარავდა, ქალბატონმა მედიჰასთან ვიზიტები აუკრძალა. ერთმანეთს რომ ველარ ხვდებოდნენ, შეყვარებულებმა ჩუმად მიმონერა დაიწყეს. ერთ დღეს ერთ-ერთმა მსახურმა, მაჯიდემ, პატარა დარბაზის კარადაში წერილი იპოვა. სასწრაფოდ ქალბატონს აჩვენა. ყველანი გაკვირვებული დავრჩით, რადგან ეს წერილი ბატონი სამის გამოგზავნილი სასიყვარულო წერილი გახლდათ.

პოეტურად დაწერილ წერილში სამი იწერებოდა: „ჩემი ბრალია, რომ თქვენი ლამაზის სახის ცქერა მტანჯავს. ჩემი გული ამ ტკივილს ველარ უძლებს. მოდი, ჩემო ანგელოზო და ტკივილი დამიამე.“ ქალბატონმა წერილი მაშინვე დაწვა და მაჯიდეს უბრძანა, კიდევ თუ იპოვით მსგავს წერილს, პირდაპირ მე მომიტანეთ, იცოდეთ, არავის აჩვენოთო.

ამის შემდეგ ქალბატონმა ყველა თავისი ქვეშევრდომი შეკრიბა და გამოკითხა. საბოლოოდ გაირკვა, რომ წერილები ერთი საჭურისის საშუალებით აღწევდა სულთნის ასულამდე. ქალბატონი ამ მსახურს ცალკე გაესაუბრა, შემდეგ კი მისი ადგილი სხვა საჭურისმა დაიკავა.

მინერ-მონერაც შეწყდა.

ერთ დღეს ერთმა მსახურმა ჩვენს მაჯიდეს უთხრა:

– ჩვენი სულთნის უმცროსი ასული დღეში ორჯერ მაღალი კოშკის სახურავზე ადის და იქიდან ვილაცას ცხვირსახოცს უქნევსო.

მაჯიდეს მოყოლილი ამბავი, რა თქმა უნდა, ქალბატონს ვუამბე.

– ფრთხილად, სხვას არ გააგონო. ვნახოთ, ვის უქნევს ცხვირს-ახოცს, – მითხრა.

მეორე დღეს მე, ქალბატონი რუმეისა და ქალბატონი ნაზიქე-და ქებაბის სასახლეში წავედით. თითქმის მთელი დღე ველოდეთ. უკვე ბნელდებოდა, როცა საბიჰა სასახლის სახურავზე ავიდა, ჯერ ბინოკლით გაიხედა, შემდეგ კი ცხვირსახოცის ფრიალი დაიწყო. ქალბატონი მაშინვე ავიდა სახურავზე, სულთნის ასულს დურბინ-დი გამოართვა, იმავე მხარეს გაიხედა და აჰა, ბატონი სამი ყოფი-ლაო, ბოლოს თქვა.

ამჯერად მომხდარი მის უდიდებულესობა სულთანს შეატყობი-ნეს. სულთანი ამ ამბავმა ძალიან გააბრაზა. ზუსტად ამ პერიოდში ბატონმა ფარუქმა განაცხადა, რომ საბიჰა უყვარდა. სხვა გამოსავა-ლი არ იყო, საბიჰა ფარუქისათვის უნდა მიეთხოვებინათ. ამგვარად საბიჰასა და სამის საკითხიც მოგვარდებოდა.

ზღაპრული ქორწილი

ოსმალო პრინცესები ნიშნობებსა და ქორწილებს ერთსა და იმავე დღეს არ იხდიდნენ. ნიშნობას სიძე-პატარძლის ნაცვლად მათი წა-რმომადგენლები ესწრებოდნენ. სწორედ ამიტომ ჯერ სულთნის ასულ საბიჰასა და ბატონი ფარუქის ნიშნობა შედგა, შემდეგ კი – ქორწილი.

მათი ნიშნობა 1919 წლის 5 იანვარს თოფქაფის სასახლეში გა-იმართა. ქალბატონი საბიჰას წარმომადგენელი მთავარი მდივანი ალი უადი იყო, ბატონი ფარუქის კი – ომერ იავერ ფაშა.

ნიშნობის შემდეგ ქორწინების თარიღი დადგინდა – 1920 წლის 29 აპრილი. შევუდევით გრძელსა და დამღლელ სამზადისს. თავდ-აპირველად სტუმართა სია შეადგინეს, შემდეგ კაბები და სამკაუ-ლები შეუკვეთეს.

ქალბატონი საბიჰას საქორწილო კაბას მადამ ქალივრუსი ერთი კვირის განმავლობაში კერავდა. მისი აღმატებულება ქალბატონის თავსაბურავი მადამ ფეგარამ ხუთ დღეში შეკერა. ჩემი კაბაც მადამ ფეგარასთან შევიკერე.

სულთნის ასული საბიჰა და უფლისწული ომერ ფარუქი

სულთან საბიჰას თეთრი აბრეშუმისაგან შეკერილი გრძელი სა-
პატარძლო კაბა ეცვა. თავზე აღმასისთვლებიანი გვირგვინი ეკეთა.
გვირგვინს უკანა მხარეს მინამდე დაშვებული თეთრი, გრძელი და
განიერი ფატა ჰქონდა ჩამაგრებული. კისერზე საგვარეულო ორ-
დენი, მკერდზე კი პირველი ხარისხის ვერცხლის მონეტა¹ ებნია.
ულამაზესი იყო.

მის ბრწყინვალეობა ქალბატონს ლურჯი აბრეშუმის ქსოვილის-
აგან შეკერილი, გრძელი და შლეიფიანი არაჩვეულებრივი კაბა ეც-
ვა. მკერდზე პირველი ხარისხის ვერცხლის მონეტის გარდა, სხვა
სამკაული არ ეკეთა. ბატონი ფარუქის დედა, შეჰსუფარი, განსხვ-
ავებულად გამოიყურებოდა. გულზე ორდენები და ოქროები ებნია.
ყველაზე სადა ქალბატონი უღვიეს კაბა იყო. მას თეთრი აბრეშუ-
მის კაბა ეცვა. მკერდს საგვარეულო ორდენი და პირველი ხარისხ-
ის მონეტა უმშვენებდა. მეც აბრეშუმის გრძელი, თეთრი, გულზე
ოდნავ ამოჭრილი კაბა მეცვა. სამკაულებიდან მხოლოდ მამაჩემის
ნაჩუქარი აღმასისთვლიანი გულსაბნევი და მესამე ხარისხის ორ-
დენი მეკეთა.

1 *mecidiye* – სულთან აბდულმეჯიდის პერიოდში, 1840 წელს მოჭრილი
20-ყურუშიანი ვერცხლის ფული (გამ. შენ.).

მეჰმედ VI ვაჰიდედდინი

საქორწინო ცერემონიალი საცერემონიო სასახლეში შედგა. დარბაზები ლამაზად იყო მორთული. მეზობელი სასახლეებიდან მოტანილი სავარძლები და სკამები ყოველ მხარეს იდგა. გარდა ამისა, ჩინებული კერძები იყო მომზადებული. ქალბატონებს ოქროს ლანგრებით მრავალი სახეობის ტკბილეულსა და შარბათებს ურიგებდნენ. ღმერთო ჩემო, ძალიან ხალხმრავლობა იყო. ოთახებში ხალხის ტევა არ იყო.

თავისი ოთახიდან ქვემოთ, სტუმრებთან ჩამოსულ მის აღმატებულება ქალბატონს ქალებმა გზა დაუთმეს, თავი დაუკრეს და მიესალმნენ. ჩვენ, სეფექალებს, კაბის შლეიფი ხელში გვეჭირა და უკან მივეყვებოდით. ქალბატონი დარბაზამდე მივაცილეთ. შემდეგ სულთნის ასული საბიჰა თავისი საუცხოო საპატარძლო კაბით ოთახიდან გამოვიდა, დედამისთან მივიდა და ხელზე ეამბორა. ქალბატონს თვალები ცრემლებით აევსო, მაგრამ ტირილისგან თავი შეიკავა. ქალიშვილს შუბლზე აკოცა და უთხრა: შვილო, ღმერთმა ბედნიერი გამყოფოსო.

ზუსტად ამ დროს ქალბატონი შეჰსუვარი მოვიდა და მის უდიდებულესობა ქალბატონს მიესალმა. მას მოჰყვენენ აბდულმეჯიდის დანარჩენი ცოლები. ცოტა მოგვიანებით სულთნის დანარჩენი ცოლებიც მობრძანდნენ. ქალბატონი მუვედდეთი და ნევევარე ქალბატონთან მისასალმებლად მივიდნენ. შემდეგ დასხდნენ და ცერე-

ნესლიშაჰი –
საბიჰას ასული

მონიალს თვალს ადევნებდნენ. სულთნის ასული საბიჰა მამამისის ცოლებს თავაზიანად ეამბოროა ხელზე, თვალცრემლიან მუვედდეთს კი გადაეხვია. სხვათა შორის, სულთნის ასულებს, საბიჰასა და ულვიეს, მამის სხვა ცოლებს შორის განსაკუთრებით ქალბატონი მუვედდეთი უყვარდათ და პატივს სცემდნენ.

საბიჰა ყველას მიესალმა. ამის შემდეგ კი დაიწყო „სავარძლის ცერემონია“. სასახლის ეს ძველი წეს-ჩვეულება მხოლოდ სულთნების ქორწილებში სრულდებოდა. პატარძალი ტახტის მსგავს დიდ დივანზე ჯდებოდა და სიძეს ელოდებოდა. სიძე ჰარამხანის უფროსი საჭურისის თანხლებით პატარძლის ოთახში შედიოდა. მომავალ მეუღლეს მორიდებით წამოდგომას სთხოვდა, თუმცა, ზოგჯერ ქალბატონი არ დგებოდა და საქმროს ახვეწნიებდა. სასახლის ამ ტრადიციას სულთნის ყველა ქორწილში იცავდნენ.

სულთნის ასულიც დივანზე იჯდა და სიძეს ელოდა. ბოლოს ბატონი ფარუქიც მოვიდა და პატარძალს სთხოვა, მისთვის ხელკავი გაეკეთებინა. საბიჰამ მეუღლეს ბევრი არ ახვეწინა და ხელკავი გაუკეთა. ოთახიდან ერთად გავიდნენ და საზეიმო დარბაზში შევიდნენ. დარბაზში მათთვის საგანგებოდ მოწყობილ ტახტზე დასხდნენ. სტუმრები სიძე-პატარძალს რიგ-რიგობით ულოცავდნენ გაბედნიერებას. დაახლოებით ნახევარი საათი ასე გაგრძელდა. შემდეგ გაირკვა, რომ სულთანი და ბატონი აბდულმეჯიდი სასახლეში

დაბრუნდნენ. სულთნის ასული საბიჰა მეუღლესთან ერთად ბატონებს ეახლა და ხელზე ეამბორა. ამასობაში მოვიდა ამბავი, რომ ეტლები მზად იყო. ახალდაქორწინებულები დედებსაც ეამბორნენ ხელზე, შემდეგ კი ყველამ ერთად დატოვა სასახლე. სასახლიდან გასვლისას მუსიკოსებმა საზეიმო მარში დაუკრეს, ხაზინადრებმა კი ოქროები მიმოფანტეს. ამ ბრწყინვალე ზეიმის ფონზე სულთნის ასული საბიჰა და ბატონი ფარუქი ეტლში ჩასხდნენ. ბატონმა აბდულმეჯიდმაც თავის მეუღლეებთან ერთად სასახლე დატოვა. ძირს დაფანტული ოქროები დაიტაცეს.

მისი უდიდებულესობა ქალბატონი, სეფექალები და სხვა ქალები უკვე სასახლეში შევედიოდით, როცა უეცრად ცამ იქუხა. ცოტა ხანში კი კოკისპირული წვიმა წამოვიდა.

არასოდეს დამავინწყდება იმ დროს ერთ-ერთი ხაზინადრის ნათქვამი: „აჰ, ეს უბედურების მომასწავლებელია, მათი ქორწილის დღეს ბევრი შავი ღრუბელი იყო, ღმერთმა დაიფაროს ისინი“.

გათხოვების შემდეგ სულთანი საბიჰა საცხოვრებლად ნიშანთაშუა, მისთვის განკუთვნილ სასახლეში, გადავიდა. რამდენადაც მე ვიცი, ჩვენი ლამაზი საბიჰასა და ბატონი ფარუქის ქორწინება საკმაოდ ილბლიანი და ბედნიერი გამოდგა. რასაკვირველია, ჩემთვის უცნობია, თუ როგორ გაგრძელდა მათი ურთიერთობა უცხო მხარეში ყოფნისას.

1921 წელს სულთნის ასულმა ნიშანთაშის სასახლეში გოგო შვა, სახელად ნესლიშაჰი¹. ნესლიშაჰი ძალიან საყვარელი და ლამაზი ბავშვი იყო. ზედმეტსახელად „შეფთალი სულთანს“ ეძახდნენ, რადგან ლოყები ატმისფერი ჰქონდა. ამ ბავშვმა შემდგომში ოსმალეთის იმპერიის ყველაზე უბედური დღეები იხილა და მცირეწლოვანი გადასახლებაშიც მოყვა.

1 ნესლიშაჰ სულთანმა 1940 წელს ეგვიპტის ტახტის მემკვიდრეზე, პრინც მუჰამედ აბდელ მონეიმზე იქორწინა. 1952 წელს მეუღლე ტახტზე ავიდა. თავად კი ეგვიპტის ბოლო დედოფალი გახდა.

გულისთუ შერვაშიძე

სულთან მეჰმედ ვაჰიდედდინ ხანის შესახებ

სულთანი ვაჰიდედდინ ხანი ცხონებული სულთან აბდულმეჯიდ ხანის უკანასკნელი შვილი იყო. სულთნის მამის შესახებ ბევრი რამ ვიცით, ამიტომაც მასსზე არაფერს დავწერ. კარგი იქნება, თუ დედამისის, პატივცემული ქალბატონი გულისთუს, შესახებ მოგი-თხრობთ.

მისი უდიდებულესობა სულთანი 1861 წლის 2 თებერვალს დო-ლმაბაჰჩეს სასახლეში დაიბადა.

ვაჰიდედდინის დაბადების დროს ქალბატონი გულისთუ იქბა-ლის¹ ტიტულს ატარებდა. სულთნის ერთ-ერთი ცოლის გარდაცვა-ლების შემდეგ კი მეოთხე ქალბატონის წოდება მიიღო.

ქალბატონი შემსინურის მონათხრობის თანახმად, ქალბატონი გულისთუ აფხაზი შერვაშიძეების დინასტიიდან იყო. მაღალი, თა-ფლისფერთვალეა, ხუჭუჭთმიანი, თეთრი პირისახის, ძალიან ლა-მაზი, მაგრამ მეტისმეტად მგრძნობიარე ქალი ყოფილა. მთელი ცხოვრება ავადმყოფობაში გაუტარებია და ადრეულ ასაკში გარდაც-ვლილა².

1 ფადიშაჰის ხარჭა (გამ. შენ.).

2 ფატიმა გულისთუ IV ქადინეფენდი 1865 წელს გარდაიცვალა. მამამისი თავადი თაჰირ ბეი შერვაშიძე იყო.

აფხაზები.

საქართველოს ეროვნული მუზეუმი, დიმიტრი ერმაკოვის ფოტოარქივი

ჩვენი ბატონი 4 წლის იყო, როცა დედა დაკარგა. მამამისის, განსვენებული აბდულმეჯიდ ხანის გარდაცვალების დროს, 1861 წლის 25 ივნისს, კი ერთი წლისაც არ იყო.

სამწუხაროდ, მისი უდიდებულესობა სულთანი მცირეწლოვანი დაობლდა. ვაჰიდედდინი სულთნის ერთ-ერთ ცოლთან, შაესთესთან, მისი უფროსი და მედიჰა კი სულთნის სხვა ცოლთან გაგზავნეს. ამგვარად, და-ძმა სხვადასხვა დედინაცვალთან გაიზარდა.

ახალგაზრდა ვაჰიდედდინი შაესთეს კარგად ვერ ეწყობოდა. ამიტომ, როგორც კი ჩვიდმეტი წლის გახდა, ფერიეს სასახლეში გადავიდა საცხოვრებლად. იქ 1897 წლამდე ცხოვრობდა. ერთ ღამეს მისი აპარტამენტი დაიწვა და იძულებული გახდა, ჩენგელქოის ახალამენებულ სასახლეში გადასულიყო.

მას შემდეგ, წლების განმავლობაში, ვაჰიდედდინი ჩენგელქოიში ცხოვრობდა. 1918 წელს უფროსი ძმის, სულთან რეშად ხანის, გარდაცვალების შემდეგ ოსმალეთის იმპერიის მმართველი გახდა.

მისი უდიდებულესობა სულთნის დედინაცვალი, ქალბატონი შაესთე

ქალბატონი გულისთუს გარდაცვალების შემდეგ ბატონი ვაჰიდედდინი სულთან აბდულმეჯიდ ხანის ერთ-ერთ ქვრივს, მის VI ხარჭას, შაესთეს, მიაბარეს. ამბობდნენ, რომ ვაჰიდედდინსა და მის დედინაცვალს კარგი ურთიერთობა არ ჰქონდათ.

ერთხელ ქალბატონმა ნაზიქედამ ჩვენი ბატონისა და მისი დედინაცვლის გამუდმებული კამათის მიზეზად შემდეგი დასახელა: სულთან აბდულმეჯიდ ხანის სიცოცხლეში ქალბატონ შაესთესა და ვაჰიდედდინის ძვირფას დედას კარგი ურთიერთობა არ ჰქონიათ. ამ მიზეზით შაესთე და ვაჰიდედდინი გამუდმებულ კამათში იყვნენ.

ცხონებული ქალბატონი რაჰიდილის ნაამბობის მიხედვით, შაესთე ჩერქეზი ოჯახის შვილი ყოფილა, მცირენლოვანს დაუკარგავს დედ-მამა. ამ ტრაგიკული ამბის შემდეგ შაესთე მისმა ახლობლებმა სასახლეში ერთ-ერთ ნათესავს მიაბარეს. მაგრამ შაესთე ჭირვეული გოგო იყო. ყურს არავის უგდებდა. ჰარამხანის ცხოვრებასთან მორგება ყოველთვის უჭირდა. ერთ დღეს დოღმაბაჰჩეს სასახლეში გამართულ ზეიმზე შაესთე თავის მეგობრებთან ერთად ხალხურ ცეკვებს ასრულებდა. ფადიშაჰმა იგი შეამჩნია და მოენონა. სულთან აბდულმეჯიდმა გოგონა მაშინვე თავისთან მოიხმო, მაგრამ ამ ამბავს მითქმა-მოთქმა რომ არ მოჰყოლოდა, შაესთესთან ერთად მის მეგობრებსაც უბრძანა მოსვლა. ოთხი აღელვებული, ძალიან ლამაზი გოგონა სულთნის დარბაზში შევიდა. მთავარმა ხაზინადარმა სულთანს გოგონები წარუდგინა. გოგონები მიწამდე დაიხარნენ და სულთანს მიესალმნენ, შაესთემ კი ევროპული მისაღება აკმარა.

ხაზინადარ-უსტა გოგონასთან მივიდა და უთხრა:

– ღმერთო, რას სჩადით?! სულთნის წინაშე როცა წარდგებით, მიწამდე უნდა დაიხაროთ.

გოგონამ მშვიდი ხმით უპასუხა:

– თუ ის მმართველია, მეც მმართველის შვილი ვარ. ჩემმა მიწამდე უნდა ჩვენი ბატონისადმი პატივისცემა საკმარისად გამოხატა.

უსტამ ლამის გონება დაკარგა. მაგრამ სულთან აბდულმეჯიდ ხანი გოგოს მიუახლოვდა და უთხრა:

– შენ ღირსეული გოგო ხარ, შენი ქცევა და მანერები შენს დიდგვაროვნებაზე მიუთითებს, – და შაესთე დანიშნა.

პასკალ სებაჰი.
თურქი ქალი პირბადით, 1880

ქაბასაქალ¹ მეჰმედ ფაშას ნათესავი ქალბატონი შაესთე ორჯერ მყავს ნანახი. სულთან აბდულმეჯიდ ხანის ცოლებიდან მან ყველაზე დიდხანს იცოცხლა. ტკბილად და მხიარულად მოსაუბრე თავადის ქალი იყო². ჩაცმის ევროპულ სტილს, განსაკუთრებით კი ინგლისურ მოდას ანიჭებდა უპირატესობას. მისი რძალი, ქალბატონი ნაზიქედა მასზე ყვებოდა: „ის იყო ერთ-ერთი ყველაზე წარჩინებული, ამაყი ქალბატონი, რომელიც ცხოვრებაში შემხვედრია. განსაკუთრებით უყვარდა თავისი ოჯახისა და გვარის ქება. მისი ოჯახის უმრავლესობა, ერთეულების გამოკლებით, სასახლეში მსახურობდა. ქაბასაქალ მეჰმედ ფაშას პირველი ქორწინება მისი შუამავლობით შედგა“.

სულთან ვაჰიდედდინ ხანის ამაღლა, მხლებლები

სულთან ვაჰიდედდინის მხლებელთა რიცხვი დიდი იყო. როგორც ამბობდნენ, უფლისწულობის პერიოდში მისი ჰარამხანა სიდიდით

- 1 ზედმეტსახელია და უბეშწვერას ნიშნავს (გამ. შენ.).
- 2 ქალბატონი შაესთე 1912 წლის 11 თებერვალს ჩენგელქოის სასახლეში გარდაიცვალა.

არ გამოირჩეოდა. თითზე ჩამოსათვლელი გამოცდილი მსახური ჰყავდა. თუმცა, მას შემდეგ, რაც ფადიშაჰი გახდა, მხლებელთა რიცხვმაც იმატა. როგორც ჩემთვისაა ცნობილი, მარტო ხაზინადარი ოცდაშვიდი ჰყავდა. მათი უფროსი ხაზინადარ-უსტა პატივსაცემი მოხუცი იყო. როგორც მახსოვს, ოსმანთა დინასტიის გადასახლებაზე რამდენიმე კვირით ადრე გარდაიცვალა. მისი ადგილი ქალბატონმა ჯენანიარმა დაიკავა, თუმცა, მალევე გადასახლებაში მოყვა და მისი სამსახურეობრივი მოვალეობაც ამით დასრულდა. ამ სამსუხარო ამბავზე მოგვიანებით მოგიტხრობთ.

მისი უდიდებულესობა სულთნის ბოლო და ყველაზე ახალგაზრდა ხაზინადარი ჩემი რძლის, ესმეჰანის, და – რუჰსარე იყო.

ჩემზე რამდენიმე წლით უმცროსი რუჰსარე ენით აღუწერელი სილამაზის პატრონი იყო. მაღალი, ცისფერთვალეა, შავი გრძელი თმებით, თეთრი გოგო გახლდათ. მამამისი, გეჩზა ეუფი ჭლექით გარდაიცვალა. დედამისი აიშე გულთენი კი ჩემი სასახლეში მისვლიდან ერთი წლის შემდეგ გარდაიცვალა. თავშესაფრის გარეშე დარჩენილი გოგონა ჩემმა უფროსმა ძმამ და რძალმა თავისთან წაიყვანეს. მაგრამ რუჰსარეს არ სურდა მათ ტვირთად დასწოლოდა, ამიტომაც შეეხვეწა თავის დას:

– ჩემო დაო, გთხოვ, სასახლეში მიმიყვანეთ. აქ თქვენ ტვირთად განვებით, სასახლეში კი მშვიდად ვიცხოვრებ. თანაც ჩვენს ბატონს მოვემსახურებო.

ერთ დღეს ჩემი რძალი სასახლეში მენვია. საუბრისას ამ საკითხს შეეხო.

მეც ვუპასუხე: – შესაძლებელია, მაგრამ ჯერ ჩემს ქალბატონს უნდა ვკითხო. თუ ის დამთანხმდა, რუჰსარესთვის სასახლის კარიღია.

მართლაც ვკითხე ქალბატონს. კეთილმა დედოფალმა ტკბილად მიპასუხა, მოვიდეს, ძალიან გამიხარდებაო.

რამდენიმე დღეში რუჰსარე სასახლეში აიყვანეს და ქალბატონ შემსინურს მიამაგრეს. რუჰსარე ჭკვიანი გოგო იყო, სწრაფად ისწავლა სასახლის წეს-ჩვეულებები და მისი უდიდებულესობა ქალბატონის მოწონებაც დაიმსახურა.

1921 წლის ზაფხულის თვე იდგა. რუჰსარესთან ერთად სასახლის ბაღში ვსეირნობდი. მის ბრწყინვალეობა სულთანს ვუნახივართ და მის გვერდით მყოფი ხაზინადარისთვის უკითხავს, გულეფშანს¹ რომ ახლავს, ის გოგო ვინ არისო.

1 იმის გამო, რომ წითელი ფერის თმები ჰქონდა, სასახლეში მისულ ქალბატონს ლეილას ვაკვიდედინ ხანმა გულეფშანი შეარქვა და მას შემდეგ ყოველთვის ამ სახელით მოიხსენებდა.

სულთანის მეჰმედ VI ვაჰიდედდინი შვილებთან და მსლებლებთან ერთად

ხაზინადარმა მიუგო:

– თქვენი მხევალი რუჰსარეა. ბაშ ქადინეფენდის შემსინურ უსტას ახალბედაა.

– დაუძახეთ, მოვიდნენო, – ბრძანა ჩვენმა ბატონმა.

ცოტა ხანში ხაზინადარი ჩვენთან მოვიდა და სულთნის ბრძანება მოგვასხენა. გაოცებულები და აღელვებულები სულთნის წინაშე წარვსდექით.

მე მინამდე მოვიხარე და მივესალმე. რუჰსარეც უნდა მისალმებოდა, მაგრამ სულთანმა არ დაანება. გარკვეული ხანი უცქერდა და კარგად შეათვალიერა რუჰსარე.

მეორე დღეს, სალამოს, ჩემს ოთახში ერთი ხაზინადარი მოვიდა და მაცნობა, რომ რუჰსარე სულთანმა თავის სამსახურში აიყვანა და რომ დავალებული ჰქონდა, მისი ახალ ბინაში გადაყვანა. ძალიან გამიხარდა და რუჰსარესთან მივირბინე. ქალბატონსაც ვუამბე მომხდარი. გახარებული რუჰსარე იმავე სალამოს გადავიდა ახალ ბინაში. მას შემდეგ პატივსაცემი ქალი გახდა. ამ ამბავმა ჩემი რძალი ძალიან გაახარა. ჩემთან მოვიდა და დამლოცა:

– ღმერთმა დაგლოცოს, ლეილა, შენ რომ არ ყოფილიყავი, საბრალო გოგო ქუჩაში დარჩებოდაო.

რუჰსარე სულთნის ერთ-ერთი ერთგული მსახური გახდა, ცხოვრების ბოლომდე ისურვებდა მის სამსახურში ყოფნას, მაგრამ ბედმა მწარე ხვედრი არგუნა. ლამაზი რუჰსარე გარეგნულად დაჭკნა და შინაგანად დაუძლურდა. ცხოვრებამ მას ძალიან ადრეულ ასაკში გაანწა მწარე სილა. მოგვიანებით ამ ამბავსაც მოგითხრობთ.

მისი უდიდებულესობა სულთნის მსახურების უმრავლესობა, უფროს ხაზინადარ უსტადან დაწყებული მოახლეებით დამთავრებული, ხნიერი, განათლებული და პატივსაცემი ქალი იყო. განსაკუთრებით მთავარი ხაზინადარ უსტა ექცეოდა ყველას კარგად. ჰარამხანის ყველა ბეჭედი მასთან ინახებოდა. მისი აღმატებულება ქალბატონის შემდეგ მას ჰქონდა ბრძანების გაცემის უფლება. მიუხედავად ამისა, არავის ამცირებდა და არავის საქმეში არ ერეოდა. თუმცა, ნესრიგის მოყვარული იყო. ბოლოს, ოსმანთა დინასტიის გადასახლების დროს, მთავარი ხაზინადარი, ჯენანიარი, უცხო მხარეში გადაიხვეწა და სულთნის გარდაცვალებამდე სან-რემოში ცხოვრობდა.

კიდევ ერთი პატივსაცემი ხაზინადარი ქალბატონი ალემფესუნია. ჯერ კიდევ სულთან აბდულმეჯიდის ჰარამხანიდან. არაჩვეულებრივად საუბრობდა ფრანგულად და საუცხოოდ უკრავდა პიანინოზე. სასახლეში მოსულ ფრანგ ელჩ ქალებს თარჯიმნობას უწევდა. აქვე აღვნიშნავ, რომ სასახლეში ინგლისურ ენაზე ქალბატონი ფაქიზე თარგმნიდა¹.

საბრალო ალემფესუნი, სასახლის დანარჩენი ქალების მსგავსად გადასახლების დროს ქუჩაში გაიძახეს. ქალმა მისდამი ჩადენილი ეს უმსგავსო და უნესო საქციელი ვერ აიტანა, გული წაუვიდა და ცოტა ხნის შემდეგ გარდაიცვალა². ცხედარი ახლობლებმა გებზეს სასაფლაოზე დაკრძალეს. ღმერთმა აცხოვროს.

მისი უდიდებულესობის უბედური მოახლეებიდან ერთ-ერთი ქალბატონი ვერდინაზი იყო. გადასახლების დროს წასასვლელი არსად ჰქონდა, ამიტომაც დოღმაბაჰჩეს სასახლეში დაიწყო ცხოვრება. როდესაც იქიდანაც გამოყარეს ქალები, ასმეთაურისთვის შეუხვეწნია, გთხოვთ, მეც ჩემს ბატონთან გამაგზავნეთო, მაგრამ კაცს მისთვის ყურიც არ უგდია და ვერდინაზიც სხვების მსგავსად სასახლიდან გაუგდიათ. ბოლოს, თავის მეგობართან, გონჯანიგართან, შეაფარა თავი, თუმცა 1926 წელს გონჯანიგარი ქლექით გარდაიცვალა და საბრალო ვერდინაზი მარტო დარჩა. სრულ ჭკუაზე არმყოფმა სახლი გადაწვა. მეზობლებმა მისი გადარჩენა ვერ მოახერხეს.

სულთნის მხლებლების გარდა, სასახლეში ბევრი ქალი არსებობდა, რომლებსაც მსგავსი ტრაგიკული ისტორია ჰქონდათ. მათ შესახებ რომ გვიამბოთ, ცალკე ნიგნი გამოვა.

1 ფაქიზე ქალბატონი ნაზიქედას ბიძაშვილი და ქალბატონი რუმეისას უმცროსი და იყო. კერძო სკოლაში ინგლისური ისწავლა და ოფიციალურ დღეებში სასახლეში თარჯიმნის როლს არსულებდა. მოგვიანებით უნგრელ მუსულმანს, სახელად ესად ბერჯელს გაყვა ცოლად და ბუდაპეშტში გადავიდა საცხოვრებლად. იქ 1943 წელს გარდაიცვალა.

2 მსახურის გარდაცვალების თარიღია 1924 წლის 11 მარტი.

მედიჰა სულთანი

სულთანს თავისი საქმის კარგი მცოდნე კიდევ ერთი გამოცდილი ქალი – რაჰიდილი ჰყავდა. იგი ილდიზის სასახლის ყველაზე მხცოვანი წევრი იყო. ეს ქალი თავის დროზე სულთნის ასულების, ულვიესა და საბიჰას, ძიძა გახლდათ. 1840 წელს დაბადებული, მრავალი ისტორიული მოვლენის მოწმე გახდა. სასახლის ახალგაზრდა წევრებთან ყოველთვის ძველ დროზე საუბრობდა, განსაკუთრებით სულთან მეჯიდსა და აზიზს აქებდა. სასიამოვნო მოსაუბრე იყო. ასაკის მიუხედავად კარგი მეხსიერება ჰქონდა. დაზუსტებით ვერ გეტყვით, მაგრამ ქალბატონი რაჰიდილი 1925 – 1930 წლებში გარდაიცვალა.

სულთნის და მედიჰა

ქალბატონი მედიჰა და სულთანი ერთი დედის შვილები იყვნენ. მედიჰა ძმაზე რამდენიმე წლით უფროსი იყო. საშუალო სიმაღლის შავგრემანი ქალი გახლდათ. სახით ცხონებულ აბდულმეჯიდ ხანს ძალიან ჰგავდა. ლამაზი ქალი არ იყო, მაგრამ მიმზიდველი და მომაჯადოებელი თვალები ჰქონდა. სასახლეში მოსულ მედიჰას მისი უდიდებულესობა ქალბატონი პირადად შეეგებებოდა, ერთად სვამდნენ ყავას, ერთად ვახშობდნენ. ქალბატონ მედიჰას სულთნის ცო-

ლებიდან მხოლოდ მისი უდიდებულესობა ქალბატონი უყვარდა და ენდობოდა. ფადიშაჰის სხვა ცოლებთან კი ოფიციალურ დღეებშიც ერიდებოდა შეხვედრას.

ქალბატონი მედიჰა მისმა უფროსმა ძმამ სულთან აბდულჰამიდ II-მ 1879 წელს ნეჯიფ ფაშაზე დააქორწინა. ბედნიერი ქორწინება ჰქონდათ, თუმცა ფაშას უკურნებელი სენი შეეყარა და 1885 წელს გარდაიცვალა. მედიჰა სულთანმა მეორედ ცნობილ დამად ფერიდ ფაშაზე იქორწინა.

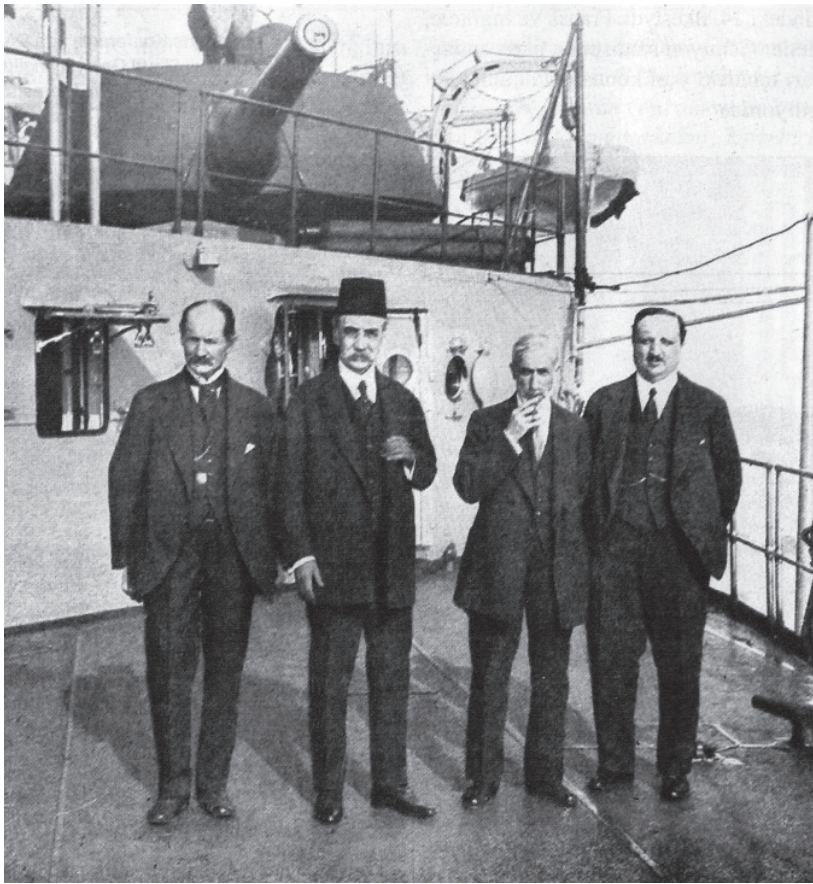
სულთნის დას პირველი ქმრისგან ერთი ვაჟი, სამი, ეყოლა. ბატონი სამი სასახლეში ბევრჯერ მყავს ნანახი. მის მეუღლეს, დევლეთჰანს, უფრო კარგად ვიცნობდი, რადგან ბანდირმაღელი ჩერქეზი იყო. გარდა ამისა, მისი პატივცემული დეიდა, ემელი, ჩემი მეგობრის, დიღბერის დედა იყო.

სულთანმა მედიჰას ნეჯიფ ფაშასთან ქორწინების შემდეგ ბალთალიმანის სასახლე გადასცა, რომელშიც სამშობლოსთან განშორებამდე ცხოვრობდა.

როგორც ამბობდნენ, მედიჰა სულთანი მეორე ქორწინებამდე ანტიდასავლური ორიენტაციის იყო, არ უყვარდა ევროპულ სტილზე ჩაცმა. თუმცა, ფერიდ ფაშაზე ქორწინების შემდეგ სრულიად შეცვლილა. ჩემთვის ნაცნობ მედიჰას ყოველთვის ევროპულ ყაიდზე შეკერილი ტანსაცმელი ეცვა. ფრანგულად უყვარდა საუბარი. მოსწონდა ინგლისის ტრადიციები და წეს-ჩვეულებები. არასდროს დამავინყდება, ერთხელ მისი უდიდებულესობა ქალბატონი და მედიჰა სულთანი ერთად ისხდნენ. მე, რუმეისა და ბაილა მათთან ერთად ვისხედით. უეცრად მედიჰამ თქვა: უჰ, ხუთი საათი გამხდარა, ჩაის დროაო.

გაოცებულებმა ერთმანეთს გადავხედეთ. ჩაი მოიტანეს. პატივისცემის ნიშნად ქალბატონმაც დალია ჩაი. ქალბატონი მედიჰა რძიან ჩაის სვამდა. ქალბატონს, პირიქით, რძიანი ჩაი არ უყვარდა.

სულთნის და ტკბილად და მხიარულად მოსაუბრე ადამიანი იყო. არასდროს არავის აწყენინებდა, არ ბრაზობდა, ყველას კარგად ეპყრობოდა. საოცარი სიცილი იცოდა. სასახლეში მოსვლისას ყველას გასამხიარულებლად სახალისო ამბებს ყვებოდა. ჩვენი კისკისის ხმა გარეთ გადიოდა. ერთხელ სულთანს, ბაღში სეირნობისას, ჩვენი სიცილი გაუგია და გვერდით მყოფებისთვის ღიმილით უთქვა: ჩემი და მოსულა. ესენი მალე სასახლის მუსიკოსებსაც გაასწრებენო.

სევრის ხელშეკრულების ხელმომწერი: დიდვეზირი დამად ფერიდ ფაშა (ფესიო), მარჯვნივ – რიზა ტევეფიკი, მარცხნივ – ოსმალეთის განათლების მინისტრი ბაღდათლი ჰადი ფაშა და ელჩი რეშად ჰალისი

დამად ფერიდ ფაშა

ქალბატონი მედიჰას მეორე მეუღლე ფერიდ ფაშა ამორალური პიროვნება იყო. ქვეყანასა და ხალხს უამრავ პრობლემას უქმნიდა. ფაშას ინგლისელების მხარე ეჭირა. ხელი ჰქონდა მოწერილი ისეთ ხელშეკრულებებზე, რომლის მიხედვითაც ჩვენი მიწები თითო-თითოდ უნდა გადასულიყო ევროპელების ხელში. ნამდვილად სამწუხარო ამბავია. განსაცვიფრებელია, რომ ქვეყნის დამანგრეველი, მო-

ლალატე ენვერ, ჯემალ და თალაათ დიდვეზირების შემდეგ ფერიდ ფაშას მსგავსი გამოუცდელი, არაფრით გამორჩეული ადამიანი გახდა დიდვეზირი.

ფერიდ ფაშას სასახლის ძველი წესები და ტრადიციები არ უყვარდა. მედიჰასთან ერთად ილიზში გადმოსვლის შემდეგ ყველაფერს აკრიტიკებდა, არაფერი მოსწონდა. ფაშა გამუდმებით პრეტენზიას გამოთქვამდა, ერთსა და იმავეს ასჯერ იმეორებდა. ერთხელაც, თუ არ ვცდები, 1919 წლის ზაფხული იყო, მისი აღმატებულება ქალბატონი, ფერიდ ფაშა, მედიჰა, ქალბატონი რუმეისა და მე სასახლის ბაღში სასეირნოდ გავედით. უცრად ფერიდ ფაშამ რუმეისას ხელკავი გაუკეთა და წამოზრძანდით, ცოტა გავისეირნოთო, უთხრა

– ღმერთო, რას აკეთებთ, ბატონო?! – გოცებულმა რუმეისამ მხოლოდ ამის თქმალა მოახერხა.

ფაშამ, თითქოს არაფერი მომხდარიყო, ხელკავი ამჯერად ქალბატონ მედიჰას გაუყარა. ამ შემთხვევის შემდეგ ჩემმა ქალბატონმა ფერიდ ფაშას ნახვა არ ისურვა, მართლაც, მას შემდეგ ერთხელაც არ უნახავს.

სასახლის არც ერთ ქალს ფერიდ ფაშა არ უყვარდა. არც ხალხს დაამახსოვრა კარგად თავი.

ფერიდ ფაშა ქვეყნის დაქუცმაცებისა და ერის დამცირების შემდეგ უმადურ ენვერ, ჯემალ და თალაათის მსგავსად ვროპაში გაიქცა და 1923 წელს საფრანგეთში გარდაიცვალა. როგორც შემდეგ შევიტყვეთ, მისი გაქცევის ისტორია შემდეგნაირი იყო:

ქალბატონი მედიჰას ვაჟიშვილს, სამის, ერენქოიში ნაჯიეს საზაფხულო სასახლესთან ახლოს ვილა ჰქონდა. მოგვიანებით ბატონმა სამიმ ეს სანაპირო სახლი ფერიდ ფაშას დაჟინებული თხოვნით გაყიდა, მთელი თანხა კი მამინაცვალს გადასცა. ფერიდ ფაშა ამ თანხით სამის ერთ-ერთ უფროს ვაჟთან ერთად გერმანიაში დასასვენებლად გაემგზავრა. უფრო მეტიც, ორი წელი მეფურად იცხოვრა. სტამბულში დაბრუნებულმა ხალხის სიძულვილი დაიმსახურა. ყოველდღე ბალთალიმანის სასახლის წინ ჩავლილი გემებიდან ხალხის შეძახილები ისმოდა:

– ღმერთმა დასწყევლოს ფერიდ ფაშა!

ფერიდ ფაშა მიხვდა, რომ მის სიცოცხლეს საფრთხე ემუქრებოდა, ამიტომაც სხვა მოლალატეების მსგავსად გადამწყვიტა გაქცეულიყო. დახმარებისთვის ინგლისელებს მიმართა. ისინიც სიხარულით დაეხმარნენ, მალულად მატარებელში ჩასვეს და გააცილეს.

ქალბატონმა მედიჰამ მეუღლის მიტოვება არ ისურვა და მასთან ერთად გაემგზავრა. ამის შესახებ არც სასახლეში იცოდნენ და არც მისმა უდიდებულესობა სულთანმა იცოდა რამე. მოგვიანებით მედი-

ჰამ სულთანს წერილი მისწერა, სადაც განმარტავდა, რომ ევროპაში სამკურნალოდ წავიდა. ამგვარად ადვილად მიატოვა სამშობლო ფერდ ფაშამ და კიდევ ერთხელ გამოამჟღავნა თავისი ხასიათი.

წლების შემდეგ, როცა ეს ადამიანი მახსენდება, სიბრაღულის გრძნობა მიჩნდება. სინამდვილეში ფერიდ ფაშა თავის მინა-წყალზე შეყვარებული ადამიანი იყო, მაგრამ ინგლისელებით ზედმეტად იყო აღფრთოვანებული და ამან დაღუპა. სამწუხაროდ, ნამდვილი ნიჭი არ გამოუვლენია, ყოველთვის ცუდ მაგალითს აძლევდა ხალხს. ბოლოს კი სამშობლოსგან შორს გარდაიცვალა.

სიკვდილის პირას მყოფს ნეტავ თუ მოაგონდა ის ბოროტება, რაც თავისი ქვეყნისა და ხალხის წინაშე ჩაიდინა. ამ კითხვაზე პასუხი ყოველთვის მანტიერესებდა. ახლა, ამ სიტყვების დაწერის შემდეგ, თითქოს პასუხი მივიღე.

დედაჩემის გარდაცვალება

დედაჩემს, მაჰშერეფს, ძალიან სუსტი და ნაზი ორგანიზმი ჰქონდა. მთელი ცხოვრება ავადმყოფობდა. უფრო მეტიც, ციებ-ცხელება შეიპყრობდა და რამდენიმე დღე ლოგინად ჩავარდებოდა ხოლმე. ერთ დღეს ჩემი უფროსი და, ნურბანუ, სასახლეში მოვიდა. მითხრა, რომ დედა ავად გამხდარიყო და საზაფხულო რეზიდენციაში მის სანახავად აუცილებელად უნდა წავსულიყავი. აფორიაქებულმა დედოფლისგან ნებართვა ვითხოვე. კეთილმა ქალბატონმა წასვლის ნება მომცა. დასთან ერთად მაშინვე ჩვენს სასახლეში წავედით. მივედით თუ არა, დედაჩემის ოთახისაკენ გავიქეცი. საბრალო დედა თვალდახუჭული იწვა და სუნთქვა უჭირდა. ატირებული მივუახლოვდი და ხელი ჩავჭიდე. დედა გონს მოეგო, თვალები გაახილა და მითხრა:

– აჰ, ჩემო ლეილა, ჩემო ლამაზო, წითელთმიანო გოგონა.

ტირილი დავინწყე, ერთ ხელს ვუკოცნიდი, მეორე ხელით დედა ცრემლებს მწმენდდა.

– ჩემო ლამაზო, სახელად ლეილა რატომ დაგარქვი, იცი, – მკითხა. მაგრამ პასუხის გაცემის თავი არ მქონდა.

– შენ რომ დაიბადე, იმ საღამოს ძლიერ წვიმდა. ირგვლივ წყვედიანი სუფევდა. უზარმაზარი ოთახი, მიუხედავად სანთლებისა და ლამპრებისა, ჩაბნელებული იყო. შენ დაიბადე თუ არა, უეცრად ბაღში მეხი გავარდა, იმ წამს ირგვლივ ყველაფერი განათდა. სწორედ ამიტომ დაგარქვით ლეილა.

მაჰშერეფ ემხვარი

ისევ ტირილი ამივარდა. ჩემს თავს აღარ ვეკუთვნოდი. მამა ოთახში შემოვიდა, ხელი მომკიდა და დარბაზში გამიყვანა.

– შვილო, ცრემლები შეიშრე, არ დაგავინყდეს, დედაშენი დღევანდელ დღემდე ყველა ავადმყოფობას სასწაულით გადაურჩა. ღვთის ნებით ამასაც გადალახავსო, – მითხრა და თავზე ხელი გადამისვა.

მამაჩემის სიტყვებმა ცოტათი დამამშვიდა. მაგრამ გულის სიღმეში რაღაც ხმა არ მასვენებდა – რომ მოკვდეს? გაგიჟებამდე ცოტა მაკლდა. ჩემმა საბრალო ძიძამ ჩემს ძველ ოთახში წამიყვანა და მთხოვა, დამესვენა. ლოგინზე დავჯექი და ღრმად ჩავფიქრდი. უცებ კარი გაიღო და ჩემი მეგობარი დილბერი შემოვიდა. მაშინვე გადავეხვიე. ატირებულმა მონატრება განვიქარვე და „ჩემო დილბერ, დედაჩემს რა სჭირს-მეთქი“ – ვკითხე. რა გითხრა, როცა არაფერი ვიცო, მიპასუხა დილბერმა. რომ არ გამეგო, ვერ მოვითმენდი. გევედრები, მითხარი-მეთქი, ვემუდარებოდი. დილბერმა მეტის დამალვა ველარ შეძლო: სამმა კარგმა ექიმმა გასინჯა. კარგი მოვლის მიუხედავად, პნევმონიით დაავადებულაო, თქვა.

მთელი სამყარო თავზე დამემხო. რა მეთქვა, რა მემოქმედა, არ ვიცოდი. ტირილის მეტი რა შემეძლო? გათენებამდე ვტიროდი და უფალს ვევედრებოდი.

მეორე დღეს ადრიანად გამეღვიძა. მაშინვე დედას ოთახში შევედი. ლოგინში მშვიდად იწვა. მივუახლოვდი. თავისი ლამაზი, მწვანე თვალები გაახილა და მითხრა:

– ლეილა, ერთი ჭიქა წყალი მომიტანე, ყელი გამიშრა, ძალიან მომწყურდა.

მაშინვე ქვედა სართულისაკენ გავიქეცი, დარბაზში, მაგიდაზე, წყლით სავსე დოქი და ჭიქა ვნახე. ჭიქა წყლით ავაგსე და დედას ოთახში შევბრუნდი. დედა, წყალი მოგიტანე-მეთქი, ვუთხარი. მაგრამ არც თვალები გაახილა და არც ხმა გამცა. შეშინებული მივუახლოვდი სანოლს, ლამაზ სახეზე ყურადღებით დავხედე და მივხვდი, რომ გარდაცვლილიყო¹. ჭიქა ხელიდან გამივარდა. მუხლები მომეკვეთა და თვალთ დამიბნელდა. გულზე წამსვლია.

გონზე მოსული ლოგინში ვინეკი. დიღბერი თავთან სკამზე იჯდა. გახარებული გადამეხვია. გვეგონა, საერთოდ აღარ მოხვიდოდი გონსო, მითხრა. თურმე, ორი დღე ვყოფილვარ უგონოდ.

რა თქმა უნდა, დედაჩემი დაკრძალული იყო. კვირების, თვეების განმავლობაში ვტიროდი. მაგრამ დედას გარდაცვალებიდან ხუთი დღის შემდეგ სასახლეში დავბრუნდი. სახლში რომ დავრჩენილიყავი, უფრო გამიჭირდებოდა. ჩემი ქალბატონიც ძალიან დაამწუხრა დედაჩემის გარდაცვალებამ. დედაჩემი ფეივესტე და აბდურრაჰიმიც ბევრს მოთქვამდნენ და დიდი ხანი გლოვობდნენ.

დედაჩემის სახელზე ორთაქოის მეჩეთში მეველუდები წაიკითხეს. ღარიბებს კი საჭმელ-სასამელი დაფურჩიგეთ.

საბრალო დედაჩემის სიკვდილი არასოდეს დამვიწყებია. მონატრება შემომანწებოდა ხოლმე და გულს მიკლავდა. ღმერთმა აცხონოს.

ფადიშაჰების ქორწილები

ეს საკითხი მეტად მნიშვნელოვნად მიმაჩნია, რადგან ოსმალეთის იმპერიის სულთნები, უცხოელი მეფეების მსგავსად, სახელმწიფო ჩინოვნიკების თანდასწრებით არ ქორწინდებოდნენ. მათი ქორწინების შესახებ არავინ არაფერი იცოდა. სულთანი მხოლოდ ქორწინებიდან რამდენიმე დღის შემდეგ პირადი ხაზინის უფროსს მისწერდა და მეუღლის სახელზე ხელფასს დაანიშნინებდა.

1 ქალბატონი მაჰმურეფი 1920 წლის 16 აგვისტოს გარდაიცვალა.

დურინევ ძიაფშ-იფა

სულთან აბდულმეჯიდ ხანის ეპოქამდე, რვეულში სახელების გვერდით დაფიქსირებული თარიღი ქორწინების თარიღად ითვლებოდა. სულთან აბდულმეჯიდ ხანმა პირველმა იქორწინა სახელმწიფო მოხელეების თანდასწრებით. შესაძლოა, მისი საქციელი ევროპული ტრადიციებისადმი მიბაძვამ განაპირობა. ერთ-ერთი ასეთი ქორწილი ვალიდესულთან ფარესთუსთან ქორწინებისას შედგა. არაჩვეულებრივი წვეულება მოეწყო სულთანის ამ ქალბატონთან ქორწილის დღეს. სულთან აბდულმეჯიდისა და მისი პირველი ცოლის, სერვეთსეზას, ქორწილში, ყველა კავკასიელ თავადს, თვით საქართველოს მეფესაც, სულთანისთვის საჩუქრები გამოუგზავნია. იმის თქმა მსურს, რომ სულთან აბდულმეჯიდმა ქორწინების ძველი ტრადიცია მოშალა. მაგალითისთვის შემდეგსაც დავამატებდი: სულთან აბდულმეჯიდის ყველა ცოლი წარჩინებული გვარის შვილი იყო. ქალბატონი სერვეთსეზა ჩერკასკის ოჯახიდან იყო. სულთან აბდულმეჯიდის ეპოქამდე დიდგვაროვან ასულებზე ქორწინება სასახლის ტრადიციას არ წარმოადგენდა.

სულთან აბდულმეჯიდის შემდეგ ტახტზე ასულმა აბდულაზიზ ხანმა ბებიაჩემის, თავადის ქალ აიშე ქემალიფერ ძიაფშ-იფას უფროს დაზე, მელიქ დურინევზე იქორწინა და ორი შვილი ეყოლა – უფლისწული იზუდდინი და ქალიშვილი სალიჰა. აბდულაზიზ ხანმა ჩვენს უფროს ბებიდაზე, დურინევზე, უფლისწულობის პერიოდში იქორწინა. იმ დროს საქორწილო ცერემონიალები ბრწყინვალეობით არ გამოირჩეოდა. მაგრამ სხვა ცოლებთან ქორწილებს ძალიან აქებდნენ.

ფრედერიკ არტურ ბრიჯმენი.
ჩერქეზი ქალი, 1881

სულთან აბდულმეჯიდ II-ის ქორწილები უბრალოებით გამოირჩეოდა. ჰამიდ ხანმა დიდი ზეიმით ერთხელ ჩემს ბიძაშვილზე, ფატმა პესენდაზე იქორწინა. ყველაზე სადა ქორწილი კი ბოლო ცოლის, სალიჰა ნაჯიეს, შერთვის დროს გაიმართა.

ფადიშაჰის ქორწილში სულ ორჯერ ვარ ნამყოფი. პირველად ქალბატონ ნაჯიესთან, მეორედ – ქალბატონი ნევზადთან. ქალბატონი ნევზადის ქორწილი კარგად მახსოვს, იმ დროს სასახლეში ვმსახურობდი.

ქორწილის დაწყებამდე ფადიშაჰმა საპატარძლოს ოჯახი სასახლეში მიიწვია. ნევზადს მამა, ბატონი შაბანი, გარდაცვლილი ჰყავდა, ამიტომაც სასახლეში დედა, ჰათიჯე, უფროსი ძმა სალიჰი, ქალბატონი ნესრინი, რომელიც ისედაც სასახლეში მსახურობდა, და რამდენიმე ნათესავი წარდგა. ქალბატონ ჰათიჯეს სასახლის პარკში, მისი ქალიშვილისადმი მიძღვნილ ვილაში, დიდი პატივით გაუმასპინძლდნენ. იმ საღამოს გაიმართა საქორწინო რიტუალი. მეორედღეს, დილაადრიან, მოუხმეს სულთნის სხვა დანარჩენი ცოლების სეფექალებს. ეს იყო სასახლის ტრადიცია, რომელსაც ყველა ფადიშაჰის ქორწილში იცავდნენ. სულთნის ცოლები თავიანთ სეფექალებს ქორწილში მოწმედ აგზავნიდნენ, ამით კი პატარძალს სულთნის ახალ მეუღლედ სცნობდნენ. ამ ქორწილში მე ჩემი ქალბატონის წარმომადგენლად წავედი. ქალბატონი მუვედდეთის წარმომადგენელი ბეზმინიგარი, ქალბატონი ნევვარეს კი თერჯანი იყო.

სულთნის ასული დურრი-ჩეჰვარი

დილის შვიდ საათზე ოფიციალურ ტანსაცმელში გამოწყობილი სამი სეფექალი სასახლეში მივედით. პირდაპირ იმ დარბაზში შეგვიყვანეს, სადაც ახალი ქალბატონი იმყოფებოდა. ქალბატონ ნევზადს აბრეშუმის ბრწყინვალე, გრძელი თეთრი კაბა ეცვა, თავზე ბრილიანტებით მორთული გვირგვინი, ყელზე კი ბრილიანტის გულსაბნევი ეკეთა. თეთრ კაბაში ნამდვილ ფერიას ჰგავდა. ქალბატონს მივესალმეთ და ჩვენი ქალბატონების მოკითხვა გადავეცით, თავადაც მოგვესალმა. ოთახში ქალბატონი ჰათიჯე შემოვიდა და გვერდით ოთახში გაგვიყვანა. ყავა მოგვართვეს. მოგვიანებით უფროსი ხაზინადარი და მისი თანმხლებნი მოვიდნენ. ხაზინადარის შემდეგ სასახლეში იმამი, შემდეგ თავად სულთანი ჰარამხანის ორ საჭურისთან ერთად მოვიდა. ცერემონიაც დაიწყო.

ქალბატონი ნევზადი თავისი ბრწყინვალე კაბით უზარმაზარ დარბაზში დივანზე იჯდა. თავზე თეთრი გრძელი და განიერი თავსაბურავი ეხურა, ამიტომაც სახე კარგად არ უჩანდა. ოთახში სულთანი შემოვიდა, ყველა ფეხზე წამოდგა და ცერემონიის დასრულებამდე არავინ დამჯდარა. იმამი დივანის წინ იდგა. სულთანს პირველი ის მიესალმა. ფადიშაჰი დივანზე დაჯდა, ქალბატონმა ნევზადმაც მის გვერდით დაიკავა ადგილი. საჭურისები, ანბერი და ჰაირედდინი, მარჯვენა მხარეს დადგნენ. ჩვენ, სეფექალები, მარცხენა მხარეს ვიდექით. უფროსი ხაზინადარიც მარცხენა მხარეს, ჩვენ გვერდით იდგა.

სულთანის ასული დურრი-ჩეჰვარი

პირველად საჭურისებმა, როგორც მონმეებმა, შემდეგ კი სეფე-ქალებმა, როგორც ჩვენი ქალბატონების წარმომადგენლებმა, დავიფიცეთ. ამის შემდეგ ქორწინება შედგა. უფროსმა ხაზინადარმა სულთანის წინაშე მუხლი მოიყარა, ვერცხლის ზარდახშა გაუნოდა და ისევ ფეხზე წამოდგა. სულთანმა ზარდახშიდან ვერცხლის ბეჭედი ამოიღო, ქალბატონს გადასცა და თან დასძინა:

– თქვენ მეორე ხარჭად გაცხადებთ. ღმერთმა ქნას, ბედნიერი მეუღლე და სასახლის ღირსეული ქალბატონი იყოთ. ბეჭედზე „უმნიკვლო ნევზად იქბალ II“ იყო ამოტვიფრული.

სულთანმა თანმხლებლებთან ერთად მეუღლის სასახლე დატოვა. სტუმრები შებინდებამდე მოდიოდნენ და ახალ ქალბატონს ულოცავდნენ. ნვეულება საღამოს 9 საათამდე გაგრძელდა. ქალბატონმა ნევზადმა მის სახელზე ღარიბებისათვის საჭმელი დაარიგებინა. ზოგიერთებს ფულითაც დაეხმარა.

ძველად ფადიშაჰის ქორწილებში პატარძალი მაღალ მინდერზე, ფადიშაჰი კი ტახტის მსგავს დივანზე იჯდა. სულთანი მეუღლეს ბეჭედს გადასცემდა, მხოლოდ ამის შემდეგ შეეძლო ქალს ფადიშაჰის გვერდით დაჯდომა. თუმცა, მსგავსი რამ არც ნევზადის და არც ნაჯიეს ქორწილში მიწადასვა. ორივე ქალბატონი სულთანის გვერდით იჯდა.

უფლისწული ოსმანი

ქორწილიდან სამი დღის შემდეგ სულთანმა ქალბატონ ნევზადს პირველი ხარისხის მედალი აჩუქა. უფლისწულების ქორწილებიც ამგვარად, მხოლოდ უფრო სადად ტარდებოდა. ქალბატონებს ვერცხლის ბეჭედი გადაეცემოდათ. მაგრამ როცა უფლისწული ტახტზე ავიდოდა და ფადიშაჰი გახდებოდა, ქალბატონი ვერცხლის ბეჭედს უკან აბრუნებდა და მისთვის ოქროს ბეჭედი მზადდებოდა.

უმცროსი ნევზადი

მის უდიდებულესობა სულთანს სულ ხუთი ცოლი ჰყავდა. პირველი ოთხი ცოლი უფლისწულობის პერიოდში შეირთო. მეორე ცოლს მოგვიანებით გაეყარა. სულთნის ყველა ცოლი, ბოლო ცოლის გამოკლებით, კავკასიელი წარმოშობის იყო. პირველი აფხაზი, მეორე ჩერქეზი, მესამე და მეოთხე ცოლები აფხაზები გახლდათ. ბოლო ცოლის შესახებ ბევრი ჭორი დადიოდა, მაგრამ ჭორების უმრავლესობა სიმართლეს არ წარმოადგენდა. მსურს, სულთნის ბოლო მეუღლის, ქალბატონი ნევზადის, შესახებ მოგითხროთ.

ნევზადის ნამდვილი სახელი ნიმეთი იყო. იგი 1898 წელს სტამბულში დაიბადა. მამამისი, შაბანი, ცხონებული სულთნის, აბდულმეჯიდ II-ის, ალბანელი მეზალე იყო. მამიდამისის ქმარი, ჰუსეინი, განსვენებული სულთან მეჰმედ რეშად ხანის სასახლის მინისტრი იყო. მეგარდერობე საბითთან მეგობრობდა.

ერთ დღეს ჰუსეინს საბითისთვის უთქვამს: „ჩემი სიმამრის ორი ქალიშვილი უკვე რამდენი თვეა ჩემს სახლში არიან, იქნებ სასახლეში ავაყვანინოთ და დავასაქმოთ“.

ბატონმა საბითმა უპასუხა, რომ ჩემს დას ვეტყვი და ის მოაგვარებს ამ საქმესო.

ამგვარად ნევზადი და მისი ორი წლით უმცროსი და, ნესრინი, სასახლეში ბოსნიელი ხაზინადარის, ნევფერის, მითითებით აიყვანეს.

სასახლეში მოხვედრიდან მცირე ხანში ნევზადი უფლისწულ ზიადედინის გარემოცვაში მყოფი, ჯენანიარის განკარგულებაში გადავიდა. სასახლის წესები ამ დალოცვილი ქალისგან ისწავლა.

წლების შემდეგ სულთანი რეშად ხანი გარდაიცვალა. ფადიშაჰის სიკვდილის შემდეგ ძველი მმართველის ცოლებმა, შვილებმა და მათ გარემოცვაში მყოფმა ადამიანებმა სასახლე დატოვეს და თავიანთი ადგილები ახალი მმართველის ოჯახს დაუთმეს. ნევზადი უფლისწულ ზიადედინის ამაღლაში იმყოფებოდა, ამიტომ მასაც მოუწია ილდიზის სასახლის დატოვება, თუმცა, რამდენიმე დღის შემდეგ გაიგო, რომ სულთანი ჰარამხანისთვის ახალბედებს ეძებდა და რამდენიმე მეგობართან ერთად ილდიზში დაბრუნდა. ცოტა ხანში სულთან ვაჰიდედდინ ხანის ყურადღება მიიქცია და მისი მეუღლე გახდა¹.

ნევზადი მართლაც რომ ძალიან ლამაზი ქალი იყო. შემოძლია ვთქვა, რომ სასახლეში ნევვარეს შემდეგ მომაჯადოვებელი სილამაზის მქონე მეორე ქალი იყო. მას შემდეგ, რაც სულთნის მეუღლე გახდა, თავისი და, ნესრინ სადირუ, უფროს სეფექალად დანიშნა.

ნევზადს წიგნების კითხვა უყვარდა, მუსიკით დიდად არ ინტერესდებოდა. მხოლოდ განსაკუთრებულ დღეებში უსმენდა საზს. სულთანი მხოლოდ მას ენდობოდა, ყოველთვის მის გვერდით იყო. მაგრამ სულთანმა ნევზადისათვის „ქადინეფენდის“ წოდების მინიჭებისგან თავი შეიკავა. ამ საკითხთან დაკავშირებით სასახლეში ბევრს ჭორაობდნენ. ჩემი აზრით, ყველაზე დამაჯერებელი ახსნა შემდეგია: მისი უდიდებულესობა „ქადინეფენდის“ ტიტულს მხოლოდ იმ ცოლებს აძლევდა, რომლებიც შვილს გაუჩენდნენ. დანარჩენებს კი „იქბალის“ ტიტულს ანიჭებდა.

1 ქორწინების თარიღი 1921 წლის 1 სექტემბერი.

სულთნის ლოცვა ჰამიდეს მეჩეთში

ქალბატონი ნევზადის დედა, ჰათიჯე, დახვეწილი და კეთილშობილი ქალი იყო. მამიდა კი ქედმაღალი და ორპირი. ნევზადის მამიდის შესახებ ცნობები ბატონი ზიადედინის მეუღლის, მელექსეირანისგან მივიღე. მისგან მოსმენილმა ზოგიერთმა ამბავმა იმ ქალის ხასიათზე გარკვეული წარმოდგენა შემიქმნა. მეტის თქმა საჭიროდ არ მიმაჩნია.

ჯუმა სელამლიქლარი¹

ძველად „ჯუმა სელამლიქლარი“ მეტად მრავალფეროვნად აღინიშნებოდა, მაგრამ სულთან აბდულჰამიდ II-ის შემდეგ წესრიგთან და ჰარმონიასთან ერთად სასახლეში ბრწყინვალე და ხალხმრავალი მიღებებიც გაქრა.

¹ *Cuma Selamlık* – პარასკეობით მეჩეთში სულთნის წასვლის ცერემონიალი (გამ. შენ.).

მეჰმედ V რეშადი

„ჯუმა სელამლიქლარი“ ყოველთვის ჰამიდის მეჩეთში ტარდებოდა. სულთანი ვაჰიდედდინი დიდ ყურადღებას აქცევდა წესრიგს. ამიტომ სასახლიდან დროულად გამოდიოდა, ჰარამხანის მკვიდრნიც ნახევარი საათით ადრე იყრიდნენ თავს მეჩეთის ეზოში. მისი აღმაცებულება ქალბატონის ეტლი მუდამ წინ, მის უკან სხვა ქალბატონების ეტლები, ხოლო სულ ბოლოს უფროსი ხაზინადრის ეტლი იდგა.

მისი აღმაცებულება ქალბატონისა და უფროსი ხაზინადრის მისვლა სავალდებულო იყო. ქალბატონ მუვედდეთსა და ხარჭებს სურვილისამებრ შეეძლოთ მისვლა, თუმცა, სასახლეში ჩემი ყოფნის პერიოდში ისინი ყველა „პარასკევის ცერემონიალს“ ესწრებოდნენ. ჩვენ, სეფექალები, რა თქმა უნდა, ჩვენს ქალბატონებს ვახლდით, ეტლში მათ გვერდით ვისხედით.

ქალბატონი ამ ცერემონიალზე ოფიციალურ ტანსაცმელს იცვამდა, თავზე გვირგვინს იკეთებდა და გულზე ორდენებს იბნევდა. ჩვენ, სეფექალები, კი გრძელ თეთრ კაბებს ვიცვამდით და სამკაულებს ვიკეთებდით. სასახლეში სეფექალები განსაკუთრებით თეთრ კაბებს, სხვა ტიტულოვანი ქალბატონები კი მუქ შავ ან მუქ წითელ ტანისამოსს ატარებდნენ. უფროსი ხაზინადარი მუდამ მუქ წითელ მოსასხამს ატარებდა.

სასახლის ქალბატონი ჩამოდის ეტლიდან

შემდგომ, როცა მისი უდიდებულესობა ფადიშაჰი სასახლის კარიბჭიდან გამოვიდოდა, მარშით, საყვირითა და ჯარისკაცთა შეძახილით აძლევდნენ სალამს. მეოთხე ან მეხუთე მსგავსი მისალმების შემდეგ ფადიშაჰი მეჩეთის შესასვლელთან იყო. მეჩეთის კარებთან შეიჭულისლამი ხვდებოდა, ერთად შედიოდნენ და ნამაზი იწყებოდა. ამ ცერემონიალს სადრაზამი¹ არ ესწრებოდა. ლოცვის დროს იქაურობა განკითხვის ადგილს ემსგავსებოდა, ჰაჯები² მეჩეთის ეზოში ხალიჩებს გაშლიდნენ და ფადიშაჰთან ერთად ლოცულობდნენ. ეს ცერემონია ყოველ „ჯუმა სელამლიქზე“ მეორდებოდა. ლოცვის დასასრულის მოახლოვებისას ჯარისკაცების მოვალეობა მთავრდებოდა და მარშის დაკვრით გადიოდნენ. სულთნის მეჩეთიდან გამოსვლამდე ყველა იცდიდა, ფადიშაჰის გამოსვლისას კი ჩამწკრივებული კარისკაცები მისალმების ნიშნად ფეხზე იდგნენ. მისი უდიდებულესობა მათთან ერთად ბრუნდებოდა სასახლეში. ჩვენ კი ეტლებით სულთნის გამოსვლამდე ცოტა ხნით ადრე ვბრუნდებოდით უკან.

რამაზანის მარხვა ილდიზის სასახლეში

რამაზანის მარხვამდე რამდენიმე კვირით ადრე იწყებოდა სამზადისი. სასახლეს საგანგებოდ ასუფთავებდნენ, ფადიშაჰის საცავეებიდან მთელ სასახლეში რიგდებოდა ტკბილეული.

1 ვეზირი (გამ. შენ).

2 ასე ეწოდებოდა იმ ადამიანებს, რომლებმაც მეჯა მოილოცეს (გამ. შენ).

მარხვის გახსნილებამდე 10 წუთით ადრე საჭურისებს მოოქროვილი ლანგრებით შემოჰქონდათ ნარჩევი საჭმელი და იქვე მომუშავე გოგონებს უტოვებდნენ. გოგონები სუფრას შლიდნენ და ბატონებს ეძახდნენ, რის შემდეგაც მოვალეობისაგან თავისუფლდებოდნენ.

მისი უდიდებულისობა ქალბატონი, ქალბატონი რუმეისა, შაჰინდე, ბაილა, შაჰესერი და მე ერთად ვინცებდით ჭამას. სხვა ქალბატონები კი თავიანთ აპარტამენტებში მიირთმევდნენ მხლებლებთან ერთად.

რამაზანის პირველ ღამეს მთელ სასახლეში ლოცვისთვის საჭირო ხალიჩები იშლებოდა. მარხვის დაწყებამდე ყველა ლოცულობდა. ზოგჯერ ჩვენი ბატონის ნებართვით, საჭურისებს მისი უდიდებულისობა ქალბატონის სასახლის ქვედა სართულზე, დიდ მისაღებში, სამი ტკბილხმნიანი მუეძინი მოჰყავდათ. მათ გალობას ჩვენ ზედა სართულიდან ვისმენდით.

ღამით კარები იხსნებოდა, საჭურისებს კვლავ საჭმელი მოჰქონდათ ლანგრებით, სუფრები იშლებოდა. ზარბაზნების გასროლამდე ყველა ფეხზე იდგა. ჭამის დასრულების შემდეგ კვლავ მარხვის დაწყების სიგნალი გაისმოდა და ყველა მოსასვენებლად მიდიოდა.

რამაზანის მეთხუთმეტე დღეს ჰირქაი საადეთის¹ სამყოფელს მოვინახულებდით. იმის გამო, რომ ჰირქაი საადეთი თოფქაფის სასახლეში ინახებოდა, ადრე ვდგებოდით, ოფიციალურ ტანისამოსს ვიცვამდით, ორდენებსა და სამკაულებს ვიკეთებდით და ყველა ერთად მივდიოდით. ჯერ მისი უდიდებულისობა ქალბატონის ეტლი, შემდეგომ სხვა ქალბატონებისა და ამაღის ეტლები რიგრიგობით გადიოდნენ ილდიზის სასახლიდან და თოფქაფის სასახლისაკენ იღებდნენ გეზს.

იქ მისულებს თოფქაფის ჰარამხანის მსახურები გვხვდებოდნენ და წინასწარ მომზადებულ ოთახებში მივყავდით. რადგან ჩვენ, სეფექალები, მუდამ მისი უდიდებულისობა ქალბატონის გვერდით ვიმყოფებოდით, პირველები ვიყავით, ვინც მას ულოცავდა. შემდეგ სულთნის ასულები, სასახლის ვეზირები და ჰარამხანის დანარჩენი ქალები ულოცავდნენ.

ამის შემდეგ ჰირქაი შერიფის² გახსნას ელოდნენ. ჰირქაი შერიფის გახსნას მთავარი მომუსაიფე ანბერ ალა გვამცნობდა, ქალბატონი დგებოდა და ოთახისკენ ყველანი ერთად მივდიოდით. სულთანი ამ ოთახში გვხვდებოდა. ლამაზ ტახტზე იჯდა, ჩვენ რიგრიგობით ხელზე ვეამბორებოდით, ფადიშაჰის გამონვდილ დესთმალ

1 *Hırka-i Saadet (წმინდა ჰირქა) – წინასწარმეტყველ მუჰამედის მოსახსამი (გამ. შენ).*

2 *Hırka-i Şerif (წმინდა ჰირქა) იგივეა, რაც Hırka-i Saadet (გამ. შენ).*

შერიფს¹ ვკოცნიდით, თავზე ვიდებდით და ნელ-ნელა უკან ვიხევდით. რა თქმა უნდა, მისი უდიდებულესობა ქალბატონი ყოველთვის წინ იდგა. ჩვენ, სეფექალები, ქალბატონების, უფლისწულებისა და ფადიშაჰების ცოლების შემდეგ მივდიოდით. ჩვენ შემდეგ შეიჭულ-ისლამის და სასახლის ვეზირების ცოლები შედიოდნენ ოთახში და იმავე რიტუალს იმეორებდნენ. ცერემონიის დამთავრებისთანავე ილდიზის სასახლეში ვბრუნდებოდით.

ძმები აბდულაჰები. ბიჭი აბდულჰამიდ II-ის ჰარემიდან

1 *Destmal-i Şerifi* – წმინდა ხელსახოცი. რამაზანის მარხვის მე-15 დღეს იხსნება ვერცხლის ყუთი, რომელშიც მოთავსებულია მუჰამედის მოსასხამი. ყუთის ხსნიან და წმინდა მოსასხამს ხელსახოცებს ახებენ (გამ. შენ.).

სერგეი პროკუდინ-გორსკი. სოხუმი, 1912

IV ტავი | სასახლიდან
ბაღასასლექისკენ
მიმავალი გზა

*„მთელი იმპერია უბედურების მორევში გაეხვია...
ჩვენს მომავალზე ფიქრიც კი არ მინდა...“*

ლეილა აჩბას დისადმი მიწერილი წერილიდან

ლეილა აჩბა-ანჩაბაძე

მუსტაფა ქემალ ფაშას ანატოლიაში გამგზავრება

ბალკანეთის ომში მტრებმა ჩვენი ლამაზი სახელმწიფო ხელში ჩაიგდეს და მიწასთან გაასწორეს. თითქოს ეს უცხო ხალხი ცდილობდა, დამარცხებისთვის სამაგიერო გადაეხადა ჩვენთვის. იმდენად ულმობელნი და სასტიკნი იყვნენ, რომ აკვნის ბავშვებსაც კი არ ინდობდნენ. მიწა სისხლისფრად შეიღება.

ამ შემადრწუნებელი ომის შუაგულში, ანატოლიის ერთ გაუდაბნოებულ დასახლებაში სულთნის ყოფილმა ოფიცერმა მუსტაფა ქემალ ფაშამ თურქეთის პარლამენტი დააარსა. ამ საქციელით მუსტაფა ქემალი ჩვენი ბატონის წინააღმდეგ გამოვიდა. მოგიტხოვრებ იმის შესახებ, თუ როგორ გაამგზავრა სულთანმა ქემალ ფაშა ანატოლიაში.

თუ სწორად მახსოვს, 1919 წლის 15 მაისი იყო. ბოლო რამდენიმე კვირა სასახლეში საოცარი სიმშვიდე და სინყნარე სუფევდა. თითქოს იგრძნობოდა, რომ თავს რაღაც უნდა დაგვტყდომოდა. სიმართლე რომ ვთქვათ, მნიშვნელოვანი ამბების დატრიალებამდე ცოტა ხნით ადრე უცნაური დაძაბულობა იგრძნობოდა. იმავეს ვგრძნობდით მუსტაფა ქემალის ანატოლიაში გამგზავრებამდეც.

ჩვენმა ბატონმა მუსტაფა ქემალის ანატოლიაში გაგზავნის იდეა ოჯახის რამდენიმე სანდო წევრს გაუზიარა. ბატონი სამი შეეცადა სულთანი გადაერწმუნებინა, მაგრამ ჩვენმა ბატონმა ქემალ ფაშას ანატოლიაში გაგზავნა დაიჟინა.

ფაშა სასახლეში მიიწვიეს. იგი სულთნის წინაშე წარდგა. სულთანმა მას ანატოლიაში წასვლა და ჩვენი მიწების მტრისგან განთავისუფლება უბრძანა. იმ დღეს მომხდარი ამბების გარკვეული ნაწილის მონმე მეც გახლდით.

მის უდიდებულესობა ქალბატონთან და შაჰესერთან ერთად მალთას სასახლეში წასასვლელად ვემზადებოდით.

ქალბატონმა მითხრა – ლეილა, ქვემოთ ჩადით და უთხარით, ეტლი კართან მოაყენონ.

მაშინვე ჩავიბრინე. უფროს მსახურს, მელექნურს, ქალბატონის ბრძანება გადავეცი და ზევით ავდიოდი, როცა კიბეზე ორი მსახურის საუბარს მოვკარი ყური.

ათათურქი

– გუვერნანტაგან ერთ-ერთს მუსტაფა ქემალ ფაშა უნახავს, სულთნის ოთახიდან გამოდიოდა, – ამბობდა ერთი.

– სულთანს წვევია, ალბათ, მორიგი საიდუმლო შეხვედრა იყო, თქვა მეორემ.

ჩემს მსახურთაგან ერთ-ერთი ამ ჭორებს ქალბატონს მოახსენებდა. როცა ქალბატონის ოთახში შევედი, ქალბატონი შაჰესერი იქ არ დამხვდა. მაშინვე გაგონილი ამბავი მოვყევი. ქალბატონი ცოცხად ხანს დაფიქრდა და შემდეგ მითხრა: იცოდე, არავის უთხრა, ის მსახურები ისედაც მთელ სასახლეს მოსდებენ ამ ამბავსო.

ფაშა იმ დღეს სულთანს ნამდვილად შეხვდა. საიდუმლო აუდიენციისას ზუსტად რაზე ისაუბრეს, სამწუხაროდ, არ ვიცი. სულთანს ამ შეხვედრის შესახებ არავისთან უსაუბრია. ერთადერთხელ, ერთ საღამოს, ქალბატონთან ერთად ვახშობისას ჩაფიქრდა, ქალბატონმა ეს შეამჩნია და ჩაეძია: ჩემო ბატონო, ვახშამი არ მოგეწონათ თუ რაიმე განუხებთო. სულთანმა თავი გააქნია და უპასუხა – ერთ ადამიანს დავალება მივეცი და მასზე ვფიქრობო... შემდეგ სათქმელი განწყობა და ვახშობა განაგრძო.

ამ სიტყვებში ვინ უნდა ეგულისხმა?!

* * *

1919 წლის 17 მაისს მუსტაფა ქემალი მალულად გემში ჩასვეს და ანატოლიისკენ გაამგზავრეს.

ბრიტანელები კონსტანტინოპოლში

იმისთვის, რომ მუსტაფა ქემალს სიძნელები არ შეხვედროდა, სულთანმა მას რვა ათასი ინგლისური სტერლინგი მისცა. თუმცა, ეს ფული სამსუნში ჩასვლამდე გაქრა. ფულს რა დაემართა, სამწუხაროდ, არ ვიცი. ეს ინციდენტი სასახლეში დიდი ხნის განმავლობაში იყო მითქმა-მოთქმის საგანი. ზოგიერთი ქორის მიხედვით სულთანს ფაშასთვის სამოცი ათასი, ზოგის აზრით კი, ორმოცი ათასი მიუცია. მე თუ მკითხავთ, შეუძლებელი იყო სულთანს ფაშასთვის ხაზინიდან ფული მიეცა. ომითა და კრიზისით გარშემორტყმულ მონარქს ფული ძნელად მოეპოვებოდა. ამით იმის თქმა მინდა, რომ მუსტაფა ქემალს რვა ათასი სტერლინგი სულთანმა საკუთარი ჯიბიდან უწყალობა. სამწუხაროდ, ეს სიკეთე აღარ დაუფასდა.

ტკივილი და ტანჯვა

1921 წლის მარტი უბედურებებით სავსე თვე იყო. განსაკუთრებით სასახლეში მცხოვრები ქალებისთვის დაიწყო მძიმე დღეები, რადგან ადაფაზარის, იზმითის მსგავსი ქალაქები, სადაც მოსამახურების ოჯახები ცხოვრობდნენ, ბერძნებმა დაიპყრეს. ბევრი კავკასიელი ასულის ოჯახი ამ თავდასხმის დროს დაიღუპა.

ბერძენი ჯარისკაცები იზმირში (სმირნაში)

ილდიზის სასახლეში გოგონებთან ყოველდღე მოდიოდა ცნობა მამების, დედების, ძმებისა და დების გარდაცვალების შესახებ. უპატრონოდ დარჩენილი მსახურები მალე ერთადერთ თავშესაფარს – სასახლესაც დაჰკარგავდნენ.

მტერი შეუბრალებლად აგრძელებდა ანატოლიაზე თავდასხმას, მინასთან ასწორებდნენ ლამაზ ქალაქებს, ჩვენ კი, ხელფეხშეკრულებს, ისლა დაგვრჩენოდა, შორიდან გვედევნებინა თვალი.

მის უდიდებულესობას არაფრის გაკეთება არ შეეძლო. ინგლისელები მოქმედების საშუალებას არ აძლევდნენ. სულთანი მტრის წინააღმდეგ რომ ამოქმედებულიყო, სტამბულს დაარბევდნენ და უდანაშაულო ხალხს უმოწყალოდ ამოხოცავდნენ.

მერასიმის სასახლის ფანჯრებიდან დოღმაბაჰჩეს სასახლის წინ ღუზაჩაშვებული საბრძოლო გემები მოჩანდა. ამიტომაც ქალბატონი ფანჯრიდან საერთოდ არ იხედებოდა. გადანეთ ეს ფარდა, მათი დანახვაც არ მინდაო, იტყოდა.

ამ მიზეზით მთელი დღე ფარდები ჩამოფარებული იყო. ოთახებს სანთლით ვანათებდით. სიბნელე ყველაზე მეტად ქალბატონის საყვარელ მაიმუნს აწუხებდა, ვერაფრით შეეჩვია. ცხოველის გარდაცვალების მიზეზიც სწორედ სიბნელე გახდა.

ოსმალო ხალხის სასონარკვეთილება ყოველდღე იზრდებოდა. ზათი შაჰანე¹ ძალიან წუხდა, მაგრამ არაფრის გაკეთება შეეძლო. ერთადერთ იმედად ანატოლიაში მებრძოლ მეომართა ჯგუფი რჩებოდა. მთელი გულითა და გონებით გვჯეროდა, რომ მხოლოდ მათ შეეძლოთ მტრისგან ჩვენი დახსნა.

სულთან ულვიეს განქორწინება

სულთანის უფროსი ქალიშვილი, ქალბატონი ულვიე, კარგი ხასიათის, თბილი და სასიამოვნო გარეგნობის ასული იყო.

მისი მეუღლე, ბატონი ისმაილ ჰაქქი სადრაზამ თევფიქ ფაშას ვაჟი იყო. ამბობდნენ, რომ ბედნიერი ქორწინება ჰქონდათ. მაგრამ შიგნით რა ხდებოდა, ამის გამოცნობა შეუძლებელია. ერთ დღეს ქალბატონი ულვიე ტირილით მივიდა დედამისთან. ქმართან უკამათია, უსიამოვნება იმ დონემდე მისულა, რომ მეუღლემ მასთან ერთად საწოლში დაძინებაზე უარი თქვა. ქალბატონი ძალიან დამწუხრდა. შეეცადა, სიძესა და ქალიშვილს შორის ურთიერთობა გამოესწორებინა, მაგრამ მისი მცდელობა წარუმატებლად დამთავრდა. შემდგომში ჩარევა არც უცდია.

1922 წლის 28 იანვარს მთელი სასახლე შეიძრა. როგორც ამბობდნენ, ბატონი ისმაილი ანკარაში ისე წასულა, რომ არავისთვის არაფერი უთქვამს.

სასახლის ასაკოვანი ხალხი ერთხმად ამბობდა, ჩვენი სიძეც თუ მოლალატიც აღმოჩნდა, აღარავის ვენდობითო.

ქალბატონი ულვიე მწუხარებისგან უგონოდ იყო. მაგრამ ყველაზე მეტად გული სულთანს გაუტყდა, რადგან ისმაილ ჰაქქი ძალიან უყვარდა და ენდობოდა. მან კი თავისი წასვლით ყველაფერი ერთ წამში გაანადგურა.

ცნობისმოყვარეთა თვალი ქალბატონი ულვიესკენ იყო მიმართული. აინტერესებდათ, გამოიყენებდა თუ არა იგი „ისმეთის უფლებას“².

მაგრამ ლამაზმა სულთანმა ეს უფლება არ გამოიყენა. დიდი ხნის ლოდინის შემდეგ ბატონი ისმაილი იმამის თანდასწრებით გაეყარა ცოლს. ბატონი ისმაილის წასვლიდან ხუთი თვის შემდეგ განქორწინდნენ. ქალბატონმა ულვიემ ერთ დღეს ქალბატონ ბაილ-

1 *Zat-i Şahane* – მისი უდიდებულესობა, ასე უწოდებდნენ სულთანს (გამ. შენ.).

2 *ისმეთის უფლება*: ოსმალო პრინციებს ქორწინების ანულორების უფლება ჰქონდათ. მათ ამ უფლებას სახელმწიფო ანიჭებდა (გამ. შენ.).

مستقیم لیل
باغ انسانی
مستقیم لیل
مستقیم لیل
۱۳۰۲

სულთნის ასული ულვიე

ას გაუმხილა, თუ რატომ ელოდა იგი ქმარს ამდენი ხანი. ბაილამ კი მიმახვედრა – ჩვენი ხელმწიფე მოთმინებით ელოდა, იმედი არ დაუკარგავსო.

არ იქნება მართებული იმის დაწერა, რაც მე ქალბატონი ბაილას სიტყვებიდან გავიგე, თან არ მინდა, არასწორად ვთქვა რამე.

ქალბატონმა ულვიემ განქორწინებიდან ერთი წლის შემდეგ მეორედ იქორწინა. ამ ამბავსაც აუცილებლად მოგიტხრობთ.

იმპერიის ბოლო დღეები

ხანგრძლივი და დაუმთავრებელი ომებისგან მხოლოდ მინასთან გასწორებული დიდი ქალაქები, გაღარიბებული და შიმშილისაგან დატანჯული ხალხი და შეუმშრალი ცრემლები დარჩა.

იმპერიის კამკამა ვარსკვლავი ნელ-ნელა ჩაქრა. დიდებული ოსმალეთის სახელმწიფო სასიკვდილოდ იყო განწირული. ყოველ წამს ახალ განცხადებას, ახალ ამბავს ველოდით ანკარიდან. სულში გაჩენილი სიცარიელე შეუბრალებლად გვღრღნიდა. ხვალ რა მოხდება? ჩვენებს რა დაემართება? – დაუსრულებელი შეკითხვები გონებას არ ასვენებდა. ამასობაში განმათავისუფლებელი ომებიც დასრულდა.

ვაჰიდედდინის გამოსვლა სასახლიდან

1922 წლის 9 სექტემბერს ქალაქი იზმირი ბერძნების ჩაგვრისგან განთავისუფლდა. დიდი ხნის შემდეგ ისევ აფრიალდა მშვიდობის დროშები.

თურქმა ხალხმა გამირულად იბრძოლა, მტერი დაამარცხა და სამშობლო გადაარჩინა. მაგრამ ათიათასობით ადამიანი დაიღუპა და ბევრი სისხლი დაიღვარა. ანკარის მთავრობა სირთულეების მიზეზის ძიებას შეუდგა. პასუხისმგებლობის მთელი სიმძიმე სულთანს დაეკისრა. მეტიც, იგი ქვეყნის მოლალატედ გამოაცხადეს.

„ვაჰიდედდინი მოლალატეა! დროა, ჩვენი სახელმწიფო მოლალატეებისგან გაიწმინდოს!“ – სიძულვილით სავსე ხმებმა სასახლეებზე მიაღწია. შეშინებული ვიყავით. მართალია, ჩვენი დღეები დათვლილი იყო, მაგრამ ისტორიაში ოსმალეთის იმპერიასთან ერთად შევიდოდით, ცხოვრების ქარტეხილებსაც თავანუელი გავივლიდით და როგორც ნამდვილი ოსმალე, ღირსეულად წავიდოდით.

1922 წლის 18 სექტემბერს ანატოლია ბერძნებისგან გაიწმინდა. თურქეთის არმია სწრაფად მიიწევდა წინ. სასახლეში მღელვარება დაიწყო. წლების განმავლობაში ნანატრ მშვიდობას მივალწიეთ, სიხარულის ცრემლები იღვრებოდა.

11 ოქტომბერს ახალი მთავრობის წევრებმა მუდანიას კონფერენციაზე ხელშეკრულებას ხელი მოაწერეს. ღმერთს მადლობა, რომ ომი დასრულდა... მაგრამ ინგლისელებს ჯერ კიდევ არ დაეტოვებინათ სტამბული. მათი დარჩენის მიზეზი 18 ნოემბერს გამოაშკარავდა.

რეფეთ ფაშა

* * *

ანკარის მთავრობას დიდი ხნის წინ ჰქონდა გადანყვეტილი სულთანათის გაუქმება. 1 ნოემბერს ექვსას წელზე მეტ ხანს არსებული ოსმალეთის იმპერია ისტორიას ჩაბარდა. ანკარის მთავრობამ სულთნისათვის ამ საშინელი ამბის გამხელა რეფეთ ფაშას დაავალა. არმიასთან ერთად სამშობლოში დაბრუნებულ ფაშას დროშებით მორთულ სტამბულის ქუჩებში ხალხი შეძახილებით დახვდა.

რეფეთ ფაშა წვეულებით კარგად დატკბა და შემდეგ ვაჰიდედდინს ესტუმრა. ჰუმაიუნის ჰარამხანის ქალები აბობოქრდნენ. გვანტერესებდა, ფაშამ ანკარიდან რა ამბავი ჩამოიტანა. ქალბატონი სიტუაციის განმუხტვას ცდილობდა. დამშვიდდით, სასიკეთო ამბავი იქნება, სხვა რა უნდა იყოსო, ამბობდა.

ნახევარი საათი გავიდა... ქალბატონის ბრძანებით ბაილას წიგნი აელო და ჩვენების დასამშვიდებლად სტამბულის ალების ამბავს კითხულობდა. ამ დროს კარი გაიღო, მსახური დილრუბა შემოვარდა და ჰაირედინ ალა მოდისო, დაიყვირა.

გოგონას უკან მომუსაიფე შემოჰყვა, ქალბატონს მიესალმა და აკანკალებული ხმით წარმოსთქვა: „ჩემო ბატონო, ასახსნელად ძნელია, მაგრამ ანკარის მეჯლისმა სულთანათი გააუქმა!“

ადგილზე გავშეშდით. ქალბატონი სავარძელში ჩაჯდა და ღრმად ამოიოხრა. ოთახში მყოფმა ქალბატონმა შემსინურმა ესლა თქვა – ამას ჩემი გული ვერ გაუძლებსო და მართლაც, გონება დაკარგა.

ხალიფატის გაუქმება

ამის შემდეგ სასახლეში ტირილი და გონების დაკარგვა ჩვეულებრივ მოვლენად იქცა. მეც ბევრჯერ დავიღვარე ცრემლად, მაგრამ სხვა რისი გაკეთება შემეძლო?

ყველაზე მტკიცედ მყოფმა მისმა უდიდებულესობა ქალბატონმა მართლაც ისტორიული სიტყვები წარმოთქვა: „მართალია, იმპერია დავკარგეთ, მაგრამ ღირსება უნდა შევინარჩუნოთ“.

გატაცება თუ ლალატი?!

სასახლე სამარისებულ სიჩუმეს მოეცვა. გარეთ ნომბრის ცივი ქარი ქროდა. ჩვენ, მართალია, ბუხრის წინ ვისხედით, მაგრამ სიცივისგან ვიყინებოდით. გატეხილ გულებსა და სხეულებს შეგრძნების უნარი დაეკარგათ. ისინი კი წარმატებას ზეიმობდნენ, ძველ წყობას, წესრიგს დასცინოდნენ.

სულთანი ძალიან ნუხდა. ნუგეშს ბოლო მეუღლეში, ქალბატონ ნევაზადში პოულობდა. ამ ფაქტმა ქალბატონი ნევაზარე ძალიან გა-

Der Umsturz in der Türkei.

Kemal Pascha, der Führer der kemalistischen Truppen (in der Mitte der Gruppe), nimmt Besitz von Konstantinopel und verkündet unter ungeheurem Jubel der Bevölkerung die Absetzung des Sultans Mehmed VI.

რევუთ ფაშა სულთანათის გაუქმების შემდეგ ხელისუფლებას იღებს კონსტანტინოპოლში

აბრაზა. სიბრაზისგან ლარნაკები მინაზე დაახეთქა, დაამსხვრია და თან გაჰყვიროდა: „რატომ მიდის იმ უბედურთან, განა ჩვენ მისი ცოლები არა ვართ? რა იზოვა იმ ქალში, ვერ გამიგია?!“

ქალბატონი ნევვარეს დედამ, ქალბატონმა ჰაფიზემ, ქალიშვილი ძლივს დაამშვიდა. ბოლოს დაღლილ ნევვარეს გული შეუღონდა.

ჩვენი ბატონი კი ქალბატონი ნევზადის ოთახიდან ერთ ხანს საერთოდ არ გამოსულა. ოთახში არავის უშვებდა. თხუთმეტი დღის განმავლობაში მეუღლეს არ მოშორებია.

15 ნოემბერს, საღამოს ექვს საათზე, ხაზინადარი მისლიედა ქალბატონთან შევიდა და განუცხადა, რომ სულთანთან წასულიყო.

როცა დედოფალი უკან დაბრუნდა, მე, რუმეისას, შაჰინდეს, შაჰესერს, მელექნურს მოგვიხმო და მეტად სევდიანი და მწარე ამბავი შეგვატყობინა.

– ჩვენი ბატონი გარკვეული ხნით საზღვარგარეთ წავა. ამ პარასკევს სანდო მსახურებთან ერთად გზას დაადგება. ამიტომ დიდი პასუხისმგებლობა გვეკისრება. სულთნის უკან დაბრუნებამდე ერთმანეთს მხარში უნდა ამოვუდგეთ. იცოდეთ, რაც მე გითხარით, არავის ყურამდე მივიდეს, თორემ თავს უბედურება დაგვატყდება, – ეს თქვა ქალბატონმა, დივანზე ჩამოჯდა, სახეზე ხელები აიფარა და უხმოდ აქვითინდა.

ვაჭიდედღინმა წასვლის შესახებ თავის დებსა და მეუღლეებსაც გააგებინა. ეს ამბავი უფროს და მეორე ხაზინადარსაც გაანდო. ქალბატონი ჯენანიარი ძალიან დამწუხრდა, ბატონს ფეხებში ჩაუვარდა და მეც ნამიყვანეთო, სთხოვა.

მაგრამ ვაჭიდედღინს თან არავის წაყვანა სურდა. მხოლოდ ბოლო ცოლზე, ქალბატონ ნეზადზე, ფიქრობდა, მაგრამ ეს ჩანაფიქრი სისრულეში არ მოუყვანია.

მოუთმენლად ველოდით 17 ნოემბრის მოსვლას. ეს დღეც დადგა. 16 ნოემბრის ღამეს სულთანი მერასიმის სასახლეში მაღალი სართულის ერთ-ერთ დარბაზში უფლისწულ ერთულრულთან, მთავარ ექიმ რეშად ფაშასა და მომუსაიფე ჰაირედღინთან ერთად გათენებას ელოდა. ნეტავ, რას განიცდიდა წასვლის წინ? რა ტკივილსა და ტანჯვას გრძნობდა? ღმერთია მოწმე, რომ ცხოვრებაში არავინ მინახავს ისეთი, ვისაც თავისი ქვეყანა და ხალხი ჩვენს ფადიშაჰებზე მეტად უყვარდა. ჩვენი ბატონებისთვის ჩვენ, უმწეო ხალხი, საკუთარ ძარღვებში მჩქეფარე სისხლზე უფრო მნიშვნელოვანი ვიყავით. თუმცა, ჩვენ ამას ვერ მივხვდით!

მისმა უდიდებულესობამ რეშად ფაშასა და ჰაირედღინის დანმარებით უმნიშვნელოვანესი დოკუმენტაცია გაანადგურა. მმართველობის პერიოდის ამსახველი მთელი ისტორიული დოკუმენტაცია ბუხარში შეაგდო და დანვა.

პატივცემული ქალბატონი და ჩვენ, მისი მხლებლები, ძალიან დაღლილნი და შეწუხებულნი, დიდ დარბაზში ვისხედით და ამ ამბის დასრულებას ველოდით. სულთნის წასვლა რომ გამოაშკარავებულიყო, რა დატრიალდებოდა? ყველას სიკვდილით დაგვსჯიდნენ? იზმითი ყურნალისტ ალი ქემალის სასტიკი მკვლელობის შემდეგ ანკარის მთავრობისგან ყველაფერი იყო მოსალოდნელი.

ზუსტად შვიდის ნახევარი იყო. ზათი შაჰანე დარბაზიდან გამოვიდა და თავის თანმხლებთან ერთად ქვევით ჩავიდა. იქ თავისივე შერჩეული სანდო მსახურები ელოდნენ. მაშინვე ფადიშაჰს მიესალმნენ და ყველამ ერთად სასახლე დატოვა.

გარეთ კოკისპირულად წვიმდა. თითქოს სტამბული ოსმალების ბოლო მმართველს მისტიროდა.

ქალბატონი დარბაზში შევიდა და ფანჯრის წინ გაშეშდა. ჩვენ დედოფლის უკან დავდექით და ფანჯრიდან გავიხედეთ. ფადიშაჰი

მეჰმედ VI ვაჰიდედინი

სასახლის ბალის კარისკენ გზას ფეხით მიუყვებოდა. მაგრამ ძლიერი წვიმის გამო ბევრს ვერაფერს ვხედავდით. ბოლოს ადამიანთა სილუეტები დაიკარგა და გაქრა.

ქალბატონს თვალეები ცრემლებით ავესო. აკანკალებული ტუჩებით ამოიგმინა: ჩემო ბატონო, თქვენი მონა-მორჩილი ნაზიქედა შემოგვევლოთ. თქვენ გარეშე მე რა უნდა ვაკეთოო.

სასახლეში ერთი ამბავი დატრიალდა. მთელი ჰარამხანა ცრემლად იღვრებოდა და მოთქვამდა.

ბატონის წასვლიდან ორი საათის შემდეგ ხაზინადარმა ბედიამ ჩემთან მოირბინა და მითხრა, გთხოვთ, რუჰსარეს მიუხსნარიტ, რალაც მოხდა, საღ გონებაზე არ არისო.

მაშინვე ხაზინადართან ერთად რუჰსარეს ოთახისკენ გავიქეცი. ოთახში შესულს საბრალო რუჰსარე კედელთან ჩაცუცქული დამხვდა. თვალეები ერთი ადგილისთვის გაუშტერებინა. მოვეხვიე, ცოტა შევანჯღრიე და ვკითხვი: „რუჰსარე, ჩემო დაო, ეს რა დღეში ხარ?“

რუჰსარემ შეცვლილი ხმით თქვა, ფრენა მინდა, ფრენაო. ფეხზე წამოდგა და ფანჯრისკენ გაიქცა. ძლივს დავიჭირეთ და ძალით დავსვით სკამზე. ირგვლივ მდგომთ ექიმის მოყვანა დავავალე. რუჰსარე კი ისევ იმავეს გაიძახოდა – ჩემი ბატონი წავიდა, გაფრინდა, მეც უნდა გავფრინდეო.

სულთანი აბდულმეჯიდი ბიბლიოთეკაში

ბოლოს ექიმი მოვიდა, დამამშვიდებელი ნემსი გაუკეთა და თქვა, საავადმყოფოში უნდა დავანვინოთ, მისი აქ გაჩერება არ შეიძლებაო.

ეტლი გამოვიძახეთ. ნახევრად გონიხდილი რუჰსარე შიგ ჩავსვით. საბრალო გოგონა ჯერ საავადმყოფოში, შემდგომში მდგომარეობის გაუარესების გამო ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში გადაიყვანეს¹.

მინდოდა, ჩემი ძმისა და რძლისათვის რუჰსარეს შესახებ მიმეწერა, მაგრამ გადავიფიქრე. ჩემი ძმა თავის ოჯახთან ერთად სივასის მამულში დასახლებულიყო. ომის პირობებში ჩამოსვლას ვერ შეძლებდნენ, მათთვის მომხდარი ამბების გამხელა კარგი აზრი არ იყო.

ჩემი მეორე ძმა, ქემალედინი, თავისი ცოლის ნათესავებთან ბელგრადში წავიდა, მამაჩემი კი სოფიაში, ჩვენს მამულში, გადავიდა. მხოლოდ ჩემი უფროსი და უმცროსი დები – ნურბანუ და ფერიდე იყვნენ სტამბულში. ფერიდეს ძალიან უნდოდა ჩემთან სასახლეში გადმოსვლა. ამ თემაზე ქალბატონს ვერ დაველაპარაკებოდი, რადგან შესაფერისი სიტუაცია არ იყო. სულთნის წასვლიდან ოთხი დღის შემდეგ ქალბატონმა მოულოდნელად მკითხა:

– ლეილა, თქვენ ერთი დაუქორწინებელი და გყავდათ. სად არის, ახლაც თქვენს უფროს დასთან ცხოვრობს?

1 ქალბატონი რუჰსარე არ გამოჯანმრთელებულა. 1933 წელს ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში გარდაიცვალა.

უფლისწული ერთუღრული და მუქბილე სულთანი

გაკვირებულმა მაშინვე ვუპასუხე: „დიახ, ქალბატონო, კვლავ ჩემს დასთან ერთად ცხოვრობს“.

– თუ სურვილი აქვს, მოვიდეს აქ, კარგად ვიცი, რას ნიშნავს ოჯახური სითბოსგან შორს ყოფნა. თან თქვენც დაგეხმარებათო, – მითხრა.

ძალიან გამიხარდა. ჩემს ძვირფას დას, ფერიდეს, მაშინვე გადავეცი ეს სასიხარულო ამბავი. იგი სასახლეში მსახურ დიღრუბას ნაცვლად აიყვანეს.

* * *

როგორ წაიყვანეს სულთანი ვაჰიდედდინი? როგორც შემდგომში შევიტყვეთ, მოვლენები შემდეგნაირად განვითარებულა:

სულთანს ანკარაში ჩამოყალიბებულ ახალ მთავრობასთან შეწინააღმდეგება არ სურდა. ამ მიზეზითა და უკან დაბრუნების იმედით ინგლისელების დახმარებით სამშობლოდან წასვლა გადაწყვიტა.

ინგლისელები ჩვენი ტერიტორიების ხელში ჩაგდების შემდეგ სულთანზე გამუდმებულ ზენოლას ახდენდნენ. მისი ტახტიდან ჩამოგდება და მინების მითვისება სურდათ. განსაკუთრებით ეშმაკისეული ლოიდ ჯორჯი და გენერალი ჰარინგტონი უთხრიდნენ მინას.

ეს ჰარინგტონი ოფიცრებთან ერთად სასახლეში ხშირად დადიოდა. ერთხელაც სულთანს დაემუქრა, მუსტაფა ქემალი უკან დააბრუნეთ, წინააღმდეგ შემთხვევაში სტამბულს გავანადგურებთ, თქვენს ხალხს კი სომხებისა და ბერძნების ამარა დავტოვებთო. იმედი ჰქონდა, რომ ამ სიტყვებით სულთნის დაყოლიებას შეძლებდა.

მაგრამ სულთანმა ცივად უპასუხა: მუსტაფა ქემალი ჩემს სიტყვას არ შეისმენს, თქვენც ხედავთ, რომ იმპერიის წინააღმდეგაც გამოდისო და გენერალი გააჩუმა.

მსგავს ვითარებაში სხვა რა უნდა ექნა სულთანს?! ანატოლიაში რომ წასულიყო, მტერი ხალხს ამოჟლეტდა და სტამბულს გაანადგურებდა. ანკარის მთავრობას კი სულთანათის გაუქმება ჰქონდა გადაწყვეტილი. რუსეთში მომხდარის მსგავსად, მოლაღატეები სულთნის თავის გამო მთელ იმპერიას განირავდნენ. სხვა გამოსავალი არ იყო. უნდა წასულიყო. ამიტომ იძულებული გახდა, ინგლისელებსთვის მიემართა.

სულთნისა და გენერალ ჰარინგტონის წერილების მიტან-მოტანა სასახლის ყველაზე უნესო, უპატივცემულო წევრს დაევალა. თითქოს ამ ორგული და უმადური ადამიანის გარდა სასახლეში არავინ მოიძებნებოდა. ეს ადამიანი სულთნის ყოფილი ცოლისძმა, ბატონი ზეკი¹, ფულისა და ქალების მოყვარული კაცი გახლდათ. მან ჰარამხანის ერთ-ერთი გოგო შვილთან ერთად მიატოვა.

სწორედ ამ უზნეო ადამიანს დააკისრა ფადიშაჰმა უმნიშვნელოვანესი მისია. სულთანი დარწმუნებული იყო, რომ ინგლისელები მის წინადადებას დათანხმდებოდნენ. მტერს დასაკარგი არაფერი ჰქონდა. ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლაში დამარცხებულებს ისლა დარჩენოდათ, იქაურობას გასცლოდნენ. ამიტომაც სულთნის თხოვნას სიხარულით დაეთანხმნენ. სულთნის თან წაყვანა ინგლისელებისთვის სიზმარს ჰგავდა. მაგრამ ისტორიაში მტრის გამტაცებლის სახელით შესვლა არ ისურვეს და ფადიშაჰს სთხოვეს, მათთვის ოფიციალურად მიემართა. გამოუვალ მდგომარეობაში მყოფმა სულთანმა წერილი დაწერა და გენერალ ჰარინგტონს კვლავ ბატონი ზეკის ხელით გაუგზავნა.

ჰარინგტონი მაშინვე მოლბა, უცნაურად იქცეოდა, „მისი ბრწყინვალეობაო“ – გაიძახოდა და კატასავით ელაქუცებოდა.

წასვლის დღე დაადგინეს და სამზადისს შეუდგნენ.

1 ბატონი ზეკი (1885 – 1932) – სულთან ვაჰიდედდინის ცოლისძმა და ქალბატონი ინშირაჰის უფროსი ძმა. სულთანს გადასახლებაში თან გაჰყვა. იქ გატარებული წლების განმავლობაში სულთნის ფული ბოლო ყურუშამდე დახარჯა. 1932 წელს სიცოცხლე თვითმკვლელობით დაასრულა.

ბატონი ზექი და მისი ვაჟი

მას შემდეგ რაც ვიცით: 17 ნოემბერს, დილით, ოსმალეთის იმპერიის ბოლო მმართველი დოლმაბაჰჩეს სასახლის წინ მდგომ საბრძოლო გემში „Malaya“ ჩაჯდა და სამშობლო დატოვა.

ილდიზის სასახლესთან განშორება

სულთნის წასვლამ ანკარა ძალიან გაახარა. მათ წინაშე აღმართული ყველაზე დიდი ციტადელი თავისით ჩამოინგრა. ამის შემდეგ მუსტაფა ქემალი და მისი მთავრობის წევრები ყველაფრის გაკეთებას შეძლებდნენ.

წარსულს ჩაბარდა ოსმალეთის იმპერია. იგი დაიშალა. მხოლოდ სახალიფო დატოვეს, რომელსაც სათავეში გამოცდილი ადამიანი უნდა ჩადგომოდა. კანდიდატურაზე დიდხანს არ უფიქრიათ. აბდულმეჯიდი რომ არ დაენიშნათ, სტამბოლში აჟიოტაჟი ატყდებოდა. ამიტომაც სულთნის წასვლიდან მეორე დღეს ანკარამ ბატონი აბდულმეჯიდი აირჩია და ხალიფას ტიტული მიანიჭა.

ბატონი აბდულმეჯიდი დოლმაბაჰჩეს სასახლეში ცხოვრობდა. სასახლე, რომელიც უბრალო საცხოვრებელ ადგილს დამსგავსებოდა, აბდულმეჯიდის ხალიფად არჩევის შემდეგ მთლიანად მოირთო და გალამაზდა. ოთახები და დარბაზები ძველებურად ბრწყინავდა.

მან პირველ რიგში ოსმანთა დინასტიის წარმომადგენლები დოლმაბაჰჩეს სასახლეში ვახშამზე დაპატიჟა. მსგავსი შეხვედრა ოსმალეთის ისტორიაში, სამწუხაროდ, პირველი და უკანასკნელი იყო.

ქალბატონს სურდა, მოწვევაზე ზრდილობიანად უარი ეთქვა, მაგრამ, შეჰსუვარის დაჟინებული თხოვნით, იძულებული გახდა, წასულიყო. თან ხალიფა მისი სისხლით ნათესავი იყო. ამგვარად დეკემბრის ცივ სალამოს ჩვენ, სეფექალები, ქალბატონი მუვედდეთი და ნევეარე ეტლში ჩავსხედით და დოლმაბაჰჩეს სასახლეში წავედით. როგორც ძველად, მსახურები შემოგვეგებნენ, ჰარამხანის დიდ დარბაზში მიგვიწვიეს. დარბაზი განკითხვის დღეს ჰგავდა. მთელი სასულთნოს წარმომადგენლები – ქალბატონები, უფლისწულები, მათი მეუღლეები – ყველანი იქ იყვნენ. მამაკაცები სხვა დარბაზში ვახშობდნენ. ცხოვრებაში პირველად მომეცა საშუალება, გამეცნო ძველი და ახალი დროის ცნობილი ქალბატონები. განსაკუთრებით სულთან მურად V-ის ერთ-ერთმა ცოლმა, ქალბატონმა შაიანმა მომხიბლა. ასაკის მიუხედავად ძალიან ლამაზი და გონიერი ქალბატონი იყო. არაჩვეულებრივად საუბრობდა, ყველას განსაკუთრებული ზრდილობით ექცეოდა. ძალიან კარგად ვისაუბრეთ. მან თავისთან სასახლეში დამპატიჟა და, რა თქმა უნდა, მეც სიამოვნებით მივიღე მისი მიწვევა.

ვახშმის შემდეგ ილდიზში დავბრუნდით. ქალბატონი მოწყენილი და დაღვრემილი იყო. როცა სალონში მარტო დავრჩით, ქალბატონმა მოწყენილობის მიზეზი გამომხილა.

– ნეტავ არ წავსულიყავი, მაგრამ ჩემი მოვალეობა შევასრულო, – მითხრა და დასაძინებლად წავიდა.

18 ნოემბრის შემდეგ ანკარას ილდიზის სასახლის დაცლა ჰქონდა განზრახული. ყველა სასონარკვეთილებამ მოგვიცვა. რა მოხდებოდა, სად უნდა წავსულიყავით?.. უეცრად ქალბატონიც ავად გახდა. გრიპი შეეყარა, ბოლოს კი ბრონქიტით დაავადდა. საბრალო ლოგინიდან ვერ დგებოდა. სხვების მდგომარეობაც არ იყო სახარბიელო. მეორე ქალბატონი თავის ტკივილს, ქალბატონი ნევეარე კი კუჭის ტკივილს უჩიოდა. ჰარამხანის ექიმბაში მოდიოდა, წამლებს ასმევდა, მაგრამ ვერაფრით შეძლო მათი გამოჯანსაღება.

ამასობაში ქალბატონი საბიჰა ხალიფას ჩვენს მომავალზე დაელაპარაკა. ხალიფამ დროებით ფერიეს სასახლეში გადასვლა ურჩია. სხვა გზა არ გვქონდა. ფერიეში უნდა გადავსულიყავით, რადგან ილდიზის დატოვება ოფიციალურად იყო ნაბრძანები.

სანამ ოთახს მოანესრიგებდნენ, ქალბატონი ნაზიქედა ქალბატონ ულვიეს სასახლეში წავიდა. თან რუმეისა და შაჰინდე წაიყვანა. დანარჩენები კი ფერიეში გადავიდნენ.

სულთანი მურად V

ილდიზის სასახლესთან განშორებისას რამდენი ცრემლი დაიღვარა, ვერ გადმოგცემთ. მაშინ, როცა ბრწყინვალე ოთახები და დარბაზები დავტოვეთ, როცა ჩვენს ზურგს უკან მძიმე რკინის კარები ჩარაზეს, ვიგრძენით, რომ ტკბილი და ლამაზი წუთები უკან დარჩა. წინ კი ტანჯვითა და ნვალებით სავსე წლები გველოდა.

ფერიეს სასახლე

ეტლი ფერიეს სასახლის წინ გაჩერდა. სასახლესთან ოთხი უცნობი ქალი შემოგვეგება და გაგვეცნო. წინ საშუალო ასაკის, ოდნავ მსუქანი ქალი მოუძლოდათ.

– ჩემი სახელია მაჰმურე, ფერიის სასახლის მსახურთუხუცესი ვარ. ეს ვალდებულება ხალიფამ დამაკისრა, – თავისი თავი წარგვიდგინა და დასძინა, – შიგნით შედით, დრო არ დაკარგოთ, კარები მალე დაიკეტებაო.

საჩქაროდ ჩანთები ავიღეთ და შიგნით შევედით. ქალბატონი მაჰმურე უკან მოგვეყვებოდა. ზედა სართულზე ერთად ავედით. პირველად ქალბატონის ოთახი გვაჩვენა. დედოფლის ოთახში შესულეებს გაკვირვებისგან ენა ჩავვივარდა. ოთახში ერთი საწოლისა და სკამის გარდა არაფერი მოიპოვებოდა.

– სხვა ნივთები სად არის? იკითხა ქალბატონმა მუვედდეთმა.

– მოიტანენ, მოთმინება იქონიეთ, – ამრეზილი სახით უპასუხა უფლებამოსილმა ქალმა. შემდეგ ოთახიდან სწრაფად გავიდა და სხვა ოთახებიც გვაჩვენა.

უზარმაზარ სახლში ერთი კარადაც არ მოიძებნებოდა. ჩვენთვის განკუთვნილ ოთახებში არც სანოლები და არც ქვეშაგები არ იყო. ეს რას ნიშნავდა, იატაკზე უნდა დაგვეძინა? ქალბატონი ნევვარე განერვიულდა. ახლავე მოიტანთ საჭირო ნივთებსო, მკაცრად თქვა.

ქალბატონმა მაჰმურემ მისი სიტყვები არაფრად ჩააგდო. ალბათ, გავინყდებათ, რომ სასულთნო დაემხო, რაც გაქვთ, იმით უნდა გაიტანოთ თავიო, უპასუხა.

ადგილზე გავშეშდით. სასონარკვეთილები ერთმანეთს შევცქეროდით. ბაილა წინ წადგა და ქალბატონი ნევვარე წარუდგინა: „თქვენ, ალბათ, არ იცით, ვის ესაუბრებით. თქვენ წინაშე სულთნის მეუღლე დგას“. ქალბატონმა მაჰმურემ წარბის შეუხრებლად უპასუხა: „მსახური ხარ თუ ვინცა ხარ, ჭკუაზე მოდი. ეს სახელმწიფოს მიერ თქვენთვის გამოყოფილი სახლია. ილდიზის ან სხვა სასახლე ნუ გეგონებათ. რასაც ხედავთ, ერთი საშუალო დონის სახლია“. ამგვარი პასუხის შემდეგ ჩვენთვის ყველაფერი ცხადი გახდა.

ჩვენთვის, უფროსი ქალბატონის ჩათვლით, სამი დიდი დარბაზისგან შემდგარი ადგილი გამოყვეს. სეფექალებისა და მსახურებისთვის ცალ-ცალკე ოთახები არ მიუციათ. იძულებული ვიყავით, ყველა ერთად დავნოლილიყავით. მხოლოდ მთავარ ხაზინადარს მისცეს პატარა ოთახი, მაგრამ ოთახში სანოლი არ იდგა. ქალბატონების ოთახში თითო სანოლი დადგეს, მათი მხლებლების ოთახებში სკამებიც კი არ დაუდგამთ. ილდიზიდან კაბები, სამკაულები და ზოგიერთი პირადი ნივთები წამოვიღეთ. გვეგონა, დაგვჭირდებოდა. სამწუხაროდ, შევცდით.

საღამომდე ფეხზე ვიდექით. ბოლოს ორი სანოლი მოიტანეს. ერთი მთავარი ხაზინადარის, მეორე კი ქალბატონი შემსინურის ოთახში შეიტანეს. მოგვიანებით მოსულმა ულვიე და საბიჰამ თავიანთი თვალთ იხილეს, თუ რა დღეში ვიყავით. მაშინვე მაჰმურეს დაელაპარაკნენ და უბრძანეს მდგომარეობის გამოსწორება, მაგრამ არაფერი შეცვლილა, მაჰმურემ არაფერი მოიმოქმედა.

იატაკზე ძვირფასი თავსაბურავების დაფენას არ მოვერიდეთ. უფრო მეტიც, ჩემი გრძელი და შლეიფიანი გამოსასვლელი კაბა, რომელსაც განსაკუთრებულ დღეებში ვიცვამდი, ფარდის ნაცვლად ფანჯრებს ჩამოვაფარე, გემზე მყოფ ჯარისკაცებს რომ არ ეცქირათ ჩვენთვის.

საბრალო ქალბატონი 1922 წლის 28 დეკემბერს გადმოვიდა ფერიეს სასახლეში. მისი ოთახი საკუთარი ხელით დავასუფთავეთ მტკრისგან. ქალბატონს დიდი მონივნებით აჩვენეს ოთახი.

ფერიეს სასახლე

ყოველდღე იატაკზე ნოლისგან გვერდები გვტკიოდა. დღეები გადიოდა და ტკივილიც იმატებდა. კიდეც რამდენ კვირას გაგრძელდებოდა?

ერთ დღეს ქალბატონმა გვითხრა, თუ თქვენ იატაკზე წევხართ, მეც იატაკზე დავწვებიო. შევეცადეთ გადაგვერწმუნებინა, მაგრამ ამაოდ. ჩვენთან ერთად წვებოდა და დგებოდა.

სახელწიფო კვების ხარჯებს არ ანაზღაურებდა, ამიტომაც შიმშილობასთანაც გვინევდა გამკლავება. პირველად გავიგე, თუ რას ნიშნავს მშიერი ყოფნა.

როგორც ჩემთვის, ისე სასახლის ბევრი ქალისთვისაც უცხო იყო ეს შეგრძნება. ქალბატონ ბეზმინიგარს ორდღიანი შიმშილობის შემდეგ გული წაუვიდა და ოთხი დღე გონს არ მოსულა. ბეზმინიგარის მსგავსად ბევრი სხვაც ვერ უძლებდა ამ ყოფას. იმ პერიოდში ქალბატონს თმები გაუჭალარავდა.

სასახლეში ერთი კვირის განმავლობაში საჭმელი არ მიგვიღია. როგორც შემდგომში შევიტყვეთ, სახელწიფო ხაზინა საჭმლის ხარჯებს ანაზღაურებდა, მაგრამ ქალბატონი მაჰმურეს ინტრიგების მსხვერპლი გავხდით. როგორც კი ეს ამბავი გამოაშკარავდა, მდგომარეობა მაშინვე გამოსწორდა. თუმცა, ქალბატონი მაჰმურე არ დაუთხოვიათ. სულ რომ არაფერი, ჩვენი მდგომარეობა ცოტათი მაინც გაუმჯობესდა. ნაწილი საწოლებისა ორი დღის შემდეგ მოიტანეს. მადლობა ღმერთს, რომ იატაკზე წოლა აღარ მოგვინევდა.

ანბერ აღას დახმარებით ბაზარში ნაჭერი ვიყიდეთ, ფარდა შევკერეთ და კაბები ფანჯრიდან ჩამოვხსენით. იმის გამო, რომ ხელფასები შეგვიწყვიტეს, შემორჩენილი ოქროებით გაგვექონდა თავი.

ადრე ნახშირისა და შეშის ხარჯებს ხაზინა გვინაზღაურებდა, ამიტომაც არ შეგვეციებია, მაგრამ ახლანდელ პირობებს ახალგაზრდები დიდხანს ვერ გაუძლებდნენ. ქალბატონმა გადანყვიტა, 20 წელზე ახალგაზრდა გოგონები სახლებში დაებრუნებინა. ამ ასაკის 15 გოგონა იყო სასახლეში. ქალბატონმა ისინი ერთად შეკრიბა და ვითარება გააცნო. ფერაჰნაზი და ჩეშფანი მალევე დათანხმდნენ და იმავე დღეს დატოვეს სასახლე. რამდენიმე დღის შემდეგ ქალბატონი მისლიედა და ბედია წავიდნენ. მათ შემდეგ ჩემთვის ძვირფასმა ადამიანებმა ბერჯესთემ და ნერმინემ დაგვტოვეს.

მათზე ცუდად არავინ ლაპარაკობდა. უფრო მეტიც, გვიხაროდა, რომ უფრო მშვიდ გარემოში შეძლებდნენ ცხოვრებას.

ორი თვის განმავლობაში სამოცი ადამიანიდან მხოლოდ ოცდაათი დავრჩით. ყველა თავისი საქმის კეთებას განაგრძობდა. მომავალში რა მოხდებოდა, არავინ იცოდა.

დღეს ვფიქრობ, თურმე იმ დროს რამდენი უანგარო ადამიანი ყოფილა. ახლა კი ქვეყანა უმადური ადამიანებითაა სავსე.

სასახლე კი არა, ციხე!

ფერიეს სასახლე სამი სართულისგან შედგებოდა. პირველ სართულზე ქალბატონი მაჰმურე თავის ქვეშევრდომებთან ერთად ცხოვრობდა. მეორე სართულზე ქალბატონი ნაზიქედა და ჩვენ, სეფექალები, ვიყავით, ბოლო სართულზე კი ქალბატონი მუვედდეთი და სულთნის ხარჭები დაბინავდნენ.

ჩვენი გადასვლის პირველსავე დღიდან ფერიე პოლიციის მხრიდან მუდმივი კონტროლის ქვეშ იმყოფებოდა. არც გარეთ გასვლის უფლება გვექონდა და არც სტუმრის მიღება იყო ნებადართული. უფრო მეტიც, სასახლის ბაღში ფეხის დადგმაც კი აგვეკრძალა¹. ილდიზის სასახლის პარკში საათობით ვსეირნობდით, აქ კი უეცრად გალიაში გამომწყვედეთული ჩიტივით მოვნყდით სამყაროს.

1 ფერიეს სასახლეში მხოლოდ სულთნის დებს, ულვიესა და საბიჰას, მათ შვილებს, მაღამ ბურდუეკოვას, ექიმ ირფან ბეისა და ლალად (*უფლისწულების აღმზრდელის თანამდებობა სულთნის კარზე. გამ. შენ.*) ნოდებულ ჰარამხანის რამდენიმე აღას აგზავნიდნენ.

თებერვლის მეორე კვირას სტამბულის გუბერნატორმა სასახლის უსაფრთხოების უფროსად ბატონი შუქრუ დანიშნა. ეს პიროვნება დახმარების ნაცვლად ცხოვრებას გვირთულებდა. მისი მოსვლის მერე წერილის გაგზავნაც კი აიკრძალა. ციხეში მსჯავრდებულებსაც კი არ უშლიდნენ წერილების წერას! ხომ წარმოგიდგენიათ, ოჯახებს მონატრებული 30 სასონარკვეთილი ქალისთვის მონატრების განქარვების ერთადერთი საშუალების წართმევა რაოდენ უსამართლო და უმოწყალო საქციელი იყო.

ქალბატონი მაჰმურე ალბანელი გახლდათ. ეს უღირსი ადამიანები იცავდნენ ფერიეს სასახლეს. მათგან ყველაფერი იყო მოსალოდნელი. თითქოს არ კმაროდა, რომ ცხოვრება ციხედ გვიქციეს, ქალბატონსა და სხვა დანარჩენ ქალებს უპატივცემულოდ ექცეოდნენ.

ერთ დღეს ფერიეს სასახლეს ქალბატონის ძველი მკერავი მადამ ფეგარა ესტუმრა. მაგრამ ბატონმა შუქრუმ შიგნით შესვლის ნება არ მისცა. ქალბატონი ამ ამბავმა ძალიან დაამწუხრა, ტირილით გადამეხვია და მითხრა: – ლეილა, გთხოვ მადამ ფეგარას მისწერე, რომ ძალიან ვწუხვარ.

– კეთილი, მაგრამ, ქალბატონო, წერილის დანერა აკრძალულია. თან გაგზავნას როგორ მოვახერხებთ? – გაკვირვებულმა ვკითხე.

ქალბატონმა საწერი მაგიდის ფარული უჯრიდან კალამი და ფურცელი ამოიღო და მომცა. ამჯერად უფრო გაკვირვებულმა ვკითხე:

– ჩემო დედოფალო, ეს წერილი როგორ უნდა გავაგზავნო?

ქალბატონს გამოსავალი ნაპოვნი ჰქონდა. ხელი მაგრად მომიჭირა და მიპასუხა: „დღეს ჩემი შვილი მოვა. მას მივცეთ. კაბის ქვეშ დამალავს და ისე გაიტანსო“.

ნამდვილად კარგი აზრი იყო. მაშინვე დავჯექი და წერილი დავწერე, რომელიც ქალბატონ საბიჰას გადავეცი. მან კი სასახლიდან მალულად გაიტანა. ოთხი დღის შემდეგ საბიჰამ მადამ ბურდოკოვასა და ფეგარას პასუხი მოუტანა ქალბატონს.

მხოლოდ ამგვარად შეგვეძლო გარე სამყაროსთან კონტაქტის დამყარება. ღმერთო, რა დღეში ჩავვარდით! მაგრამ ღმერთის მანც მადლობელი ვიყავით, რადგან უარესზე უარესი არ დაიღვეა.

დღეები გადიოდა და ჩვენი ცხოვრება პრიმიტიული ხდებოდა. იმის გამო, რომ არსად წასასვლელი არ ჰქონდა, ქალბატონი იძულებული იყო, მთელი დრო ერთ ოთახში გაეტარებინა. სეფექალების ხვედრიც არ იყო განსხვავებული. ყველას ერთად გვეღვიძა და გვეძინა. საწოლები საკმარისად არ გვექონდა, ამიტომ ორ-ორად ან სამ-სამად ვინჯეთ. მე ჩემს დასთან, ფერიდესთან, ერთად მეძინა.

ფერიეს სასახლე ჩვენთვის სამგლოვიარო ადგილად იქცა. დილიდან საღამომდე ვტიროდით და მოვთქვამდით. სულთნისგან გა-

მოგზავნილი წერილები ქალბატონ ულვიესა და საბიჰას მოჰქონდათ. ჩვენი ბატონის კარგი ამბები გვახარებდა და ღიმილს გვგვრიდა. ამ წერილების წყალობით იმედის გრძნობა გვიბრუნდებოდა.

ქალბატონი შემსინურის დალოცვა

ქალბატონი შემსინური ჩვენ შორის ყველაზე ხანდაზმული იყო. იგი 1850 წელს დაიბადა. მცირეწლოვანი შემსინური სასახლეს მიაბარეს. ის ქალბატონ ჯემილესთან ერთად გაიზარდა. ერთ დღეს სასახლეში ახალმოყვანილი ნაზიქედასა და მისი დამხმარისთვის ოსმალური წესების სწავლა დაავალეს. მას შემდეგ ქალბატონის ძიძა გახდა და გვერდიდან არ მოსცილებია. ბევრი ისტორიული მოვლენის მოწმე იყო, ცხოვრების დადებით და უარყოფით მხარეებს კარგად იცნობდა.

ეს გამოცდილი ქალბატონი ძალიან დაბერებულიყო. თუმცა, აზროვნების უნარი ბოლო წუთამდე არ დაუკარგავს. ყოველ ამბავს ზედმინევნით იხსენებდა და არავის სახელი არ ავიწყდებოდა. ბოლო დროს ფერიეს სასახლეში გადატანილი მძიმე დღეების შედეგად მძიმედ დაავადმყოფდა და ლოგინად ჩავარდა.

ქალბატონი ნაზიქედა ძალიან ნერვიულობდა. გამუდმებით მის მდგომარეობას კითხულობდა. ექიმი ირფანი ჰარამხანის ყველა ქალის, მათ შორის ქალბატონი შემსინურის, სამკურნალოდაც მოდიოდა. 21 ივლისის საღამოს ქალბატონი შემსინურის მონახულების შემდეგ ჩემთან შეხვედრის სურვილი გამოთქვა.

– ქალბატონო, ექიმს ლიბასისთვის უთქვამს, რომ თქვენი ნახვა სურს. მიიღებთ? – მკითხა მსახურმა ფერზანმა. ხელები ამიკანკალდა. ფერზანმა ეს შეამჩნია და მითხრა, სიკვდილი ღვთის ნებაა, ნუ დამწუხრდებითო.

ღრმად ამოვისუნთქე და ექიმთან შეხვედრას აღელვებული დავთანხმდი.

ბატონი ირფანი ოთახში შემოვიდა და მოკლედ მომესალმა.

– ქალბატონო, მისი მდგომარეობა ძალიან მძიმეა. ყოველ წამს მზად უნდა იყოთ. დანარჩენი ღმერთს უნდა მივანდოთ. გთხოვთ, ჩემი სიტყვები მის უდიდებულესობას გადასცეთ, – მითხრა და ოთახიდან გავიდა. აღელვებული ბატონი ირფანის თვალებში ცრემლი შევნიშნე.

ქალბატონის ოთახში შევედი და მოულოდნელი ამბავი სიტყვა-სიტყვით გადავეცი. საბრალო კეთილმა დედოფალმა დარდისგან ტირილი დაიწყო. მის გვერდით მდგომ დიღნაზსაც ცრემლები წასკდა.

სულთნის ცოლებისა და ჰარემის ქალბატონების უმრავლესობა დაკრძალულია იაჰია ეფენდის სასაფლაოზე

ქალბატონი შემსინურის ოთახში დანადგლიანებული შევედი. დილამდე ავადმყოფის ფეხებთან სკამზე მჯდომმა დავყავი.

დილით ცხრა საათზე ქალბატონმა მაჰმურე დაიბარა და უთხრა.

– ქალბატონო მაჰმურე, ჩვენ მძიმე ავადმყოფი გვყავს. ვფიქრობთ, მალე განუტევებს სულს. ჩემი თხოვნაა, დაკრძალვისთვის ყველაფერი მზად იყოს.

მაჰმურე უცებ დაიბნა. ალბათ, არც კი უფიქრია, მსგავსი შემთხვევის წინაშე თუ აღმოჩნდებოდა. პირველად თქვა, როგორც თქვენ იტყვიან, ქალბატონო და დარბაზიდან გავიდა.

როგორც ჩანს, ყველა ადამიანის გული, განურჩევლად კარგისა და ცუდისა, გარდაცვლილი ადამიანის წინაშე თანაგრძნობით ივსება. ღმერთმა დალოცოს მაჰმური ამ თვისებისთვის.

იმავე საღამოს ქალბატონი შემსინურის მდგომარეობა ძალიან დამძიმდა. სეფექალები ქალბატონთან ერთად დარბაზში ვისხედით და ვლოცულობდით, როცა აღელვებული ნალეზენი შემოვიდა და გვითხრა, იჩქარეთ, შემსინურ-უსტა მძიმედ არისო.

მაშინვე შემსინურის ოთახისკენ გავიქეცი. საბრალო ქალი ოფლსა და სისხლში ცურავდა. თვალები გაახილა. თავთან მდგომ ნაზიქედას ხელი მაგრად მოუჭირა, „ღმერთმა თქვენ და თქვენი მხლებლები უბედურებისაგან დაგიფაროთ. დაე, ყველაფერი კარგად გქონდეთ“, – ეს სიტყვები უთხრა, თვალები დახუჭა და სული განუტევა.

თვალცრემლიანი ნეზაქედა ყურანის კითხვას განაგრძობდა.

ქალბატონი მოთქმით დაემხო მიცვალებულს.

ქალბატონმა ნევეარემ ზედა სართულიდან პირველმა მოირბინა. მიცვალებულის საწოლთან მივიდა, ჩაეჭიდა და ტირილი დაიწყო – ჩვენი მასწავლებელი აღარ არისო. ქალბატონი მუვედდეთი და ნევეზადიც მოვიდნენ. ყველა გლოვობდა. იმ დროს კიდევ ერთხელ განვიცადეთ უფროსი მეგობრის დაკარგვის ტკივილი.

მეორე დღეს, დილით ადრე, დაკრძალვის ცერემონია მოეწყო. განბანვის რიტუალის შემდეგ იაჰია ეფენდის სავანეში არსებულ სასაფლაოზე დამარხეს. ღმერთმა გაანათლოს მისი სული¹.

რესპუბლიკის გამოცხადება

ანკარაში „დიდი ეროვნული კრება“ ჩამოყალიბდა. უდაბნოს შუაგულში არსებული ეს პატარა დაბა 1923 წლის 13 ოქტომბერს ქვეყნის დედაქალაქად გამოცხადდა და წარმატებასაც მიაღწია. დიდებულ სტამბულს კი სახელი და დიდება ჩამოერთვა.

ქვეყანაში დამყარდა რესპუბლიკური მმართველობა.

ცხადი იყო, რომ ეს მოხდებოდა. ბოლო რამდენიმე თვე მისი უდიდებულესობა ქალბატონი ხელფასს არ იღებდა. ვინ იცის, ეს ფული ვის ჯიბეში მიდიოდა! ვერც ერთ სახელმწიფო ინსტანციას ვერ მივმართავდით. გარე სამყაროსთან კავშირი განწყვეტილი გვქონდა.

ერთხელ ვცადე ჩვენი მდგომარეობა მაჰმურეს თანაშემწისთვის, ფილიზისათვის, ამეხსნა. ვიფიქრე, რომ დახმარებას შეძლებდა, მაგრამ შეეცდი. თქვენ საკმარისად გქონდათ ოქრო და ძვირფასეულობა, რა სწრაფად გიჭამიათო, თავხედურად მიპასუხა.

ადგილზე გავშეშდი, თვითონაც არ ესმოდა, რასაც ამბობდა. მერიის გაკეთება შემეძლო. ოთახში ავედი და ტირილი დავიწყე.

იმავე საღამოს ქალბატონმა ყველანი დიდ დარბაზში შეგვეკრიბა. დავსხედით, ცოტა ვისაუბრეთ. შემდეგ ქალბატონმა ბაილამ ნიგინი წაგვიკითხა, ძალიან სასიამოვნო ხმა ჰქონდა. ბაილას გული-სყურით ვუსმენდით, როცა უეცრად ხმაური შემოგვეესმა. ფანჯარასთან მივირბინეთ და შემადრწუნებელი სურათი ვიხილეთ. ჯარი-სკაცები ქუჩაში გამოსულიყვნენ და რესპუბლიკის გამოცხადებას ულოცავდნენ ერთმანეთს. მუსტაფა ქემალ ფაშას გაუმარჯოსო, – გაიძახოდნენ...

1 ქალბატონი შემსინური აფხაზთა წარჩინებული გვარის, ეშბას, წარმომადგენელი იყო.

სტამბული

– ოჰ, მონ დიეუ¹, – თქვა ქალბატონმა დილფირიბმა და გონება დაკარგა. მის დასახმარებლად ერთ-ერთმა საჭურისმა მიირბინა.

ქალბატონმა ბრძანა, ფანჯრებს მოვშორებოდით. მაშინვე დავუბრუნდით ადგილებს. ერთხანს ჩუმად ვისხედით, მწუხარებისგან ერთმანეთსაც ვერ ვუყურებდით. მისი ბრწყინვალეობა ბაილას მიუბრუნდა და გთხოვთ, წაიკითხეთო, უთხრა. ბაილამაც კითხვა განაგრძო. საბრალო ქალი შეუსვენებლივ ორი საათის განმავლობაში კითხულობდა. ბოლოს უხმოდ ავდექით და დასაძინებლად წავედით.

* * *

რესპუბლიკის გამოცხადების პერიოდში ქალბატონი უღვიეს მეორე ქორწინებით ვიყავით დაკავებული. უღვიეს ძალიან იყო დანაღვლიანებული. ქორწინებამდე ერთი დღით ადრე ფერიეს სასახლეში მოვიდა. სანამ ქალბატონს ეახლებოდა, მე გავესაუბრე. ცარიელ ოთახში შევიდა თუ არა, მაშინვე ტირილი დაიწყო. მის დამშვიდებას შევეცადე.

1 ლმერთო ჩემო (ფრანგ.).

– ქალბატონო, გთხოვთ ნუ ტირით-მეთქი, – ვუთხარი. უღვიე ცოტათი დამშვიდდა და მიპასუხა:

– ჩემო ლეილა, ხვალ ვქორწინდება, თან ეს ამბავი მოხდა. ხვალ თუ გამარჯვების ზეიმები გაიმართება, ჩვენებს სხვა მხარეს მოუნვეთ დგომა. ჩვენი ბატონი რას იტყვის, ამას ჩემი გული ვერ გაუძლებს.

მართალიც იყო. ოსმალეთის იმპერია გაუქმდა, სულთანი უცხო მხარეში გადაიხვეწა, მმართველობის ფორმად რესპუბლიკა გამოცხადდა. მსგავს სიტუაციაში ქორწინება ნამდვილად უადგილო იყო. მაგრამ თარიღი დიდი ხნის წინ ჰქონდათ დათქმული, ერთმანეთი უყვარდათ. ვიფიქრე, რომ ქორწინების გადადება კარგი არ იქნებოდა. სიტყვებს კარგად დავუკვირდი და ისე ვუპასუხე:

– ჩემო ქალბატონო, სანამ ეს ამბები მოხდებოდა, ქორწილის დღე მანამ დანიშნეთ. თარიღის გადაწევა არც თქვენთვის და არც თქვენი მეუღლისთვის არ იქნება კარგი. იქნებ ვცდები, არ მინდა, უგუნური მოახლის სიტყვებს აყვეთ, ამ თემაზე ქალბატონს დაელაპარაკეთ. შემდეგ მუხლი მოვიყარე და ხელზე ვეამბორე.

ქალბატონმა უღვიემ ფეხზე წამომაყენა, გადამეხვია და მითხრა – ლეილა, თქვენ განათლებული და წარჩინებული ქალი ხართ, თქვენ მე ახლა იმედი ჩამისახეთ, ღმერთმა დაგლოცოთ! შემდეგ ქალბატონთან შესახვედრად გაემართა.

სულთნის ასულ უღვიეს ქორწილი

დიდი ძალისხმევით მივალწიეთ ნიშანთაშის სასახლემდე. ამ წვეულებაზე არც ერთ ჩვენგანს განსაკუთრებულად არ გვეცვა, ყველანი უბრალო ტანსაცმლით ვიყავით. დიდი წვეულება არ გამართულა, მხოლოდ ოჯახის რამდენიმე ახლობელი ქალი, მისი უდიდებულესობა ქალბატონი, რუმეისა, შაჰინდემ, შაჰესერი, ბაილა და მე დავესწარით.

ქორწილში ქალბატონი უღვიეს ხელისმომკიდის ვინაობამ გაგვაოცა. ეს იყო რეფეთ ფაშა. ადამიანი, რომელიც ზუსტად ერთი წლის წინ ესტუმრა სულთანს და იმპერიის გაუქმების შესახებ აცნობა.

ამ კაცის დანახვაზე შაჰინდემ მისი თანდასწრებით თქვა, ეს ის მოღალატე რეფეთი არ არისო. ფაშამ არ შეიმჩნია და გვერდით ჩაგვიარა. ბაილამ ჩამჩურჩულა: ნეტავ, მონმედ რატომ აირჩიესო.

არ ვიცი-მეთქი, ვუპასუხე გაკვირვებულმა და ცერემონიის ცქერა განვაგრძე.

პატარა წვეულების შემდეგ მალევე დავბრუნდით ფერიეში. მონყენილები და დაქანცულები დასასვენებლად დავიფანტეთ. ზუსტად

ამ დროს მაჰმურემ ქალბატონს უთხრა – როცა თქვენი ბატონი შორსაა, რა გექორწილებათ. თუმცა, თქვენგან ყველაფერია მოსალოდნელი.

აშკარა იყო, რომ მისმა სიტყვებმა ქალბატონს გული ატკინა. თუმცა, მის უდიდებულესობას პასუხი არ გაუცია, უხმოდ ავიდა თავის ოთახში. შაჰესერმა თავი ვერ შეიკავა, ღმერთმა დაგწყევლოთო, მაჰმურეს უთხრა და სწრაფი ნაბიჯებით ჩაუარა. მაჰმურე მაშინვე გაჩუმდა და თავის ოთახში ავიდა.

მე და რუმეისა ქალბატონის დამშვიდებას შევეცადეთ. ქალბატონმა გვითხრა: „ნუ ლელავთ, არ დავმწუხრებულვარ. ეს საბრალო ქალი მეცოდება. მალე თავისი საქციელის გამო სინდისის ქენჯნას იგრძნობს, საკუთარ თავს თვითონვე აყენებს ზიანს“. იმსახურებსო, დასძინა რუმეისამ.

– ნუ იტყვით ამას, ისიც ამ ხალხის ნაწილია. მისთვის ვლოცულობ, ღმერთმა ის და მთელი ოსმალთა ხალხი დაიფაროს, – თქვა ქალბატონმა ნაზიქედამ და კიდევ ერთხელ დაამტკიცა, რომ ნამდვილი დედოფალი იყო.

ამბავი ქალბატონ შაჰესერზე

ქალბატონი ულვიეს ქორწინებიდან ზუსტად ორი კვირის შემდეგ ფერიეს სასახლეში კვლავ უბედურება დატრიალდა. ქალბატონის ერთ-ერთმა ერთგულმა სეფექალმა, თავადის ქალმა შაჰესერმა, სიცოცხლე თვითმკვლელობით დაასრულა. საბრალო ადრეულ ასაკში გამოემშვიდობა წუთისოფელს.

14 ნოემბერს სალამოს წერილი დაწერა და სასახლის ბაღში გამავალი ფანჯრიდან გადახტა. ვერ გაუძლო ფერიეს გაუსაძლის ცხოვრებას, ქალბატონს მატერიალურად ვერ ეხმარებოდა და არ სურდა მას ტვირთად დასწოლოდა, ამიტომაც მოიკლა თავი.

როცა ეს ამბავი მოხდა, ქალბატონი დიღნეზს წერილის ტექსტს კარნახობდა, მე კი ხათირნევაზთან ერთად წიგნს ვკითხულობდი.

უეცრად ყვირილი გავიგეთ. ფანჯარასთან მივირბინეთ და გადავიხედეთ. თავადის ქალი შაჰესერი სისხლის გუბეში იწვა. მისი უდიდებულესობით დაწყებული ყველანი ეზოში ჩავედით. ბატონმა შუქრუმ წინააღმდეგობა გაგვიწია, მაგრამ გზიდან ჩამოვიცილეთ და გარეთ გავცვივდით.

ბოლოს მივედით იმ ადგილთან, სადაც შეჰესერი იწვა. ქალბატონი ტირილით დაემხო სეფექალს. ექიმს დაუძახეთ, სწრაფად მოვიდეს, კვდება, კვდებაო, დაიყვირა.

კონსტანტინოპოლი. გალათას სანაპირო

ყველა ტიროდა. იმის ნაცვლად, რომ დაგვხმარებოდა, ბატონი შუქრუ გაშეშებული ერთ ადგილზე იდგა. თითქოს მომაკვდავი პირველად ენახა. არადა, ამბობდნენ, რომ ფრონტის წინა ხაზზე იბრძოდა.

მელიქნურმა შუქრუს საყელოში ხელი ჩაავლო და დაუყვირა: ექიმს დაუძახე, არ გესმის? წადი და მოიყვანეო.

როგორც იქნა, კაცი გონს მოეგო. გაიქცა და ექიმი ირფანი მოაყვანიდა. სამწუხაროდ, ექიმის მოსვლამდე შაჰესერი გარდაიცვალა.

შაჰესერის ლამაზი და გაბრწყინებული სახე სისხლში იყო ამოსვრილი. ოქროსფერი თმები გაჭალარავებოდა, საბრალომ ლურჯი თვალები, რომელთა სილამაზეზეც ასობით სტრიქონი დაინერებოდა, უკანასკნელად გაახილა, აკანკალებული ბაგეებით წარმოთქმული ბოლო სიტყვებით ქალბატონ ნაზიქედას მიმართა – გთხოვთ, მაპატიეთ, ვედარ გავუძელიო და სული განუტევა.

სამხედროებმა ცხედარი შიგნით შეიტანეს. ქალბატონი ოთახში დილამდე იჯდა. არავის გასაუბრებია, ლაპარაკის ძალა აღარ ჰქონდა.

ქალბატონი ბაილა ყველაზე გამძლე აღმოჩნდა. მოლა უნდა მოვიყვანოთ, საბრალოს ისე ვერ დავმარხავთო, თქვა. მართალიც იყო, მაგრამ რომელი მოლა გადაიხდიდა სულის მოსახსენებელს თვითმკვლელი ქალისთვის. ქალბატონი შაჰესერი უსამართლობის, ძალადობისა და ჩაგვრის მსხვერპლი გახლდათ. ჯერი მიცვალებულის განბანვაზე მიდგა. ჩვენ შორის ამ საქმის მცოდნე მხოლოდ ქალბატონი მელიქნური იყო. სულთნის მრავალი ახალგაზრდა

ასულისა და ვაჟის ცხედარი ჰყავდა გაპატიოსნებული. საბრალო ფეხზე ძლივს იდგა. მიუხედავად ამისა, ცხედარი დაბანა და სუ-
დარაში გაახვია. მიცვალებული კუბოში ჩაანვინეს და ორთაქვის
მეჩეთში გადაასვენეს. იქ კი ერთმა დიდსულოვანმა მოლამ ნამაზი
შეასრულა.

შაჰესერის თვითმკვლელობა მხოლოდ დასაწყისი იყო, ნამდვი-
ლი უბედურება წინ გველოდა.

სასახლის ქალების დაფანტვა

ერთ დღეს, თუ არ ვცდები, 3 დეკემბერი იყო, მაჰმურე ქალბატ-
ონთან მივიდა და აცნობა, რომ სასახლის რამდენიმე ქალს სასწრა-
ფოდ უნდა დაეტოვებინა ფერიე. მიზეზად სიღუბნით დაასახელა.
ყველას შესანახად საკმარისი თანხები არ ყოფილა დარჩენილი.

ქალბატონმა მკაცრად განუცხადა უარი:

– შეუძლებელია. ამდენი ქალი სად წავა? თავის დროზე ოჯახებ-
მა ისინი ჩვენ ჩავვაბარა. მათი მოვლა და მფარველობა ჩემი ვალია.

– ეს საკითხი მე არ მაინტერესებს, მათი მუცლების გასაძლომად
ფული აღარ დარჩა, იძულებულნი არიან წავიდნენ, – უპასუხა მო-
ლუშულმა მაჰმურემ.

ნათქვამი შეასრულეს. ათი მსახური გარეთ გაუძახეს და ქუჩაში
დატოვეს. აი ის, რაც ხდებოდა რესპუბლიკის გამოცხადების შემდ-
ეგ. ამ ამბებზე ზოგიერთებმა თვალი დახუჭეს. მაგრამ ერთ დღეს
ყველაფერს ფარდა აეხდებოდა.

დალოცვილმა უღვიემ გაჭირვებულები იხსნა. ქალები თავის სა-
სახლეში წაიყვანა და სანამ ოჯახები წასაყვანად მოაკითხავდნენ,
თავისთან ჰყავდა.

მოგითხრობთ, რა მოხდა იმ დღეს, როცა გოგონები ფერიედან
გააგდეს. ათი საათი იყო. წასავლელად გამზადებული ქალები დიდ
დარბაზში შეკრებილიყვნენ, ეტლის მოსვლას ელოდნენ.

ყველა ტიროდა, განსაკუთრებით პატარა ლიბასი დატანჯა ბედმა.
მის გვერდით მყოფი თერჯანი გოგონას დასამშვიდებლად ტკბილ სი-
ტყვებად იღვრებოდა. მაგრამ ასეთ დროს წარმოთქმული ყველა სი-
ტყვა ფუჭი იყო.

მაჰმურე დარბაზში სწრაფი ნაბიჯით შემოვიდა და ეტლები მო-
ვიდაო, გვამცნო. წამსვლელი ქალები კუთხეში მდგომ ქალბატონს
ხელზე ეამბორებოდნენ და დარბაზიდან გადიოდნენ. ჯერი ლიბასზე
მიდგა. საბრალო გოგო ქალბატონს ფეხებში ჩაუვარდა და ყვირილი

დაინყო – ნუ მიმატოვებთ, არ მიმატოვოთო. მაჰმურემ მოირბინა, გოგონას მკლავში ხელი ჩაავლო და გარეთ გაიყვანა. საბრალო გოგოს ვედრება დღესაც ყურში ჩამესმის¹.

ქალბატონი ამ ფაქტმა ძალიან დაამწუხრა. დარდისგან ავად გახდა. ის საშინელი დილა არასოდეს დამავინწყდება. მაჯიდე სირბილით შემოვიდა ჩემს ოთახში. იჩქარე, ქალბატონს რაღაც სჭირსო, დაიბლავლა. ჩავიკეცე, ცოტაც და გული შემიღონდებოდა.

ძალა მოვიკრიბე და ქალბატონის ოთახისკენ გავიქეცი. დედოფალი მაგიდასთან იჯდა. ოთახის ერთ კუთხეში რუშეისა და ბაილა უხმოდ ტიროდნენ. ქალბატონის ძმისშვილი შაჰინდე კი დედოფალს მუხლებში ჩავარდნოდა და ნახევრად გონიხდილი ცრემლებად იღვრებოდა. რა ატირებდათ?

ქალბატონმა ჩემს დანახვაზე გაიღიმა და მითხრა – მოდი, ნახე შენი ქალბატონი რა დღეშიაო. შემდეგ შავი თავსაბურავი გადაიძრო. ის ლამაზი და მზინავი ხუჭუჭი თმა მთლიანად გასთეთრებოდა.

ატირებული მიგუახლოვდი და მის წინ მუხლი მოვიყარე. თავზე ხელი გადამისვა და თქვა:

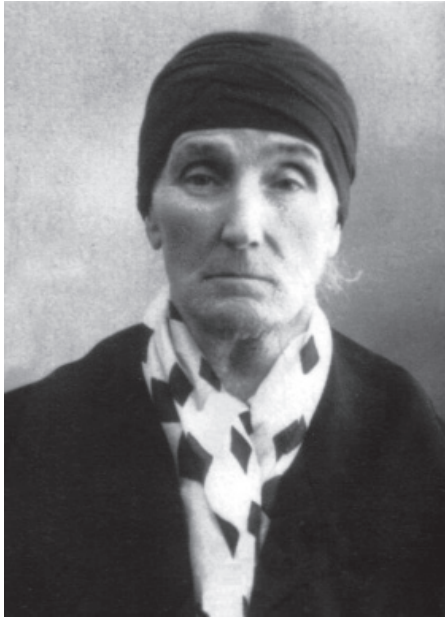
– თმა გამიჭალარავდეს, სხეული დაიტანჯოს. თქვენ და ჩემს ქვეყანას არაფერი დაემართოს, მე ყველაფერზე თანახმა ვარ. რაც უნდა მოხდეს, ყველაფერი ალაჰის ნებაა!

ეს სიტყვები არასოდეს ამომივარდება გონებიდან.

* * *

ამ ამბების შემდეგ ჩემი და, ფერიდე, მამაჩემთან სოფიაში გავუშვი. ისედაც საბრალო გოგო ამ რთულ ცხოვრებას ვერ ეგუებოდა. ყოველდღე ტანჯვა ემატებოდა. ამას ჩემი გული ვერ უძლებდა, ქალბატონიც არ იყო მომხრე, რომ ფერიდე ჩვენ შორის დამჭკნარიყო. თავად ფერიდეს დედოფლის მიტოვება არ სურდა. უფრო მეტიც, ქალბატონს შეეხვეწა, დაეტოვებინა. მაგრამ მე დავარწმუნე, წასულიყო. ჩემს საბრალო დას ციხის მსგავსი ცხოვრება თავიდან ავაცილე.

1 ლიბასი, ოსმალეთის ბოლო დედოფლის ყველაზე ახალგაზრდა სეფექალი, აფხაზეთის წარჩინებული გვარის, სუოკუმის (*შესაძლებელია, აქ იგულისხმება შიოკუმის გვარი. ვამ. შენ.*) ოჯახის წევრი იყო. 1908 წელს დაიბადა. 1919 წელს სასახლეში დაინყო მსახურობა. სასახლეში მოხვედრიდან ერთი წლის შემდეგ ქალბატონი მუვედდეთის ვაჟს, უფლისწულ ერთუღრულს, სულიერი დობა გაუწია. ამიტომაც სასახლეში ყველას ძალიან უყვარდა. სულთანმა ვაჰიდედდინ ხანმა მას მესამე ხარისხის ორდენი უბოძა. ოსმალეთის დინასტიის გადასახლების შემდეგ თავის ოჯახს დაუბრუნდა დარიჯაზი და იქ 1940 წელს გარდაიცვალა.

ემინე ნაზიქედა
გადასახლებისას კაიროში

1923 წლის 10 დეკემბერს ფერიდემ მატარებლით სტამბული დატოვა. მას შემდეგ მასზე არაფერი შემიტყვია. საზღვარგარეთიდან, მით უმეტეს რუმელიაში ჩამოყალიბებული ახალი სახელმწიფოებიდან, ამბის მიღება წარმოუდგენელი იყო.

გადასახლება

1924 წლის 3 მარტს ანკარაში მეტად მნიშვნელოვანი კანონი მიიღეს ოსმალეთის დინასტიის გადასახლების შესახებ. თავდაპირველად, 4 მარტს, ხალიფა აბდულმეჯიდი და მისი ოჯახი მალულად მატარებელში ჩასვეს და საზღვარგარეთ გაუშვეს.

რა თქმა უნდა, ამის შესახებ არაფერი ვიცოდით. ერთ დღეს, დილის რვა საათზე, ბატონმა შუქრუმ მთელი სასახლე ფეხზე დააყენა. გაკვირვებული ქალბატონი შაჰინდეს მიუბრუნდა და ჰკითხა, ხომ მშვიდობაა, შუქრუს რა დაემართაო.

შაჰინდემაც არაფერი იცოდა. – არ ვიცი, ქალბატონო, ისედაც უცნაური ადამიანი იყო, ახლა კიდევ უფრო უცნაურია, – თქვა და მხრები აიჩჩია.

ამასობაში მთელი სასახლის ხალხი დიდ დარბაზში შეკრებილიყო. ქალბატონის დარბაზში შესვლისთანავე მაჰმურე სიტყვით გამოვიდა – გუშინ დიდმა ეროვნულმა კრებამ მიიღო კანონი ძველი ოსმალთა დინასტიის სამუდამოდ გადასახლების შესახებ.

უფლისწულები, სულთნის ასულები, ვაჟები, სიძეები, ყველა ქალი და ქალბატონი იძულებული იყო, თურქეთის ტერიტორია დაეტოვებინა. მამაკაცებს 24 საათი, ქალებს კი ათდღიანი ვადა მისცეს. თუკი მოცემულ ვადებში არ გადავკვეთდით საზღვარს, ძალით გადაგვასახლებდნენ.

იმ წამს თითქოს სამყარო თავზე დამემხო. ამ ამბის გამგონე ქალბატონ მუვედდეთს გული შეუღონდა. ნევვარე ასლუკუნდა. ნევზადი გაფითრდა. დედოფალი კი გაგონილს არ უჯერებდა. – შეუძლებელია, ჩვენ მოლაღატეები არ ვართ, ამას როგორ აკეთებენ, – მაჰმურეს უთხრა.

– თქვენ წარმოსახვით სამყაროში ცხოვრობთ? თქვენი ხვედრი თავიდანვე ნათელი იყო. თუ სხვა იმედებს ეპოტინებოდით, საკუთარ თავს დააბრალეთ, – მხიარულად უპასუხა მაჰმურემ და დარბაზიდან გავიდა.

ქალბატონმა ხელი გამომიწოდა. – ღვთის გულისათვის დამიჭირეთ, – თქვა და მკლავზე შემომეხვია. შემდეგ ნონასწორობა დაკარგა და მიწაზე დაეცა. მაშინვე წამოყენებას შევეცადეთ. ამასობაში ჰუსნუავერმა ჭიქით წყალი მოარბენინა. ქალბატონმა ერთი ყლუპი მოსვა და ნელ-ნელა ფეხზე წამოდგა. სხვა მსახურების დახმარებით ოთახში ავიყვანეთ და დავანვინეთ. დასვენება სჭირდებოდა.

შუადღის ოთხ საათზე სასახლეში სულთნის ასული საბიჰა მოვიდა. სირბილით შევიდა ქალბატონის ოთახში და დედას გულში ჩაეკრა. საბრალო ხალიფას გადასახლების ამბავს ტირილით ყვებოდა – ღამით მოვიდნენ, ხალიფა წაიყვანეს. ყველანი უცხო მხარეში გადახვეწესო. ქალბატონს არაფერი უთქვამს, ცრემლები წასკდა.

ღმერთო, რა დღეში ჩავვარდით, რაღა გვემველებოდა?!

მოსალამოებულები იყო, როცა სულთნის ასული უღვივე სასახლეში მოვიდა. მისი ნაამბობის მოსმენა ძალიან მტკივნეული იყო.

– შუადღისას ორი კაცი მოვიდა, ხელში რაღაც საბუთები ეჭირათ. ერთმა მითხრა, ამაზე ხელი უნდა მოანეროთო. მეც, რა თქმა უნდა, რატომ-მეთქი, ვკითხე. ქალბატონებს რომ დავხედე, ეწერა, რომ იძულებულნი ვიყავით თურქეთის რესპუბლიკის ტერიტორია დაგვეტოვებინა და რომ ეს ფაქტი ოფიციალურად ერთიანი კრების მხრიდან იყო დამტკიცებული. იმ წამს ცოტაც და გონებას ვკარგავდი, დაუჯერებელი იყო, – თქვა უღვიემ.

ქალბატონმა უღვიემ ეს ამბავი გვიამბო და ისე გულამოსკვნით ატირდა, რომ ვერავინ შეძლო მისი დამშვიდება.

ჰუმეირა

შევეცადე, ქალბატონი ულვიეს პატარა ქალიშვილი ჰუმეირა მომერიდებინა დედისათვის. საბრალო ბავშვმა არაფერი იცოდა, მაგრამ თავის ასაკთან შედარებით ძალიან გონებაგახსნილი და ჭკვიანი იყო.

ძალიან გამიკვირდა, როცა მოულოდნელად იკითხა: „გულეფშან, ახლა სად უნდა გაგვიშვან?“ მისი უცოდველი გამოხედვა ისარივით ჩამესო გულში. თვალებიდან ცრემლები წამომივიდა. „არა, ჩემო ძვირფასო, არავინ არსად გვიპირებს გაგზავნას“, – ვუთხარი. მაგრამ პატარა ქალბატონი ხვდებოდა, რომ რაღაცას ვუმალავდი. ამიტომაც გამიმეორა: „მე ვნახე, დღეს მოვიდნენ და გვითხრეს, რომ უნდა წავიდეთ. ახლა თქვენ მითხარით, სად მივდივართ?“

არ მინდოდა, საბრალო ბავშვი დამწუხრებულყო და ჩვენს ბატონთან წავალთ-მეთქი, ვუთხარი. ძალიან გაუხარდა. როდისო, აფორიაქებულმა მკითხა. არ ვიცი, ცოტა ხანში-მეთქი, ვუთხარი და კვლავ ცრემლები წამსკდა.

რამდენიმე თვის განმავლობაში პირად ნივთებს ვყიდდით და ფულის შეგროვებას ვცდილობდით. მაგრამ უკვე გასაყიდიც არაფერი დაგვრჩენოდა. ზოგიერთი ძვირფასეულობის გარდა, ყველაფერი გავყიდეთ. სხვაგვარად ერთი წელი ამდენ ადამიანს თავი რითი უნდა გვერჩინა?!

მეორე დღეს, იმავე 5 მარტს, დილით, კვლავ ხმაურმა გამოგვაღვიძა. ტანთ ჩავიცვით და ფანჯრებს მივკვარდით. ღმერთო, რა დავინახეთ! ხალხი ჩვენი სასახლის მომიჯნავე სასახლეში მცხოვრ-

ები უფლისწულის, მეჰმედ სეიფედინის, სახლთან შეკრებილიყო. იქაურობა განკითხვის დღეს ჰგავდა. ამას ემატებოდა ძარცვა, რომელიც პოლიციის ხელშეწყობით მიმდინარეობდა.

ქალბატონმა მაშინვე ბრძანება გასცა: სამკაულები კარგად დამალეთ. თუ საჭირო გახდება, კაბის ქვეშ შეინახეთო. ქალებმა მაშინვე დაიწყეს ბეჭდების, ყელსაბამების და მონეტების დამალვა. ქალბატონი რუმეისა ძვირფასეულობის დამალვას ამობურცული თმის ვარცხნილობის ქვეშ ცდილობდა. ზოგი კი წელზე შემორტყმული ქამრის ფარულ ჯიბეებში მალავდა.

მეც რამდენიმე სამკაული მქონდა, მაგრამ მათი მთლიანად წაღება შეუძლებელი იყო. ყველაზე ძვირფასები ამოვარჩიე და კაბის ქვეშ შევინახე. მაგალითად ისეთი, როგორიც იყო სულთნის ნაჩუქარი ვერცხლის მონეტა.

სალამოს გაუმაძღარი ხალხი ჩვენს სასახლეს დაესხა თავს. მათ ქვედა სართულის კარი ბატონმა შუქრუმ თავისი ხელით გაუღო და შიგნით შემოუშვა. დამშეული მგლებივით, ღრიალით მოედვენენ მთელ სასახლეს. ძალიან შეგვეშინდა და დიდ დარბაზში ჩავიკეტეთ. ქალბატონმა მტკიცე ხმით გვითხრა, ნუ გეშინიათ, აქ ვერ შემოვლენ, რომც შემოვიდნენ, არაფერს დაგვიშავებენო და ჩვენს დამშვიდებას შეეცადა.

ზუსტად ამ დროს ხმაურმა და ღრინაცელმა ზედა სართულამდე ამოაღწია. მკვლელების ფეხის ხმა ახლოდან გვესმოდა. დარბაზის კარი შემომამტვრიეს. იქაურობა უამრავი ადამიანით აივსო. იმ წამს ილდიზის სასახლეში მომხდარი ამბავი გამახსენდა. ცხონებული სულთან აბდულმეჯიდ II ხანის ტახტიდან ჩამოგდების შემდეგ მკვლელები რომ დაესხნენ თავს ჰარამხანას. ამ ამბის განმეორება, ალბათ, ბედისწერა იყო.

– აქაურობა ქალებით არის სავსე, მოდით, სხვა ოთახებში შევიხედოთ, – თქვეს წინ მდგომებმა. მაგრამ დანარჩენებმა შეაჩერეს, მოიცადეთ, იქნებ ძვირფასეულობა აქვთო და გასვლა არ მოისურვეს.

ჩვენი თხოვნის მიუხედავად ქალბატონი წინ გადავა. სწრაფად დატოვეთ აქაურობაო, თქვა და ხელი კარისკენ გაიშვირა.

მას გრძელწვერიანი კაცი მიუახლოვდა: გაჩუმდი, ქალო, სიცოცხლეს გინდა გამოესალმოო, უთხრა და წელზე შემორტყმული სარტყლიდან დანა ამოიღო.

ქალბატონს სახე არც შეცვლია. – თუ ამ დანას გამოიყენებთ, სულთნის ცოლის მკვლელი იქნებით, მზად ხართ, ამის საფასური გადაიხადოთ? – ჰკითხა მას. კაცს გამომეტყველება შეეცვალა. ქალბატონმა ამჯერად ხმას აუწია: – ახლავე გადით აქედან! – თქვა და კარისკენ მიუთითა.

მკვლელებმა უკან დაიხიეს და დარბაზი დატოვეს. ღრმად ამოვისუნთქეთ. დღეს, წლების შემდეგ, მივხვდი, რომ ფადიშაჰის ცოლე-

გადასახლებულები საფრანგეთში

ბი ისტორიაში მხოლოდ წარჩინებული გვარიშვილობით როდი შევიდნენ, არამედ თავიანთი სიმამაცითა და გამბედაობით ალიბეჭდნენ ისტორიის ფურცლებზე.

იმ საღამოს ფერიეს სასახლიდან ყველა სკამი, მაგიდა, კარადა და ფარდებიც კი გაიტანეს. ჩემ თვალწინ ხარხარით აწყობდნენ ჩემოდნებში და გაჰქონდათ ჩვენი ნივთები. ამგვარად დაასრულეს ქალბატონისა და მისი მსლებლების წინაშე ჩადენილი უმსგავსობა.

მეორე დღეს მოსულ ქალბატონ ულვიესა და საბიჰას ცარიელი სასახლე დახვდათ. დამწუხრებული ქალბატონი თავის ოთახში, მელიქურის დიდი წვალეებით შემონახულ სკამზე იჯდა ჩაფიქრებული. მის გვერდით მყოფმა ბაილამ არ იცოდა, რითი ენუგეშებინა.

ქალბატონი საბიჰა ფერიეში ნანახმა აღაშფოთა. „ღმერთო ჩემოს“ გარდა არაფერს ამბობდა. ბოლოს ქალბატონს მიუახლოვდა:

– დედა, თქვენც და სხვა ქალებიც თუ გემით წახვალთ, კარგი იქნება. დღეს ბილეთი უნდა ავილოთ, ხვალ პასპორტებს გავაფორმებინებთ. თუ თქვენ თვითონ ვერ იზამთ, უკეთესია, სანდო ადამიანს დაავალოთ, – უთხრა.

ქალბატონმა პასუხი არ გასცა. რუმეისა საბიჰას ხელზე ჩამოეკიდა. – ჩემო მშვენიერო, ჩვენ რა გველის, ჩვენ არ წავალთ? იკითხა. ულვიეს თვალეები აუწყლიანდა. საბიჰამ სახე შეაბრუნა, ჯიბიდან ცხვირსახოცი ამოიღო და ცრემლები შეიმშრალა.

– ჩვენი ბატონის სურვილით მხოლოდ ყველაზე ახლო ადამიანები უნდა ნავიყვანოთ თან, – თქვა ქალბატონმა ულვიემ და დედოფალს მიუბრუნდა, – ასევე, მეორე ხაზინადარს თავისთან იხმობს, – დაამატა.

ქალბატონმა ღრმად ამოისუნთქა: არ მეგონა, თუ ამხელა უბედურება დაგვატყდებოდა თავს. მაგრამ ალაჰის ნებას ვერ აღვუდგებოთ წინ. თუ გადასახლება გვინერია, უნდა შევეგუოთო, ჩაიჩურჩულა.

– დედიკო, ჯერ თქვენ აირჩიეთ, ვის ნავიყვანთ, შემდეგ ფოტოსურათები მომიშადათ, მე სალამოს ვინმეს გამოვგზავნი, – თქვა საბიჰამ.

ქალბატონმა მტკიცე ხმით მიუგო: კარგი, თქვენ ახლა ნადითო. შემდეგ ფანჯარასთან მივიდა და ბოსფორს მიაპყრო მზერა.

ქალიშვილების წასვლის შემდეგ ქალბატონი ოთახში მყოფთ მიუბრუნდა და ერთხანს ჩუმად იყო. თვალებით ყველა სათითაოდ შეგვისწავლა. გასაგები იყო, რომ იმ წუთს გადაწყვეტილებას იღებდა. ჩვენც ჩვენი მზერით შევფიცეთ, რომ მის ნებას არ შევეწინააღმდეგებოდით. სხვაგვარად მოქცევის საშუალებას სასახლის წესები არ გვაძლევდა. ჩვენ, როგორც ოსმალეთის დინასტიის მსახურებმა, ჩვენი ბედის წინაშე დიდი ხნის წინ დავხარეთ თავი.

ქალბატონმა პირველად რუმეისას ჩაჰკიდა ხელი და უთხრა: თქვენ ჩემი ბიძაშვილი ხართ. ჩემთან ერთად წამოდითო. ამის გაგონებაზე რუმეისა ქალბატონს ხელზე ეამბოროა და ატირდა.

ქალბატონი ამჯერად შაჰინდეს მიუახლოვდა, ლოყაზე მოეფერა და უთხრა: ჩემო საყვარელო ძმისწულო, შენ ჩემი უფროსი ძმის შვილი ხარ, თუ ჩემთან ერთად წამოხვალ, უბედური იქნებიო და ისევ ლოყაზე მოეფერა.

შაჰინდემ ტირილი დაიწყო, მაგრამ არაფერი უთქვამს. ჯერი ბაილაზე მიდგა. ქალბატონმა ბაილას ხელი ჩაჰკიდა. – თქვენ ჩემი ბავშვობიდან გიცნობთ, მაგრამ თან თუ ნაგიყვანთ, ბოლოს მოგიღებთ, – უთხრა და მე მომიბრუნდა. – ჩემო ლეილა, თქვენ ჩემი ბოლო და ყველაზე ერთგული სეფექალი ხართ. თქვენ ჩემთან ერთად წამოხვალთ.

ქალბატონს ხელები დავუკოცნე. თითქოს იმ წამს მთელი სამყარო ჩემი იყო.

დედოფალმა კუთხეში მდგომ ჰუსნუავერისა და მაჯიდესაკენ გასწია. ორივეს ხელები ჩასჭიდა და უთხრა: თქვენ ჯერ ძალიან ახალგაზრდები ხართ, თქვენი წაყვანით როგორც საკუთარ თავს, ასევე თქვენც კარგს არაფერს მოგიტანთო.

ბოლოს კი ბაილას უბრძანა, მთელი სასახლე დიდ დარბაზში შეკრიბო.

მეჰმედ VI ვაჰიდედდინი

დარბაზში შევედით. დიდი თუ პატარა, ყველა იქ შეკრებილიყო. ველოდებოდით ქალბატონის სიტყვას. მისმა ბრწყინვალეობამ ხმამაღლა თქვა:

– აქედან გახიზვნა ყოფილა ჩვენი ხვედრი. თან მხოლოდ რუმეისა და ლეილა მიმყავს. სამწუხაროდ, დანარჩენების ნაყვანას ვერ შევძლებ.

სასახლე შეძრა ამ ამბავმა. ცოტა ხანში მყუდროება კვლავ ტირილისა და ლოცვის ხმებმა დაარღვია. ბოლოს ქალბატონს ყველამ ერთხმად უსურვა, ჩვენო დედოფალო, ღმერთმა მშვიდობიანი და ნათელი გზა მოგცეთ, უკან დაბრუნება გარგუნივით წილადო.

ქალბატონს თვალეები ცრემლებით ავესო. სწრაფად დატოვა სალონი და თავის ოთახში ავიდა. მოგვიანებით ქალბატონ მუვედდეთსა და ფადიშაჰის ხარჭებს შეხვდა.

ქალბატონი მუვედდეთი ტირილით ამბობდა, როგორც იქნა, ჩემს ლომს შევხვდებიო.

ნევზადმა თქვა: მე თქვენთან ერთად ვერ წამოვალ. ჩემს ოჯახთან მინდა დაბრუნებაო. ქალბატონს არ გაჰკვირვებია. – ეს თქვენზეა დამოკიდებული. ამ შემთხვევაში წერილი მისწერეთ ბატონს და ვითარება აუხსენით, – მშვიდად მიუგო.

ღმერთმა გზა დაგილოცო, – უთხრა ნევზადმა და ოთახიდან გავიდა. ნევვარე მწუხარებისგან ვერ ლაპარაკობდა. რა თქმა უნდა, მე თქვენთან ერთად წამოვალო, ატირებულმა უთხრა ქალბატონს.

ქალბატონმა მასთან ერთად წამსვლელებს პასპორტებისთვის სურათები მოსთხოვა. მეც და რუმეისამაც ჩავაბარეთ. სურათები სულთნის ასულ საბიჰას მიერ გამოგზავნილ კაცს გადავეცით.

სალამოს ფერიეში ისევ არეულობა დაიწყო. ნევვარე დარდისაგან ისე დაავადმყოფდა, რომ აუცილებელი გახდა მისი საავადმყოფოში გადაყვანა. ამიტომაც მისი პასპორტის გაკეთება ვერ მოხერხდა. გადამყდა, ჯანმრთელობის გაუმჯობესების შემდეგ წამოსულიყო ჩვენთან. თუმცა, ნევვარე 6 მარტს, სალამოს, მამამისმა, ბატონმა მუსტაფა ჩიჰბამ და დედამ, ქალბატონმა ჰაფიზემ, სასახლიდან სამშობლოში წაიყვანეს¹. ნევზადი კი სასახლეს 7 მარტს დაემშვიდობა². ორივე ქალბატონმა სასახლე მოახლის ტანსაცმელში ჩაცმულმა დატოვა. სხვაგვარად ვერ გავიდოდნენ, რადგან მთავრობას მათი გადასახლების ბრძანება ჰქონდა გაცემული.

ჩვენ 10 მარტს სტამბულიდან სან-რემოში გემით უნდა წავსულიყავით. სულთნის ასულები, საბიჰა და ულვიე, იმავე დღეს მატარებლით გადაკვეთდნენ საზღვრებს.

- 1 აიშე ლეილა ნევვარემ (1901–1992) გამოჯანმრთელების შემდეგ თავისი ნებით სულთან ვაჰიდედდინ ხანისგან განქორწინება ისურვა. ქმარს წერილი მისწერა და აცნობა, რომ სამშობლოსა და ოჯახისგან შორს ყოფნას ვერ გაუძლებდა და ამიტომ სურდა მასთან განქორწინება. სულთანმა ნევვარეს თხოვნა დააკმაყოფილა და 1924 წლის 20 მაისს გაეყარა. ნევვარემ სტამბულში დაიწყო ცხოვრება. ფადიშაჰის გარდაცვალებიდან რამდენიმე თვის შემდეგ ერთ ვაჭარზე, სახელად მეველუდზე, მეორედ იქორწინა. ერთ ხანს მეუღლესთან ერთად ფენერიოლში ცხოვრობდა, შემდეგ კი მშობლიურ ქალაქში, დერბენტში, დაბრუნდა და იქ 1993 წლის 13 ივნისს გარდაიცვალა. ქალბატონ ნევვარეს მთელი ცხოვრების მანძილზე სულთნის შესახებ არასოდეს არავისთან ულაპარაკია. ყველაფერი, რაც იცოდა, თან ჩაიტანა საფლავში.
- 2 მეორე ქალბატონი ნიმეთ ნევზადი (1898 – 1992) ფერიეს სასახლიდან ნასვლის შემდეგ თავის ოჯახთან დაბრუნდა. თუმცა, მოგვიანებით დასთანხმდა სულთნის დაჟინებული თხოვნას და სან-რემოში გაემგზავრა. თან თავისი და, ქალბატონი ნესრინი, წაიყვანა. ქალბატონი ნევზადი სან-რემოში სულთნის გარდაცვალებამდე დარჩა. შემდეგ სტამბოლში დაბრუნდა. 1927 წელს კაპიტან ზია სეფეროღლუზე იქორწინა და ორი შვილი გააჩინა. მეორე ქორწინების პერიოდში წამდვილი სახელი დაიბრუნა. სიცოცხლის ბოლო წუთამდე სტამბულის გოქსუს უბანში იცხოვრა და 1992 წლის 23 ივნისს გარდაიცვალა.

განშორება

10 მარტი, სამშაბათი დღე იყო. გამომშვიდობების დრო დადგა. ჩემოდნები მზად იყო. მთელი სასახლე მოთქმითა და ლოცვით გვემშვიდობებოდა – ღმერთმა დაგლოცოთ, ღმერთმა გზა გაგინათოთო.

ზუსტად ცხრა საათი იყო. ქვედა სართულიდან ბატონი შუქრუ ფორიაქობდა – იჩქარეთ, ეტლები მზადააო. ნელ-ნელა დავეშვიტ დაბლა, ჯერ ქალბატონი ნაზიქედა და მუვედდეთი მიდიოდნენ. ჩვენ, მსახურები, კი უკან მივყვებოდით. ნეტავ, რა ელოდათ დანარჩენ ქალებს?!

რამდენიმე დღის უძილო ვიყავი. ხელები მიკანკალებდა და თავი საშინლად მტკიოდა. გასასვლელ კარამდე მივალნიეთ.

სასახლის ბაღში სამხედროები ჩამნკრივებულებიყვნენ და ჩვენებს ესალმებოდნენ. ბედის ირონია იყო – ადამიანები, რომლებმაც ორი წლის განმავლობაში უამრავი ტანჯვა მოგვაყენეს, დღეს დედოფალსა და მის თანმხლებ ქალბატონებს პატივისცემით ესალმებოდნენ და თავიანთ ბოლო მოვალეობას ასრულებდნენ.

ჩვენ წინ ორი ცხენშებმული ეტლი იდგა. პირველში ქალბატონი ნაზიქედა და მუვედდეთი¹, მეორეში ხაზინადარი, რუმეისა და მე უნდა ჩავმსხდარიყავით. უეცრად თავბრუსხვევა დამეწყო, ჩემ გვერდით მდგომ რუმეისას მკლავზე ჩამოვეკიდე. დამიჭირეთ, ცუდად ვარ-მეთქი, მითქვამს თუ არა, მაშინვე გონება დამკარგვია და დავცემულვარ. მას შემდეგ არაფერი მახსოვს. როცა თვალები გავახილე, ფერიეს სასახლის ერთ-ერთ ოთახში დივანზე ვინექი. თავთან მელექნური, ფეხებთან კი მეჯიდე იდგნენ. მაშინვე წამოვდექი და რა მომივიდა-მეთქი, ვიკითხე.

– როგორ ხართ? თავს როგორ გრძნობთ? – მკითხა მელექნურმა.

– კარგად ვარ! ღმერთო, ეტლი მე მელოდება. ქვევით უნდა ჩავიდე, – ვთქვი და აღელვებულმა კართან მივირბინე. მეჯიდე და-მიჭირა. მოიცადეთ. ისინი, რა ხანია, წავიდნენ, გემიც ორი საათის

1 შადიე, იგივე მუვედდეთი – მეორე ქალბატონი (1893 – 1948) სულთანთან ერთად სან-რემოში წავიდა და მის გარდაცვალებამდე იქ დარჩა. შემდეგ თავის ვაჟთან, ერთულრულთან და გერთან, ულვიესთან, ერთად საფრანგეთში ცხოვრობდა. 1929 წელს შვილთან და გერებთან ერთად ეგვიპტეში წავიდა და ქალაქ ალექსანდრიაში დასახლდა. იქ 1932 წელს შაქირ ემინფაშაზადეზე იქორწინა და 1936 წელს გაეყარა. შვილის გარდაცვალებიდან სამი წლის შემდეგ, 1947 წელს, თურქეთში დაბრუნდა. მცირე ხანი შიმშილში დაჰყო, შემდეგ ჩენგელქოის სასახლეში დაბინავდა და იქ 1952 წელს გარდაიცვალა.

ნინ გავიდაო, მითხრა. თვალები გამიფართოვდა, ყურებს არ ვუჯერებდი. ღმერთო, ეს როგორ მოხდა? ცოტა ხნის წინ კართან ვიდექით. ის-ის იყო, ეტლში ვსხდებოდით.

მელექნურმა ცრემლები შეიშრო. – ეჰ, საბრალო ლეილა, თქვენ მთელი ხუთი საათია, უგონოდ წევხართ აქ, – მითხრა.

ვერაფერი გავიგე, ტირილი დავინწყე. როგორ არ დამელოდნენ-მეთქი, ვიკითხე.

მელექნურმა მიპასუხა: დაგელოდნენ, ქალბატონმა შენი თავი აქ შემოაყვანინა. თქვენ რომ ვერაფრით მოგიყვანეს გონს, ბატონმა შუქრუმ ქალბატონი და დანარჩენები ძალით ჩასვა ეტლში და ნავსადგურში გაგზავნა.

ავკვითინდი. მოულოდნელმა მდგომარეობამ ჩემს ქალბატონთან გამომამშვიდობა¹.

ქალბატონის წასვლიდან 5 დღის შემდეგ ფერიეს სასახლე დაცალეს. ვისაც სახლი ჰქონდა, სახლში დაბრუნდა. ზოგიც ნათესავებთან წავიდა. ზოგიერთი დარჩენილი ხნიერი ქალი ჩენგელქოის სასახლეში შესახლდა. იმ დროს ჩენგელქოი სულთნის ასულებმა, ულვიემ და საბიჰამ, თავიანთი ძველი მასწავლებლის, ქალბატონი ზეჰრას, სახელზე გადააფორმეს და ამგვარად შეძლეს სასახლის გადარჩენა ანკარის მთავრობისგან. წინააღმდეგ შემთხვევაში, სხვა საგვარეულო სახლების მსგავსად, ესეც სახელმწიფოს საკუთრება გახდებოდა.

15 მარტს, კვირას, ბატონი შუქრუ დილაადრიან ყვირილით მოვიდა ჩვენი ოთახის კართან: იჩქარეთ, სასახლე იცლება. შეაგროვეთ თქვენი ნივთები და წადითო.

საწყალ ნაღებანს როგორ შეეშინდა?! უზარმაზარ სასახლეში მხოლოდ თერთმეტნი ვიყავით და ჩვენც გვაძევებდნენ. ფიერემა ბატონ შუქრუს ოთახიდან გასძახა: კარგი, ჩვენ მოვემზადებით, თქვენ კი ქვემოთ დაგველოდეთ.

მაგრამ კაცმა ჯიუტად მიუგო: არა, ნახევარ საათში თუ არ გამოსვალთ, კარს შემოვამტვრევ და შიგნით შემოვალო.

სწრაფად ჩავიცვით. ძარცვის შემდეგ ბევრი არაფერი გვექონდა დარჩენილი. რამდენიმე პატარა სამკაული და ტანთ რაც გვეცვა – სულ ეს იყო, რაც გვებადა. გავემზადეთ. ბატონი შუქრუს მეთვალყურეობით ქვევით ჩავედით და იქიდან უკანმოუხედავად ქუჩაში

1 პირველი ქალბატონი ემინე ნაზიქედა (1876 – 1941) სულთანთან ერთად სან-რემოში 1926 წლამდე დარჩა. შემდეგ ქალიშვილებთან ერთად საფრანგეთში, 1929 წლიდან კი კაიროში გადავიდა საცხოვრებლად. თურქეთში აღარ დაბრუნებულა. სამშობლოსა და თავის ხალხს მონატრებული 1941 წლის 4 მაისს გარდაიცვალა. ქალბატონ ნაზიქედას თავისი ერთგულ სეფექალზე, ლეილაზე, არაფერი შეუტყვივა.

შაჰინდე მარჰანია

გავედით. ამ საპატიმროში გატარებული ორი წლის შემდეგ კვლავ გვეღირსა მზის შუეის ხილვა.

– ღმერთს მადლობა, რომ საბოლოოდ დავალწიეთ თავი ამ ეშმაკისსახიან კაცს, – თქვა ქალბატონმა მელექნურმა. ჩვენც „ამინ“ წარმოვთქვით და შევეურთდით მის ლოცვას. მაგრამ სად უნდა წავსულიყავით? ლალელიში მამის ნაჩუქარი პატარა სახლი მქონდა. ზუსტად ათი კაცისთვის სამყოფი ადგილი იყო.

– ლალელიში პატარა სახლი მაქვს. იქ წავიდე, – ვთქვი.

სიხარულით დამთანხმდნენ. მაშინვე გზას გავუდექით. რა თქმა უნდა, ფეხით უნდა წავსულიყავით. დაახლოებით ასიოდე ნაბიჯით ვიყავით სასახლეს მოშორებული, როცა უეცრად ჩვენ წინ ერთი კაცი გამოხტა, სწრაფად გამოეშურა ჩვენკენ, ქალბატონ შაჰინდეს ეცა და ისევ იმავე სისწრაფით გაიქცა და გაუჩინარდა. შაჰინდე შიშისაგან დაეცა. ყველაფერი ისე სწრაფად მოხდა, რომ ვერც კი მივხვდით. შაჰინდე მაშინვე წამოვაყენეთ, ტანსაცმელი გავუფერთხეთ და შეკითხვები დავაყარეთ: ღმერთო, ხომ კარგად ხართ, რაიმე გტკივთ?

შაჰინდემ ღიმილით თქვა: გმადლობთ, არაფერი მჭირს. უბრალოდ ვერ გამიგია, ამ კაცს ჩემგან რა უნდოდაო.

ფეირევემა ხელმკლავი გაუკეთა და უთხრა: არ ვიცი, მაგრამ ყურადღებით უნდა ვიყოთ, აქაურობა ძალიან საშიში გამხდარაო. უკან მომავალმა დიღნაზმა შესთავაზა, იქნებ ცოტა ხნით ჩამოვჯდეთო. მაგრამ შაჰინდემ ზრდილობიანად იუარა და გზა განვგარძეთ. მხოლოდ ორმოცდაათი მეტრი გავიარეთ და შაჰინდე გაფითრდა. სანყალი ქალი ოფლში ცურავდა.

– თქვენ რაღაც გჭირთ, როგორ გაოფლიანებულხართ, ჩემო შაჰინდე, – უთხრა მელიქნურმა. დიახ, რაღაც არ ვარ კარგად, – უპასუხა შაჰინდემ და უეცრად მიწაზე დაეცა.

მაშინვე ხელი მოკვიდე. გონზე მოდით-მეთქი, ვუთხარი და ირგვლივ მყოფთ დახმარება ვთხოვე. მელიქნურმა შაჰინდეს მეორე მხრიდან მოკიდა ხელი, ძალიან ლელავდა.

– საავადმყოფოში უნდა წავიყვანოთ, ნახეთ, როგორ კარგავს გონებას, – ამბობდა. სწორედ ამ დროს ეტლი გაჩერდა. კარი გაიღო და ვინ დავინახეთ?! ეტლიდან ძვირფასი ქალბატონის ყოფილი მსახური ნეზაქეთი გადმოვიდა.

– აჰ, ნეზაქეთ, თქვენ ღმერთმა გამოგგზავნათ, ნახეთ, შაჰინდეს რა დაემართაო, – უთხრა ფეირევემა.

ნეზაქეთის დახმარებით შაჰინდე ეტლში ჩავსვით და საავადმყოფოს გზას დავადექით. მე და მელიქნური შაჰინდესთან დავრჩით. დანარჩენები კი ჩემს სახლში წავიდნენ. საავადმყოფოში მისვლამდე შაჰინდემ სრულიად დაკარგა გონება.

– მოდით, გულმკერდი შევუხსნათ, იქნებ გონს მოვიდესო, – თქვა აღელვებულმა ნეზაქეთმა. მკერდი შევუხსენით და რა დავინახეთ! ზუსტად მარცხენა მხარეს ნახვრეტი ჰქონდა.

– ღმერთო ჩემო! შაჰინდე დაჭრილი ყოფილა, – დავიყვირე. ნეზაქეთი და მელიქნური ყურადღებით დააკვირდნენ და იგივე დასკვნა გამოიტანეს. მოუკლავთ საბრალოო, თქვა მელიქნურმა და კივილი ატეხა.

როგორც იქნა, საავადმყოფომდე მივალწიეთ. მელიქნური მაშინვე გაიქცა და ორ ექიმთან ერთად დაბრუნდა. შაჰინდე შიგნით შეიყვანეს, მაგრამ უკვე დაგვიანებული იყო. ექიმებმა მხოლოდ ცხედრის მონესრიგება შესძლეს. ექიმებს ხელზე ჩამოვეკიდე.

– გევედრებით, დაგვეხმარეთ. მოკლეს, ის არამზადა უნდა დაიჭირონ და დიღეგში ამოალპონ. პოლიციასა და სამხედროებს შეატყობინეთ! – ვავყვიროდი.

– თუ ესეა, მაშინ თქვენ თვითონ შეატყობინეთო, – მითხრა ერთ-ერთმა ექიმმა, ზურგი შემაქცია და წავიდა.

რა მექნა, არ ვიციოდი. ნეზაქეთმა ხელი მომკიდა. ჩემო ლეილა, ამათგან კარგს არაფერს უნდა ველოდოთ. სჯობს, ჩვენ შაჰინდეს ცხედარს მივხედოთო, მითხრა.

მართალიც იყო. ძველი ნესრიგიდან არაფერი დარჩენილიყო. რამდენიც არ უნდა მეყვირა, არავინ მომისმენდა. შაჰინდე იმავე საღამოს ეიუფ სულთნის უბნის სასაფლაოზე დავკრძალეთ. ყველა ხარჯი ქალბატონმა ნეზაქეთმა გაიღო. ამგვარად მოკლეს ქალბატონი ნაზიქედას ძმისწული და თავად აბდულქადირ მარშანიას ასული. ეს ამბავი არავის გამოუძიებია.

საღამოს ცხრა საათზე დაღლილებმა მივალწიეთ ლალელიში ჩემს სახლთან. იქ ჩვენს დანარჩენ თანამგზავრებს შევხვდით. საბრალოები რამდენიმე საათის განმავლობაში კართან იდგნენ და გველოდებოდნენ. რატომ შიგნით არ შეხვედით-მეთქი, ვიკითხე და პასუხად შევიტყვე, რომ მთავრობას ჩემი სახლი დაეყადალებინა. რა სინდისით მართმევდნენ მამაჩემის ნაჩუქარ სახლს?!

ანკარაში რამდენი წლის განმავლობაში საუბრობდნენ ადამიანთა უფლებების დაცვაზე, მაგრამ ვერაფრით დაამყარეს ნესრიგი. პირიქით, რაც კარგი იყო, ყველაფერი მოშალეს და გაანადგურეს, ხალხს კერძო საკუთრება და ქონება ჩამოართვეს. მთავრობას სასახლის მსახურისთვის თბილი კუთხის მიცემა თუ არ შეუძლია, ეს მხოლოდ და მხოლოდ სისტემის გაუმართაობასა და უმართებულობაზე არ მეტყველებს?

თერთმეტი ქალი უსახლკაროდ დავრჩით. სად უნდა წავსულიყავით? ვისთვის უნდა გვეთხოვა დახმარება? ახლა არც ფადიშაჰი, არც უფლისწული და არც ჩვენი ქალბატონი გვყავდა, რომ დახმარება გაენია. ამის შემდეგ მხოლოდ სილატაკე და უბედურება გველოდა.

სალამი, ანატოლია!

15 მარტის შემდეგ უსახლკაროდ და უპატრონოდ დავრჩით. ჩემი სახლი ხელიდან წამგლიჯეს. ჩენგელქოის სასახლეში რამდენიმე ხნიერი ქალი უკვე შესახლებულიყო, ჩვენი იქ დაბინავება შეუძლებელი იყო. სტამბულში არავინ მყავდა დარჩენილი. ჩემი უფროსი და უცხო ქვეყანაში გადასახლდა. უფროსი ძმა სივასში ცხოვრობდა, მეორე ძმა კი ბელგრადში ცხოვრობდა. მამაჩემი და ჩემი უმცროსი და სოფიაში იყვნენ, მაგრამ მათთან ვერ წავიდოდი, რადგან ბულგარელები ამის საშუალებას არ მომცემდნენ. უფროსი ბიძა, ბატონი სამი, დიდი ხნის წინ გარდაიცვალა. ჩემი ყველა ნათესავი საზღვარგარეთ იყო. ერთადერთი გამოსავალი ჩემს ძმასთან, აჰმედთან და მამიდა ჰურემთან წასვლა იყო.

بين عثمانى دولة الى برابره بد سخت
 اولمسن ولي نصيدين زاورلا آسر انمسن
 جوق بويوق حق زيز انقلار عترسن
 روخن وه بدنته جوقوس بر انسانم
 خاترا نعي قالسه آلامن برسنت وار آما
 مونو ~~انصاح~~ اتفق بوق فوج
 عمرت بويوق بر قسمن كجر ديم
 وه انجن د تاريخ ~~خاندانلر~~
 شامد ~~اولونم~~ سراي
 حياتن بان عتره تي له موتم
 خمر سن سر به علمسن

*ici dans l'exil, c'est à écrire à
 moi devenue possible mes souvenirs.
 Je le fais de la soumission profond
 et du devoir de manière sentie.
 Tous les accusations contre les
 Majestés sont faites, me blessent
 trop plus profondément.
 Je pense bien que je les événements
 raconté les accusations cesseront.*

გვერდი
 ლილა აჩბა-ანჩაბაძის
 ჩანაწერებიდან

მელექნურს ერთი ნათესავი კაცი ჰყავდა, სახელად მანსური. გადანყვიტა, ზედმეტად არავის დასწოლოდა ტვირთად და იმ ნათესავთან წავიდა. ფეირევმა და ნალეზენმა არჩიეს, ადაფაზარში თავის თანამემამულეებთან შეეფარებინათ თავი. დილნაზს დუზჯეში ჰყოლია ნათესავი და იქითკენ წავიდა. ქალბატონი ბაილა ედირნეში დეიდასთან გადავიდა. ქალბატონმა დილფირიბმა უნგრეთში არჩია წასვლა, ღმერთმა უწყის, რატომ. დავრჩით ჰუსნუავერი, მაჯიდე და მე. ჰუსნუავერი აფხაზი არ იყო. ართვინელი ლამაზი ქართველი გოგო გახლდათ. ჩერქეზ მაჯიდეს სილივრში ნათესავი ჰყავდა, უფრო მეტიც, მამამისი ცოცხალი იყო. მაგრამ მათთან წასვლას, სიამაყის გამო, ჩემთან დარჩენა არჩია. ჰუსნუავერი კი ფიქრობდა, რომ ართვინის ცხოვრებას ვეღარ შეეგუებოდა და მანაც ჩემთან არჩია დარჩენა.

ამგვარად, ორი ახალგაზრდა გოგონა და მე – ცხოვრებაში მრავალი გაჭირვებანანახი, სულიერად და ფიზიკურად დაუძლიურებული ქალი – სივასის გზას დავადექით.

ბოლო გაჩერება – სივასი

ჰაიდარფაშას ვაგზალზე მატარებელში ჩავსხედით. ნელ-ნელა სტამბული უკან გვრჩებოდა. შინაგანი ხმა მეუბნებოდა, რომ სტამბულს ვერასოდეს ვნახავდი. ამგვარად დავტოვე ქალაქი, სადაც დავიბადე. მისი წმინდა მიწა აფხაზეთის შემდეგ მეორე მშობლიურ მიწად მიმაჩნდა. დავტოვე და ჩემთვის სრულიად უცნობ გზას ვადაექი.

ზუსტად 15-საათიანი მგზავრობის შემდეგ ანკარაში ჩავედით, იქიდან კი ეტლით ორ დღეში სივასში ჩავალწიეთ. ეტლიდან ჩამოვედით და მამიდა ჰურემის სახლის ძებნა დავიწყეთ. საბოლოოდ სუნეთჩის ქუჩაზე ვიპოვეთ. ძალიან ლამაზი და კოხტა სახლი ჰქონია. ჩემს მოულოდნელად დანახვაზე მამიდას გული შეუღონდა. – ჩემო ლეილა, ჩემო ლამაზო შვილო, – მითხრა და ტირილით გადამეხვია. იმ წუთს ყველა ტკივილი დამავიწყდა. დიდი ხნის შემდეგ კვლავ ვიგრძენი დედობრივი სითბო.

სახლში შეგვიპატიჟა და სადილი გაგვიწყო. მამიდა ქვრივი ქალი იყო. მისი მეუღლე, თავადი არიფ ბეი ჩაჩბა, დიდი ხნის წინ გარდაიცვალა. თავდაპირველად მამიდა სტამბულში ცხოვრობდა. მეუღლის გარდაცვალების შემდეგ ერთადერთმა შვილმა, ბერედდინმა, თავისთან ამერიკაში წასვლა შესთავაზა, მაგრამ მამიდამ სივასში მშვიდი ცხოვრება არჩია, რადგან მეუღლის ოჯახი სივასში ცხოვრობდა. შევიტყვე, რომ მამიდა დროგამოშვებით მერიაში ფრანგულ ენაზე თარგმნიდა და თავი ასე გაჰქონდა. გარდა ამისა, ყოველ შაბათ საღამოს პიანინოზე უკრავდა და იქაურ ქალბატონებს ართობდა. სწორედ ამიტომ ზედმეტსახელად „ფრანგი მადამე“ შეარქვეს.

სახლი ხუთოთახიანი, განიერი და გემოვნებით მოწყობილი იყო. მამიდას ვკითხე, აქ როგორ ცხოვრობთ-მეთქი. გაეცინა და მიპასუხა: რა ჭირს აქაურობას, შვილო? მშვიდი, წყნარი ადგილია. მეტი რა გინდა? სტამბულში რამდენი წელი იცხოვრე და რა მოხდა? შეხედე ამ საბრალო ბავშვებს. ცოდვები არ არიან? სტამბულმა რა დღეში ჩააგდო ისინიო. მერე მაჯიდესა და ჰუსნუავერთან მივიდა და სახეზე მოეფერა.

– ამ დღეში ისინი სტამბულმა კი არა, სტამბულში მომხდარმა ამბებმა ჩააგდო, – მივუგე დამწუხრებით და ავტირდი.

ჩემს სიტყვებზე მამიდასაც ცრემლები წასკდა. – ნუ ტირი, შვილო, ღმერთი მაღალია, „Innallahe mea’s-sabirin“¹, – თქვა და მანუგემა.

1 „ღმერთი ჭირის დამთმენი ხალხის გვერდითაა“.

შემდეგ ჩემი ძმის ამბავი ვიკითხე. მაინტერესებდა, აჰმედის სახლი სად იყო. მამიდამ მითხრა, რომ იგი სივასში აღარ ცხოვრობდა. ქარაჰისარში გადასახლებილიყო და სოფლის ბავშვებს ასწავლიდა.

ამგვარად ჩამოვედით სივასში. ჩვენი შემდგომი ცხოვრება მამიდასთვის დახმარების განეევითა და ჩვენს ბატონზე ფიქრით შემოიფარგლებოდა. ჩემი დედოფალი არასოდეს ამომიშლია გულიდან. ნეტავ ახლა რას აკეთებს, დრო რითი გაჰყავს – ამ ფიქრით დრომ წყალივით ჩაიარა.

სივასში გატარებული წლები ტირილსა და მოთქმაში გაილია. ნამდვილად ასე იყო. სივასში ჩემი ჩასვლიდან ორი წლის შემდეგ გაზეთიდან ჩვენი ბატონის, სულთან ვაჰიდედდინ ხანის, გარდაცვალების ამბავი შევიტყვე. გული გამეხლიჩა. რა საშინელი ბედი ჰქონია. ღმერთო, დიდებული სულთანი ახლა გარდაცვლილი იყო! საბრალო ჩემი დედოფალი! წარმომიდგენია, კეთილი, დიდსულოვანი ქალბატონი რა ტკივილსაც განიცდიდა ამ ამბის გამო (დარწმუნებული ვარ, ყველაზე დიდი ტანჯვა დიდი სულთნის გარდაცვალებამ მიაყენა).

ამ ტრაგიკული ამბიდან ერთი წლის შემდეგ ჩემს რძალს, ესმეჰანს, საბრალო რუჰსარესა და შაჰესერზე დარდისაგან კიბო შეეყარა. მარჯვენა ფეხის მოკვეთა აუცილებელი შეიქნა. ოპერაციიდან სამი თვის შემდეგ საბრალო ქალი გარდაიცვალა.

მამიდა ჰურემი კი 1928 წელს გარდაიცვალა. მისი სიკვდილის შემდეგ მაჯიდე გამოეთხოვა წუთისოფელს. ახალგაზრდა ვარდივით გოგო ხელებში ჩამაჭკნა¹. ამ პატარა გოგოს სიკვდილმა ბოლო მომიღო.

ბატონმა აბდულქადირმა ქალიშვილის გარდაცვალებასა და საყვარელი დის – ქალბატონი ნაზიქედასაგან შორს ყოფნას ველარ გაუძლო და გარდაიცვალა. ყველა წავიდა ამ ქვეყნიდან და დამტოვეს მარტო დიდ ტკივილთან ერთად.

ჰუსნუავერს ჩემი მეზობლის ბიჭი შეუყვარდა. მოგვიანებით ერთმანეთზე შეყვარებული ამ ორი ადამიანის ქორწილი გადავიხადეთ². საცხოვრებლად სტამბულში გადავიდნენ. დღეს კი ამ უზარმაზარ, გაყინულ სახლში მთელი დღე მარტო ვზივარ და წარსულ დღეებზე ვფიქრობ.

ბოლო ხანებში ერთი პატარა გოგო მსტუმრობს ხშირად. ძალიან საყვარელი და კეთილი ახალგაზრდა ბავშვია. სახელად ზეჰრა³.

1 მაჯიდე 1929 წელს გარდაიცვალა.

2 ჰუსნუავერი 1930 წელს ვაჭარ ბატონ ემინზე გათხოვდა. სამი შვილი ეყოლა. 1975 წელს სტამბულში გარდაიცვალა.

3 ზეჰრა (ბოსთანოლლუ) ბოლო წუთამდე ლეილასთან ერთად იყო. 1999 წელს გარდაიცვალა.

ამ ტანჯვით სავესე სამყაროში ღმერთის შემდეგ ერთადერთი არსებაა, რომელიც გზას მინათებს.

როგორ უმოწყალოდ და უსამართლოდ მომექცა ცხოვრება...

შესაძლოა, ყველაფერი ეს დიდმა ღმერთმა ჩემს გამოსაცდელად მომიწყო. ჩავაბარე კი ეს გამოცდა?! არ ვიცი.

* * *

რა ყოფილა ლეილასთვის ეს წარმავალი წუთისოფელი,
მწუხარებამ დაქანცა და გაანადგურა,
სულთანი მეჭმედ ვაჭიდდენი იყო ყველას მწყალობელი,
დიდ პატივს სცემდა ქალბატონს,
მაგრამ სივასის მხარეში გარდაიცვალა
და იქ ჰპოვა განსასვენებელი.
ოჯახის წევრებისთვის შაჰიდების სავანეში მოიპოვა ადგილი.
ამ ნაწარმოებმა უკვდავეყოს მისი სახელი¹.

ვაჭიდდენის საფლავი

1 დაწერილია ლეილას უფროსი ძმის, ბაბუაჩემის, თავად აჰმედ ბეი აჩბას მიერ.

სულთან მეჰმედ ვაჰიდედდინ VI-ს საგვარეულო

სულთანი მეჰმედ ვაჰიდედდინ VI

(დოღმაბაჰჩეს სასახლე, 2.2.1861 – სან-რემო/იტალია 16.5.1926)

სულთან მეჰმედ ვაჰიდედდინ VI-ის ცოლები

1. პრინცესა ემინე ნაზიქედა მარშანია
თავად ჰასან ალი მარშანისა და თავადის ქალ ფატმა არედბას ქალიშვილი
(სოხუმი/აფხაზეთი, 1867 – მაადი/ეგვიპტე, 04. 04.1941)
ქორწინების თარიღი: ფერიეს სასახლე 08. 06.1885
2. ინშირაჰ ვოჯიბე
აზიზ ვოჯიბეს ქალიშვილი
(ადაფაზარი/თურქეთი, 1888 – კაირო/ეგვიპტე, 10. 06.1930)
ქორწინების თარიღი: ჩენგელქოის სასახლე, 08. 08.1905
3. შადიე მუვედდეთ ჩიჰბა
დავუთ ჩიჰბასა და ქალბატონი აიშეს ქალიშვილი
(დერბენტი/თურქეთი, 1892 – ჩენგელქოის სასახლე, 20.12.1951)
ქორწინების თარიღი: ჩენგელქოის სასახლე, 25. 04.1911
4. აიშე ლეილა ნევვარე ჩიჰბა
მუსტაფა ჩიჰბასა (მინათმოქმედი) და ჰაფიზე ქაფ-იფას ქალიშვილი
(დერბენტი/თურქეთი, 1901 – დერბენტი/თურქეთი, 13. 06.1992)
ქორწინების თარიღი: დოღმაბაჰჩეს სასახლე, 20. 06.1918
5. ნიმეთ ნევზად ბარგუ
შაბან ბარგუსა და ქალბატონი ჰათიჯეს ქალიშვილი
(სტამბოლი 1898 – გიოქსუ/სტამბოლი, 23. 06.1992)
ქორწინების თარიღი: ილდიზის სასახლე, 01.11.1921

სულთან მეჰმედ ვაჰიდედდინ VI-ის შვილები

შვილები ემინე ნაზიქედასგან

1. ფენირე სულთანი (1888-1888)

2. ფატმა ულვიე სულთანი

(ფერიეს სასახლე, 11.09.1892 – იზმირი/თურქეთი, 25. 01.1957)

ქორწინებები:

ისმაილ ჰაქეი ოქდაი

აჰმედ თეფვიქ ფაშასა და ქალბატონ აფიფეს ვაჟიშვილი

(ათენი/საბერძნეთი, 20.10.1881 – სტამბული, 10. 10.1977)

ქორწინების თარიღი: ქურუჩეშმეს სასახლე, 10. 08.1916

განქორწინება: სტამბული, 21.06.1922

ალი ჰაიდარ გერმინოღლუ

ისმაილ ზულუფლუსა და ქალბატონი ფატმა ისმეთის ვაჟი

(სტამბული, 20. 09.1889 – სტამბული, 05. 02.1962),

ქორწინების თარიღი: ნიშანთაშის სასახლე, 01.11.1923

3. რუქიე საბიჰა სულთანი

(ფერიეს სასახლე, 02. 04.1894 – ჩენგელქოის სასახლე, 26. 08.1971)

ქორწინება: უფლისწული ომერ ფარუქი

აბდულმეჯიდისა და შეჰსუვარის ვაჟიშვილი

(ორთაქოის სასახლე, 28.02.1898 – კაირო/ეგვიპტე, 28. 03.1969)

ქორწინების თარიღი: მერასიმის სასახლე, 29. 04.1920

განქორწინება: ქაირო, 05. 03.1948

შვილი ქალბატონი მუვედდეთისგან

4. უფლისწული ერთურული

(ჩენგელქოის სასახლე, 05.10.1912 – კაირო 02. 07.1944)

შვილიშვილები

1. სუადე ჰუმეირა

სულთნის ასულ ფატმა ულვიეს ქალიშვილი
(ქურუჩემეს სასახლე, 04. 06.1917 – ქუშადასი, 02. 2000)

ქორწინებები:

ჰალილ ოზბაში (თურქეთი, 1918 – სოქე, 18. 11. 1963)

პრინსტონი, ამერიკის შეერთებული შტატები

ბატონი ფაჰირი

სტამბული

2. ფატმა ნესლიშაჰი – ეგვიპტის ბოლო დედოფალი

სულთნის ასულ რუქიე საბიჰას ქალიშვილი

(ნიშანთაშის სასახლე, 04. 02. 1921-?)

ქორწინება:

პრინცი მუჰამედ აბდელ მონეიმ

ჰიდივ II აბბას ჰილმი ფაშასა და იქბალის ვაჟი

(მუნთაზას სასახლე /ეგვიპტე, 20. 02.1899 –

ორთაქოი/სტამბული, 02.12.1980)

ქორწინების თარიღი: კაირო/ეგვიპტე, 09.1940

3. ზეჰრა ჰანზადე

სულთნის ასულ რუქიე საბიჰას ქალიშვილი

(დოღმაბაჰჩეს სასახლე 19. 09.1923 – პარიზი 19.03.1998)

ქორწინება:

პრინცი მუჰამედ ალი იბრაჰიმი

პრინც მეჰმედ ვაჰიდედდინ იბრაჰიმ ფაშასა და

პრინცესა ფაზილე ზუბეიდეს ვაჟი

(კაირო, 29. 04. 1900 – პარიზი, 02. 07. 1977)

4. ნეჟლა ჰიბეთულაჰ

სულთნის ასულ ზეჰრა ჰანზადეს ქალიშვილი

საფრანგეთი, 15.05.1926 – კაირო/ეგვიპტე, 02.1943.

ქორწინება:

პრინცი ამრ იბრაჰიმი

პრინც მეჰმედ ვაჰიდედდინ ფაშასა და ქალბატონ სალიჰას ვაჟი

(კაირო, 18.04.1903 – 1977)

ემიგრაციაში წასულნი და სასახლეში დარჩენილნი

სულთან ვაჰიდედდინთან ერთად ემიგრაციაში წასულნი: (1922 წლის 17 ნოემბერი)

1. უფლისწული ერთუღრული (1912 – 1944) – ფადიშაჰის ვაჟი
2. ომერ იავერ ფაშა (1861 – 1931) – სულთნის სასახლის მინისტრი
3. ბატონი ზეჟი (1885 – 1932) – ფადიშაჰის ყოფილი ცოლის ძმა
4. რეშად ფაშა (18?? – 1924) – ფადიშაჰის პირადი ექიმი
5. ბატონი შუქრუ – მთავარი მეთამბაქოე
6. უფროსი იბრაჰიმი – სეჯადეჯიბაში ¹
7. უმცროსი იბრაჰიმი – უფროსი მეგარდეროზე
8. მაზჰარ ალა (18?? – 1940) – მეორე მომუსაიფე
9. ჰაირედდინ ალა – მესამე მომუსაიფე
10. ბატონი მაჰმუდი – უფროსი დალაქი

დემად ფერიდ ფაშასთან ერთად გადასახლებაში წასულნი (1922 წლის 22 სექტემბერი)

1. მედიჰა სულთანი (1856 – 1928) – ფერიდ ფაშას მეუღლე
2. სულთნის ძე ბატონი სამი (1880 – 1961) – მედიჰა სულთნის ვაჟი
3. ფეივესთე დევლეთჰანი (1886 – 1964) – ბატონი სამის პირველი ცოლი
4. ნაფიადილნიგარი (1900 – 1940) – ბატონი სამის მეორე ცოლი
5. ბატონი ბაჰადედდინი (1905 – 1997) – ბატონი სამის ვაჟი
6. ბატონი რუქნედინი (1906 – 1978) – ბატონი სამის ვაჟი
7. ბატონი საიბი (1907 – 1981) – ბატონი სამის ვაჟი
8. ქალბატონი ჰათიჯე (1908-1978) – ბატონი სამის ქალიშვილი
9. ბატონი ფეთჰი (1909) – ბატონი სამის ვაჟი
10. ქალბატონი ქამრანი (1912) – ბატონი სამის ქალიშვილი
11. ზერინ ქალფა² (18?? – 1943) – ქალბატონი მედიჰას სეფექალი
12. მესტან ქალფა (1902 – 19??) – ქალბატონი ფეივესტეს სეფექალი
13. მაღამ სუზანნე რუფ – ფერიდ ფაშას მდივანი

1 სასახლესთან დაახლოებული პირი, რომელიც ლოცვის წინ ამზადებდა სულთნისთვის სალოცავ ხალიჩას (გამ. შენ.).

2 მსახურების ზედამხედველი, მეთვალყურე (გამ. შენ.).

ფერიეს სასახლიდან გადასახლებაში წასულნი¹
(1924 წლის 10 მარტი)

1. პირველი ქალბატონი ემინე ნაზიქედა (1866 – 1941)
2. ქალბატონი შადიე მუვედეთ II (1893 – 1951)
3. ქალბატონი ჯენანიარი – უფროსი ხაზინედარი
4. ქალბატონი რუმეისა (1875 – 1927) – პირველი სეფექალი

**ემიგრაციაში წასული სულთან ვაჰიდედდინის
ოჯახის წევრები და მსახურები**
(1924 წლის 10 მარტი)

1. სულთნის ასული ულვიე (1892 – 1967)
2. სულთნის ასული საბიჰა (1894 – 1971)
3. სიძე ბატონი ალი ჰაიდარი (1889 – 1968) – ქალბატონი ულვიეს ქმარი
4. ნეშლიჰანი (1921) – ქალბატონი საბიჰას ქალიშვილი
5. ჰანზადე (1923 – 1998) – ქალბატონი საბიჰას ქალიშვილი
6. ჰუმეირა (1917 – 2000) – ქალბატონი ულვიეს ქალიშვილი
7. ეკატერინე ბურდუკოვა (187? – 1955) – ქალბატონ საბიჰას სეფექალი.
8. მადამ ბრუნერი – ქალბატონი საბიჰას შვილების ძიძა.
9. ქალბატონი ბესიმე – ჰუმეირას გადია.
10. ქალბატონი ნაზიფე – ჰუმეირას ძიძა.

ფერიეს სასახლეში დარჩენილნი
(1924 წლის 10 მარტი)

1. ქალბატონი შაჰინდე (1895 – 1924)
2. ქალბატონი ბაილა (1881 – 1937)
3. ქალბატონი ლეილა (1898 – 1931)
4. ქალბატონი მელექნური (1865 – 1930)
5. ქალბატონი ფეირევი (1880 – 1943)
6. ქალბატონი ჰათირნევაზი (1890 – 1951)
7. ქალბატონი დილნაზი (1872 – 1933)
8. ქალბატონი დილფირობი (1892 – 1927)
9. ქალბატონი ნალეზენი (1887 – 1934)
10. ქალბატონი ჰუსნუავერი (1902 – 1985)
11. ქალბატონი მაჯიდე (1905-1929)

1 ნევზადი, სულთან ვაჰიდედდინის ბოლო ცოლი, 1924 წელს სულთნის დაჭინებული თხოვნით თავის დასთან, ნესრინთან ერთად სან-რემოში გადასახლდა.

ბიბლიოგრაფია

ჩემი უფროსი მამიდა ძალიან ახალგაზრდა იყო, როცა გარდაიცვალა. ამიტომაც ყველას შესახებ ვერ მოასწრო დანერა. მისი ნახევრად დარჩენილი საქმის შევსება მცირედით მაინც შევძელი. ქვემოთ მოცემულია იმ წიგნების სია, რომლებიც განსაკუთრებით დამეხმარა.

მურათ ბარდაქჩი. შაჰბაბა, სტამბული, 1998

პრინცესა აიშე ოსმანოღლუ. მამა სულთან აბდულჰამიდი, სტამბული, 1994

ოზთუნა იღმაზ. სახელმწიფოები და დინასტიები, სტამბული, 1989

ჰარუნ არბა – ქულთუქთუერქან

პირთა საკიეხელი

- აბდულაზიზი, *სულთანი* 15, 17–19, 69, 79, 109
აბდულმეჯიდი, *სულთანი* 17–19, 78, 95, 96–98, 101, 102, 109, 110, 114, 157
აბდულმეჯიდი, *ხალიფა* 138, 154
აბდულჰამიდ II, *სულთანი* 15, 21, 23–26, 33, 37, 42–44, 46–48, 59, 67, 76, 77, 79, 84, 103, 110, 115
აბდურრაჰიმი, *უფლისწული* 24, 34, 40, 45–47, 108
აბიდი, *უფლისწული* 34
ათათურქი მუსტაფა ქემალ 87, 123–125, 137, 138, 147
აიშე, *სულთნის ასული* 34
ალემეფსუნი, *ხაზინადარი* 101
ალი ქემალი 133
ალი ქენანი 67
არედა რუმეისა, *ნაზიქედას სეფეჯალი* 65, 69, 71, 90, 103, 105, 118, 132, 139, 149, 150, 153, 157, 159–162
არედა ფატმა 58
არედა ფაქიზე 101
არედა სეთენი (ამინე, ემინე ნაზიქედა) 68, 69
ანბა აიშე, *მუვედდეთის დედა* 63
ანბა აჰმედ, *ლეილას დიდი ბაბუა* 16, 17
ანბა აჰმედ, *ლეილას ძმა* 16, 166, 169
ანბა მეჰმედ რეფიქ, *ლეილას მამა* 15, 16, 19, 21, 22, 25, 28, 33, 38, 68, 107, 135, 153, 166
ანბა ნურბანუ (ჰიდაიეთი), *ლეილას და* 16, 27, 33, 106, 135
ანბა ომერ, *ლეილას ბაბუა* 15, 17–19
ანბა საიდე, *ლეილას მამიდა* 33, 35, 36, 38
ანბა სამი, *ლეილას მამის ბიძა* 25, 26, 47, 166
ანბა ფერიდე, *ლეილას და* 16, 135, 136, 144, 153
ანბა ფატმა, *ლეილას ბიძაშვილი* 25–27, 33, 35–37, 40, 41, 47, 110
ანბა ქემალედდინი, *ლეილას ძმა* 16, 135, 166
ანბა ჰურემი, *ლეილას მამიდა* 166, 168, 169
- ბაბუჯე, ნაზიქედას ძიძა აფხაზეთიდან** 68
ბაილა, *ნაზიქედას სეფეჯალი* 69, 103, 118, 128, 130, 141, 147–149, 151, 153, 158, 159, 167
ბარგუ ნეეზადი, *ვაჰიდედდინის ცოლი* 79, 110–115, 131–133, 147, 155, 160, 161
ბარგუ ნესრინ, *ნეეზადის და* 110, 114
ბარგუ შაბან, *ნეეზადის მამა* 110, 114
ბარგუ ჰათიჯე, *ნეეზადის დედა* 110, 115
ბედრიფელეკი, *აბდულჰამიდის ცოლი* 37, 46
ბიდარი 22, 23, 36, 39, 43, 44, 49
ბეღია, *ხაზინადარი* 134, 143
ბურდუკოვა ეკატერინა, *რუსი გრაფინია* 76, 84
ბურრედდინი, *უფლისწული* 41
ბურჰანედდინი, *უფლისწული* 27–29

გაზი მუჰამედი, *ეფლაქარის მამა* 67
გალიბე, *მეერავი* 75
გეეჰერიმულქი, *ინშირაჰის მსახური* 61
გეჩბა ზუბეიდე, *რეშიდ მარშანიას ცოლი* 66
გეჩბა შაჰესერ, *ნაზიქედას სეფეჯალი* 56, 57, 69, 118, 123, 124, 132, 149–152, 169
გეჩბა რუჰსარე, *ბაზინდარი* 99, 100, 134, 135, 169
გეჩბა ესმეჰან, *ლეილას რძალი* 99, 100, 169
გეჩბა ეუფი, *ესმეჰანისა და რუჰსარეს მამა* 99

ღამად ფერიდ ფაშა 103–106
დიღბერი, *ლეილას მსახური სახლში* 15, 51, 55, 103, 107, 108
დიღნაზი, *ნაზიქედას მსახური* 70, 145, 165, 167
დიღრუბა, *სასახლის მსახური* 70, 130, 136
დიღფირიბი, *რეშად ხანის ცოლი* 49

ემინე ნემიქა, *ნაზიქედას დის, დარიალის, ქალიშვილი* 66, 67
ემხვარი ოსმან, *ლეილას ბაბუა* 20
ემხვარი მაჰჰერეფი (ემინეი), *ლეილას დედა* 15, 20–22, 33, 35, 36, 38, 39, 41, 44–47, 49, 55, 106–108
ემხვარი ფეივესტე (რაბია), *ლეილას დეიდა* 20–22, 24, 25, 45–47, 49–51, 82, 83
ემხვარი ნურჰაითი, *ლეილას უფროსი დეიდა* 45, 46
ემსალინური, *სულთნის ცოლი* 39
ენვერ ფაშა 42, 43, 48, 105
ერთულრული, *უფლისწული* 62, 133
ესტერჰაზი, *ავსტრიელი გრაფინია* 49
ეფლაქარი, *უფლისწულ სელიმის მეორე ცოლი* 67
ეშბა, *ლეილას დიდი ბებია* 17

ჰერდინაზი, *მსახური* 101
ვილჰელმ II 21
ვიქტორია, *გერმანიის დედოფალი* 21
ვოჯიბე ინშირაჰი, *ვაჰიდედდინის მეორე ცოლი* 60, 61
ვოჯიბე აზიზ, *ინშირაჰის მამა* 60
ვოჯიბე ზეჰი, *ინშირაჰის ძმა* 60, 137

ზეჰრა 169
ზიადდინი, *უფლისწული* 114
ზიტა, *ავსტრიის დედოფალი* 48

თაზენდე, *უფლისწულ იზზედინის ცოლი* 68
თალაათ ფაშა 42, 105
თერჯანი, *მოსამსახურე* 110, 152

იბრაჰიმ ედემ ფაშა 67

იზზედინ იუსუფ, *უფლისწული, დურრინეე ძიაფშ-იფას შვილი* 68, 109

ინალ-იფა ჰუსეინ, *ლეილას საქმრო* 43, 50

ირფანი, *ეჩიმი* 145, 151

ისმაილ ჰაქქი ფაშა, *ულვიეს პირველი ქმარი* 86, 127

კარლი, *გერმანიის იმპერატორი* 48

კეზმან ბაჯი 51

ლემანი, *უფლისწულ იზზედინის ცოლი* 68

მანი (მარლანია) საზკარი, *სულთნის ცოლი* 37, 40, 68, 82–84

მანი ბათა, *საზკარის მამა* 40

მანი ბეჰიჯე, *სულთნის ცოლი* 37, 39, 40, 68

მანი ალბუს, *ბეჰიჯეს მამა* 41

მანი ნურიე, *ალი მარშანიას ცოლი და ბეჰიჯეს ბიძაშვილი* 66–68

მანი თასვირე, *ბეჰიჯეს და* 39, 42

მამლეევი ისმაილ 25

მამლეევი ფატიმა, *ლეილას ბიცოლა* 25, 26

მარშანია აბდულქადირ, *ნაზიქედას უფროსი ძმა* 65, 68, 69

მარშანია ალი, *ნაზიქედას ძმისშვილი* 66

მარშანია დარიალი, *ნაზიქედას და* 66, 67

მარშანია ემინე ნაზიქედა, *ვაჰიდედდინის პირველი ცოლი* 49–169

მარშანია ისმაილი, *ნაზიქედას ძმისშვილი* 66, 67

მარშანია ნადირე, *ალისა და ნურიეს ქალიშვილი* 68

მარშანია ნაჯიე, *ნაზიქედას და* 66

მარშანია რეშიდ, *ნაზიქედას ძმისშვილი* 66

მარშანია სუზიდლი, *ნაზიქედას მამიდა* 58

მარშანია შაჰინდე (ქეზბანი), *ნაზიქედას ძმისშვილი* 66, 69, 118, 132, 139, 149, 153, 154, 159, 164, 165, 166

მარშანია ჰათიჯე ასუბიჯანი, *ნაზიქედას ძმისშვილი* 66

მარშანია ჰასან ალი ბეი, *ნაზიქედას მამა* 58, 65

მაჯიდე, *ნაზიქედას მოსამსახურე* 70, 89, 90, 159, 167, 169

მაჰმურე, *მოსამსახურე ფერიეს სასახლეში* 140–145, 150, 152, 154, 155

მედიჰა, *სულთნის და* 88, 89, 96, 102, 103, 105, 106

მეზიდ-მესთანი, *სულთან აბდულჰამიდ II ცოლი* 28

მელექნური, *სასახლის ოსტატი* 69, 123, 132, 151, 162, 163, 164, 167

მეჰმედ ალი, *ლონდონის საელჩოს მდივანი* 85, 86

მეჰმედ VI ვაჰიდედდინი, *სულთანი* 58–169

მეჰმედ რეშად ხანი, *სულთანი* 42, 48, 49, 63, 79, 80

მეჰმედ სელიმი, *უფლისწული* 26, 39, 45, 46, 66, 67

მეჰმედ ფაშა 43, 98

მისლიედა, *ბაზინადარი* 132, 143

მიჰრენგიზი, *რეშად ხანის ცოლი* 49

მურად V, *სულთანი* 74, 139

მუშფიკა, *სულთნის ცოლი* 37

ნაზიქედა, აბდულჰამიდ II-ს ცოლი 21
ნაზლიარი ალიე მელექ, ბურჰანედდინის მეორე ცოლი 29
ნაზფერვერი, რეშად ხანის ცოლი 49
ნაიმე, აბდულჰამიდ II-ს ცოლი 23
ნალეზენი, ნაზიქედას მეორე მსახური 70, 146, 163, 167
ნაჯიე, აბდულჰამიდ II-ს ცოლი 37, 46, 110, 112
ნეგეული 59
ნეზაქედა, ნაზიქედას მოსამსახურე 55, 70, 146, 165
ნერმინდილი, ხაზინადარი 49
ნურედდინი, უფლისწული 35, 37, 41, 42
ნეჯიფ ფაშა, მედიჰას პირველი ქმარი 103

ომერ ფარუქი საბიჰას ქმარი 86, 90, 91, 93, 94
ორბაი რაუფ 83, 84, 85

პილარი მარიე ნაზმიე დილფირიზი 70, 148, 167

რაჰიდილი 97, 102
რეშად ფაშა, სასახლის ექიმი 133
რეფეთ ფაშა 130, 149
რეფია, აბდულჰამიდ II-ს ქალიშვილი 34, 40

საბითი, მეგარდრობე 79, 114
საბიჰა, ვაჰიდედდინისა და ნაზიქედას ქალიშვილი 85–94, 102, 139, 141, 144, 145, 155, 158, 161, 163
სალიჰა, სულთნის ასული 21, 109
სამი, მედიჰას ვაჟი 87–90, 105, 123
სენიჰა, სულთნის ასული 62
სუოკუმი (შიოკუმი)ლიბასი, სეფექალი 145, 152, 153

ტრაუტმანსდორფ, გერმანელი გრაფინია 16

ულვიე, ვაჰიდედდინისა და ნაზიქედას ქალიშვილი 59, 86, 102, 127, 128, 139, 141, 145, 148, 149, 152, 155, 156, 158, 161, 163

ფარესთუ, აბდულჰამიდის II-ის დედა 21–23, 109
ფაჰრედდინი, ნურბანუსა და ბურჰანედდინის შვილი 28
ფილიზი, მოსამსახურე 147
ფეგარა, მკერავი 75, 91, 144
ფეირევი, სასახლის მესამე ოსტატი 69, 163, 165, 167
ფერზანი, სასახლეში ლეილას მსახური 57, 71, 145

ქამერუსი, რეშად ხანის ცოლი 49, 80, 81
ქაფ-იფა (ქაფბა) ჰაფიზე, ნევეარეს დედა 64, 132, 161
ქალივრუსი, მკერავი 75, 90
ქუჩბა ნაზლი, ალბუხ მანის ცოლი 41

შაიანი, მურად V-ს ცოლი 139

შადიე, სულთნის ასული 34

შაესთე, ვაჰიდედდინის დედინაცვალი 60, 62, 96–98

შაჰესერი, ნაზიქედას სეფეკალი 56, 69, 118, 123, 124, 132, 149–151

შვამბა ალიე ჰანდეგული, ისმაილ მარშანიას საცოლე 67

შემსინური, სასახლის მთავარი ოსტატი 65, 68, 69, 72, 86, 99, 141, 145–147

შერვაშიძე ფატმა გულისთუ, სულთან ვაჰიდედდინის დედა 95

შერვაშიძე თაჰირ ბეი, ფატმა გულისთუს მამა 95

შუქრუ, ფერიეს სასახლის მსახური 144, 150, 151, 154, 157, 163

შეჰსუვარი 86, 91, 92

ჩაბალურხვა ჰესნა, ლეილას ბებია 20, 21

ჩაბალურხვა დავუდი, ჰესნას ბიძაშვილი 20

ჩაბალურხვა მერიემი, დავუდის ცოლი 20, 21

ჩაჩბა არიფ ბეი, ლეილას მამიდას ქმარი 168

ჩაჩბა ბერედდინ, ლეილას მამიდაშვილი 168

ჩერკასსკი სერვეთსეზა, აბდულმეჯიდ I-ის ცოლი 18, 109

ჩიჰბა მუვედდეთი, ვაჰიდედდინის მეორე ცოლი 62, 64, 93, 110, 139, 141, 147, 155, 160

ჩიჰბა დავუთი, მუვედდეთის მამა 63

ჩიჰბა ჰაბიბე, მუვედდეთის მამიდა 63

ჩიჰბა ნევეარე, ვაჰიდედდინის მესამე ცოლი 63, 64, 93, 131, 139, 141, 147, 155

ჩიჰბა მუსტაფა, ნევეარეს მამა 64, 161

ძიფშ-იფა დურრინევი (მელექი), აბდულაზიზის ცოლი 17, 18, 22, 109

ძიფშ-იფა აიშე ქემალიფერი, ლეილას ბებია 17, 18, 109

ძიფშ-იფა მაჰმუდ, ლეილას ბებიას მამა 18

ჯავიდანი, უფლისწულ იზზედინის ცოლი 68

ჯანფერვერი, სენიჰას მოსამსახურე 62

ჯემალ ფაშა 105

ჯემილე, სულთნის და 58, 59, 68, 75, 145

ჯენანიარი, ხაზინადარი 101, 114, 133

ჰაირედინი, მემუსაიფე 130, 133

ჰათიჯე, აბდულაჰამიდისა და ფატმა აჩბას ქალიშვილი 26, 27

ჰათირნევაზი, ნაზიქედას მსახური 70

ჰარინგტონ ჩარლზ, ინგლისელი გენერალი 73, 136, 137

ჰუმეირა, ულვიეს ქალიშვილი 156

ჰუსეინ ბეი, ნაზლიარის მამა 29

ჰუსნუავერი, ნაზიქედას მოსამსახურე 70, 159, 167, 169

სარჩევი

წინასიტყვაობა	9
I თავი. ჩემი ოჯახისა და წარსულის შესახებ	13
ჩემი ოჯახი	15
აჩბას გვარის თავადები	16
ბებიაჩემი – ქალბატონი ქემალიფერი და ბაშ ქადინეფენდი ღურინევი	18
დედაჩემის შესახებ	20
გერმანიის დედოფლის სტუმრობა ჰარემში	22
დედაჩემი, ქალბატონი ფეივესტე – სულთნის მეორე ხარჭა	24
ჩემი ბიძაშვილი, ქალბატონი ფატმა – სულთნის მესამე ხარჭა	25
ჩემი დის – ნურბანუს, უფლისწულთან ქორწინება	27
II თავი. კონსტიტუციური მონარქიის პერიოდი	31
ილდიზის სასახლის გაძარცვა	33
ჰარამხანის გაძარცვა	38
ქალბატონი ბეჰიჯე – ღირსეული აფხაზი თავადის ქალი	40
ქალბატონი ბიდარი	43
სულთან აბდულჰამიდ II-ის გარდაცვალება	44
ავსტრიის დედოფლის სტუმრობა ჰარამხანაში	48
დეიდას შემოთავაზება	50
III თავი. სასახლის ცხოვრება	53
სასახლეში მისვლა	55
ბაშ ქადინეფენდი ემინე ნაზიქედას შესახებ	57
ფიცის გატეხა	60
სულთნის სხვა ცოლები	62
ქალბატონი ნაზიქედას ოჯახი, ქვეშევრდომები და ახლობლები	65
ქალბატონი ნაზიქედას დამახასიათებელი თვისებები	71
სასახლის ჩაცმულობა	74
დედოფლის ძვირფასეულობა	75
სასახლის განსაკუთრებული წეს-ჩვეულება	76
სასახლის ქალები	77
ბაშ ქადინეფენდი ქამურესის გარდაცვალება	80
სულთნის ასულ საბიჰას მთხოვნელები	81

სულთნის ასულ საბიჰას გახმაურებული სიყვარული	87
ზღაპრული ქორწილი	90
სულთან მეჰმედ ვაჰიდედდინ ხანის შესახებ.	95
მისი უდიდებულესობა სულთნის დედინაცვალი, ქალბატონი შაესთე	97
სულთან ვაჰიდედდინ ხანის ამაღა, მხლებლები	98
სულთნის და მედიჰა	102
დამად ფერიდ ფაშა	104
დედაჩემის გარდაცვალება	106
ფადიშაჰების ქორწილები	108
უმცროსი ნევზადი	113
ჯუმა სელამლიქლარი.	115
რამაზანის მარხვა ილდიზის სასახლეში.	117

IV თავი. სასახლიდან გადასახლებისკენ მიმავალი გზა 121

მუსტაფა ქემალ ფაშას ანატოლიაში გამგზავრება	123
ტკივილი და ტანჯვა	125
სულთან ულვიეს განქორწინება.	127
იმპერიის ბოლო დღეები.	128
გატაცება თუ ღალატი?!	131
ილდიზის სასახლესთან განშორება.	138
ფერიეს სასახლე	140
სასახლე კი არა, ციხე!.	143
ქალბატონი შემსინურის დალოცვა	145
რესპუბლიკის გამოცხადება	147
სულთნის ასულ ულვიეს ქორწილი	149
ამბავი ქალბატონ შაჰესერზე	150
სასახლის ქალების დაფანტვა.	152
გადასახლება	154
განშორება.	162
სალამი, ანატოლია!	166
ბოლო გაჩერება სივასი	168
სულთან მეჰმედ ვაჰიდედდინ VI-ს საგვარეულო	171
ემიგრაციაში წასულნი და სასახლეში დარჩენილნი	174
ბიბლიოგრაფია	176
პირთა საძიებელი.	177